

H. LINNUS

Tikkimine

KK

[Handwritten signature]

B-1941

H. LINNUS

TIKKIMINE

• EESTI NSV KUNST • TALLINN

1960

Kaane kujundanud A. Raja

ARHIIVKOGU

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
46444

ARHIIVKOGU

E E S S Ö N A

Riide kaunistamine tikandiga on üks vana- maid tarbekunstiharusid. Tikandi tekkimine kuu- lub ürgaja kultuuri ja on ühenduses pistete kasutamisega loomanahksete rõivaste õmblemisel. Tikkimistehnika täienes siis, kui õmblemisel tarvitata kivi- ja hiljem luunaaskel asendus luu-, siis pronks- ja lõpuks terasnõelaga. Vani- maist tikandeist võib saada ettekujutuse skulp- tuuride, maalide, arheoloogiliste leidude ja kir- janduse kaudu. Siinjuures peab nimetama, et vanimaid ja viimistletumaid tikandeid on val- mistatud Hiinas paljude sajandite kestel. Nende tikandite kunstiline tase on säilinud meie ajani.

Rooma riigi päevil oli tuntud väljendus nn. «baabülioni nõel», mida poeedid kasutasid üle- kantud tähenduses ja mis algselt vihjas babü- loonlaste meisterlikkusele värviliste tikandite alal. Viimastega kaunistasid oma eluruume rooma ülikad.

Vana-Kreeka eeposes «Odüsseia» jutustatakse teose kangelase saabumisest Trooja sõjast pärast pikki eksirännakuid. Kuna tema naine Penelope ei tunne meest ära, kirjeldab Odüsseus oma riie- tust, millega ta sõtta läks, järgmiselt:

«Pürpurne ja kare oli kahekordne riie, selle peal kuldne pannel ja ees luksuslik tikand, mis kujutas jahikoera esikäppade vahel rabelevat tähnilist metskitsetalle».

Rahvakunstist võrsunud tikand arenes veel eri liinis, nimelt riikide valitsemiskeskustes. See tikand algas oma võidukäiku antiikajal (kirjan- duse andmetel). Esialgselt kangaste ilustamis- viisiks oli tikkimine, mis jäi kõrvale alles manu- faktuuride tekkimisega. Ajast enne seda, s. o. XIV sajandist, pärinevad kõrge kunstilise vää- rusega tikandid. Tehnikate mitmekesisuse ja vii- mistletuse poolest täieneb tikand veelgi ja jõuab kõrgpunkti XVIII sajandil, millal ta oli kasu- tatav vaimulike ja ülikate poolt.

XIX sajandil tekkis tikkimistöös langus, mille põhjustas žakaartelgede ning spetsiaalsete tik- kimismasinatöölerakendamise. Sellest ajast alates kaotas tikand nii tehnikalt kui materjalilt palju oma väärtusest, muutudes kaubitsemise esemeks, mille juures hakati taotlema suuremat efektsust.

Rahvuslik tikand Venemaal oli koduseks, oma majapidamise tarbeks tehtavaks tööks kuni XVIII sajandi lõpuni. Sellal hakkas kujunema tikandite kodutööstuslik tootmine ja tikkimine muutus paljudel juhtudel professionaalseks. Tek- kisid ka eriilmeliste tikandite viljelemise kesku- sed.

Vene rahva fantaasia on väljendunud fantas- tiliste loomade, lindude ja kummaliste taimeku- junditega tikandites, milliseid tikiti riide lõngu loendades poolrist-, rist- ja madalpistes. Huvita- vad on ka piluvõrgu- ja ažuursed tööd.

Värvirikas, kuid mahedatooniline on ukraina taimornamendiga tikand. Gruusia lillelised vai- bad ja teised esemed on teostatud mitmesugus- tes pistetes. Eriti tuntud on hilisemad gobelään- pistes gruusia vaibad. Aserbaidžaaani vaipu tikiti kalevile, atlassile või satäänile ahelpistes. Need on suuremõõtmelised taimornamendiga tikandid.

Kesk-Aasias viljeldi sõõrikujunditega (kultus- likud emblemid) ja taimeväärtedega tikandeid, mille tikkimisviis oli igal rahval erinev. Lõngu loendades tikiti rist- ja varspistepindu. Aplikat- sioonitehnikas tikandeid leidub rohkesti kasah- hide ja kirgiiside rahvakunstis.

Eesti rahvuslik tikand kujunes välja XVIII sajandi lõpuks ja arenes veelgi edasi järgmise sajandi algul. Koduseks tarbeks valmistati rah- vuslikku tikandit kogu möödunud sajandi vältel ning mõnes paigas tehakse seda veel praegu. Samal ajal tekkis Eestis ka spetsialiste, kelle peamiseks sissetulekuallikaks oli tikkimine. Tik- kijad tegid meisterlikult viimistletud töid, mil-

lest annavad tunnistust säilinud väga mitmekesiste ja küllaltki raskete töövõtetega tikandid.

Eesti rahvusliku tikandi kirjad on geomeetrilise ja taimelise iseloomuga, kuid ka taimornamendiga tikandite juures on sageli tunda suunda geomeetrilisele. Huvitav on märkida, et meie rahvusliku tikandi ainestikus ei ole esinenud figuraalseid kujundeid. Eesti on maa-alalt küll väike, kuid tikandeid kohtame väga ebaühtlasi ja erinevaid, näiteks lõuna-eesti tikandi kiri on geomeetriline, põhja-eesti tikandis aga esineb vabakontuuriline taimornament. Ei saa võrrelda Muhu saare tikandit Kihnu saare omaga. Saaremaal on isegi igal kihelkonnal eri ilmega tikand. Selletõttu on eesti rahvusliku tikandi varasalv eriti rikas ja ammendamatu.

Käesolev väljaanne taotleb anda algteadmisi tikkimisvõtete õppimiseks, alates lihtsamatest pistetest kuni keerulisemateni. Õpikusse on koondatud nõelatööde võtted niisuguses ulatuses, et nendest piisaks kõikide meie ajakirjades ilmuvate kavandite teostamiseks.

Tikkimisvõtted ja nende rakendamine on esitatud peamiselt joonistatud näidetel. Pisted on grupeeritud rühmadesse enam-vähem sarnanevate töövõtete järgi, mis soodustab nende äraõppimist.

Rahvuslikus tikandis on mõned pisted karakterised just teatavates paikkondades valmistatud töödele. Sellele on tekstis viidatud. Muud pisted on kõikjal üldiselt kasutatavad.

Eesti tikandites esinevad ka niisugused töövõtted, mis pärinevad teiste rahvaste rahvakunstist (hedebo, hardanger). Neis on ohtralt rakendamist leidnud ka linnakultuuris väljakujunenud tehnikad (rišeljöö), mida kasutatakse siiski rahvale omases laadis ja rahvakunsti sugemetega.

Kaasaegne tikand on olemuselt rahvalik, toetub rahvakunstile ning on üheks rahva loomistungi ning kunstimeele avalduseks. Tikkimine on ühtlasi mõnusaks puhke- ja ooteaja täiteks, seda enam, et selle tööga saab muuta oma kodu kaunimaks ning mugavamaks.

I. MATERJALID, TÖÖVAHENDID JA EELTÖÖD

Riide- ja tikkimismaterjalid

Riidematerjal, mida kasutatakse tikitud esemete valmistamiseks, võib olla mitmesugustest kiudainetest, erisuguse koestruktuuriga ja kõigis värvustes. Meil on müügil taimekiududest linased ja puuvillased riided, loomakiududest — villased ja siidid, kunstkiududest — viskoossiid, kaproonsiid ja neilon, tsellvill jt. Erineva koestruktuuriga on tüll ja trikoo.

Puuvillane. Kõige rohkem kasutatav tikkimismaterjal on mulinee — merseriseeritud puuvill. Mulinee on kahest lõngast lõdvalt korrutatud ja kuuekordselt tokkidesse haspeldatud. Mulineelõngad on hästi sobivad tikkimiseks ja neid leidub suures värvivalikus. Liikidest nimeagem staapelmulineed (kunstkiu lisandusega) ja hiina mulineed.

Nimetuse all «iris» esinev kahekeermeline merseriseeritud tikkimislõng on jämedam ja sobib tugevamatele riidematerjalidele tikkimiseks. Müügil kerades paljudes värvitoonides.

Märkniit on korrutatud neljakordselt ja müügil peamiselt kolmes värvuses — valge, punane, must. Teisi värvitoone esineb vähem.

Tikkimiseks kasutatakse ka rulli- ja heegelniite, mis on korrutatud kolmekordselt lõngast ja tihedakeermeliselt. Rulliniite on paljudes värvitoonides. Peenemad neist (alates nr. 60-st) on sobivad pilu-ääristuse jaoks.

Villane. Villaste kedruste omadused sõltuvad villa kiu omadustest. Tikkimislõng peab olema kedratud esimese sordi villast. Rahvuslikes tikandis kasutati ka kodukedratud jämedat villast lõnga, mida värviti taimevärvidega.

Siid. Naturaalsiidist niidid on kahe- ja kolmekordsed ning kaunis tiheda keermega. Nad on rullitud papp-poolidele ja müügil suures värvivalikus. Poolisiidi kasutatakse õhukestele materjalidele joonte ja väikeste pindade tikkimiseks, sest ta takerdub kergesti.

Tokisiid (nööpaugusiid) on kolmekordne kedrus ja tiheda keermega. Tokisiid on poolisiidist jämedam. Tikandite juures kasutatakse seda teiste siidide kõrval madal- ja täitepiste-pindade tikkimiseks. Tiheda keeme tõttu annab ta madalpilete krobelse pinna.

Kunstkiud. Kunstsiidid on müügil tokkides. Mõningaid kunstsiide on raske eristada naturaalsiidist. Vastavad omadused tehakse kindlaks põletamise teel — naturaalsiid sulab, kunstsiid põleb tuhaks.

Kunstvill — tsellvill — esineb sageli lambavillaga segatult.

Linast niiti kasutatakse harvemini, sest puuvillane täidab linase otstarvet.

Töövahendid

Tikkimisel on vajalikud: õmblusnõelad, käärid, läbistaja, võrgunõel, varb ja laast, sõrmkübar, mõõdulint ja tikkimisraam.

Õmblusnõelu kasutatakse mitmesuguses jämeduses vastavalt tikitava eseme materjalile. Villase lõngaga õmblemisel kasutatakse suure silmaga suurt nõela, kanvaale tikkimisel aga suure silma ja tõmbi otsaga nõela.

Tikkimistö juures on vaja väikesi teravaotsalisi nn. broderiikääre.

Auktikandi õmblemisel kasutatakse läbistajat, s. o. luust või metallist pulgakest, mis ühe otsa poole aheneb.

Õmblemisel ja tikkimisel on esmaseks nõudeks sõrmkübar parema käe keskmise sõrme kaitseks. Keskmise sõrmega lükatakse nõel riidesse, kusjuures ilma sõrmkübarata võib nõel sõrme vigastada.

Vahariidest mõõdulinti tarvitatakse tekstiiltööde juures kirja pealejoonistamisel.

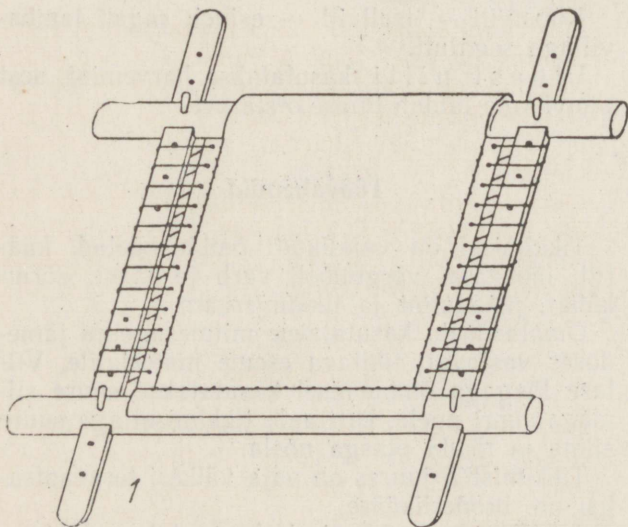
Võrgunõelad on terasest, 12—15 sm pikkused ja lahtise silmaga kummiski otsas. Lahtikäivad

silmad võimaldavad võrguniiti nõelale mähkida kord ühelt, kord teiselt poolelt.

Peenemat võrku sõlmitakse üle jämeda kudumisvarda. Suuremaaugulise võrgu jaoks kasutatakse puust varba või laastu.

Ümmargune tikkimisraam koosneb kahest puuvitsast või plastmassist painutatud rõngast, millest üks käib teise sisse. Sisemine rõngas mähitakse üle õhukese pehme riideribaga. Sellele rõngale laotatakse tikitav riie, millele väline rõngas vajutatakse peale nii sügavale, et rõngaste vahele pandud riie tõmbub pingule. Kui tikitav riie on raamist väiksem, siis õmmeldakse selle äärtele jätkuks riidetükid.

Joonis 1. Nelinurkne tikkimisraam koosneb neljast osast: kahest ümmargusest otspuust (mille pikkuseks on töö laius pluss 30 sm) ja kahest lamedast külgpuust. Otspuudes on külgpuude läbipistmise jaoks suuremad augud, külgpuudes endis väikesed ümmargused augud, milledesse asetatakse takistuspulgad pärast raami kokkuseadmist. Raami otspuude külge on mööblinaeltega tihedalt kinnitatud kahekordne linase riide riba. Töö kinnitatakse raami otspuude külge nii, et riide keskkohast asetseks otspuu keskkohas.

Kinniõmblemist alustatakse keskelt (algul õmmeldakse ühes, siis teises suunas), hoides otspuu riidet võimalikult lõdvana ning pingutades tikitavat riidet. Viimase külgedele õmmeldakse kahekordsed riideribad, milles on metallist silmad või tikitud augukesed. Ribade õmblemisel on samuti vaja, et riie hoitaks pingul ja riba lõdvalt. Kui töö on raamist pikem, siis rullitakse osa sellest ühele otspuule, pannakse raam kokku ja takistuspulgad sobivatesse aukudesse. Seejärel kinnitatakse riie külgribade auke läbiva

nööri abil külgpuudele nii, et ta jääks täiesti pingule.

Kui tikandi raamil asuv osa on valmis, vabastatakse töö külgpuudelt ja võetakse raam lahti. Nüüd rullitakse eseme valmistikitud osa otspuu ümber ja pingutatakse teiselt otspuult vajalikul hulgal riidet raamile.

Mustri ja materjali valimine

Tikitava eseme valmistamisele asudes tuleb arvestada selle otstarvet, mis määrab mustri valiku. Eseme kujundamine vastaku ta kasutamise nõuetele, kaunistus ei tohi segada eseme praktilist ülesannet. Kas tikand tehakse lapse pidulikule ülikonnale või mänguriietele, täiskasvanu teatrikleidile või töökleidi kraale, või on see mõeldud kodu kaunistamiseks, sellest oleneb mustri, tehnika ja värvide valik. Dekoraatiivsete esemete juures tuleb eriti arvestada nende ümbrust. Suuremustrilise ja eredates toonides diivaniriide juurde sobib ühetooniline lihtsa kompositsiooniga padi, väikesemustriline mööbliriie võimaldab kasutada julgema värvilahenduse ja kompositsiooniga patju.

Mustri kompositsioon peab vastama riide struktuurile. Ei saa näiteks õhukesele riidele tikkida tihedapinnalist kirja ja koekirjaga riidele kast- või ristpistetikandit. Et saada korrektselt tikitud eset, peab tikandi muster vastama riide kvaliteedile ja tikkimislõngade kvaliteet mustriks.

Villasele riidele tikkimiseks sobib villane lõng, siidile siid. Kuid ka puuvillasele riidele tikitakse samade materjalidega. Isegi linasele (näit. seinavaibale) tikitakse villasega, kui ese ei vaja eriti sagedast puhastamist. Linast laudlina aga kirjatakse kas linaste või puuvillaste niitidega, mitte villaste ja siididega, sest ese kuulub järjekindlalt pestavate hulka.

Pestava eseme valmistamiseks ettenähtud riie aurutatakse või pestakse enne tikkimisele asumist, sest riide koe- ja lõimelõngad tõmbuvad kokku erinevalt. Tuleb arvestada ka seda, et sagedast pesemist vajavate esemete tikkimislõngad oleksid värvikindlad. Selleks triigitakse märga värvilist tikkimislõnga valge riide või paberi vahel. Kui riie jääb puhtaks, siis on tikkimismaterjal pesukindel.

Muster ja materjalid olemas, tuleb teha enne tikkimisele asumist mõningad eeltööd.

Mustrilehtedel on tavaliselt antud üksikud motiivid või kirja korduvad osad. Need tuleb kohandada tikitavale esemele. Kiri joonistatakse paberile valmis kas tervikuna või ühe neljandiku

ulatuses. Mustrijoonise valmistamisviis sõltub mustri tikkimise tehnikast. Eraldatakse kolm tehnikate põhigruppi.

1. Riide koestruktuurist sõltumatuid tikkimisviise kasutatakse näiteks auktikandi ja rišeljöötikandi juures, mitmesuguste pistetega tikkimisel vaba kontuuri järgi jne.

2. Tehnikad, mille puhul tikitakse riide koelõngu loendades (ristpisted, kastpisted, püvisilm jt.).

3. Pilu tikkimise tehnikad, mis teostatakse riidest eemaldatud koelõngade kohale.

Esimesse gruppi kuuluvate tikandite jaoks joonistatakse muster normaalsuuruses. Kõigepealt märgitakse läbipaistvale paberile eseme kuju. (Suurema eseme puhul korduv osa sellest.) Mustri paigutamisel tõmmatakse abijoonteks eseme keskjooned, neile diagonaalid ning ühtlasi mustri asukoha piirjooned. Neisse piirjoontesse kopeeritaksegi järk-järgult kõik kirja korduvad osad.

Kui soovitakse mustrit joonistada paksemale paberile, siis tuleb kopeerida alt valgustatud klaasi peal. Samal viisil võib mustrit ära joonistada ka esemelt, kusjuures viimasele asetatakse peale teine klaas ning sellele paber, millele joonistatakse muster.

Teise grupi mustrid, mille juures tuleb arvestada riide koelõngu, kantakse millimeetri- või kangakirjapaberile, kus ruudu suuruseks on 2×2 mm. Üks ruut vastab ühele pistele (või pistete grupile) ning riide lõngade teatavale kindlale arvule. Kui ühes tikandis esineb mitmesuguseid pisteid, märgitakse iga piste vastavalt kujule ja tikkimise suunale (näit. ristpiste — ristiga, kastpiste — ruuduga, madalpisted pistete arvule vastavate joontega). Värvide märkimiseks on kõige hõlpsam kasutada värvipliiatseid. Ebasümmeetrilise mustri puhul tuleb valmis joonistada kogu kiri, sümmeetrilise mustri puhul piisab neljandikust.

Ruutpaberile joonistatud kiri on originaal-suurusest väiksem. Mustri või piste õige suurus saadakse tööproovi abil. Valmistatava eseme materjalidest tehtud proovi abil selgitatakse üheks pisteks vajatavate koelõngade arv ning selle järgi kogu kirja suurus. Sel juhul, kui on teada töö suurus ja kirja järgi ka pistete arv, on kerge kindlaks teha ühe piste õiget suurust ja koelõngade arvu.

Kolmandasse gruppi kuuluva võrkpilu muster kujutab kirjatud võrgulist pinda. Töö materjalidest tehtud proovil arvestatakse ruutude arvu järgi välja ruutude, ühtlasi ka kogu töö suurus. Paberil märgitakse kiri ruutudesse pistete kujule vastavate märkidega: põimpiste —

joontega tikkimise suunas, nõelumine — ristuvate joontega, silmuspiste — ristiga.

Lõngade järgi loendatavate pistetega kirju ja pilutikandeid riidele ei kanta, märgitakse ainult mustri piirjooned ja pilu koht. Pilu koha märkimine riidele võib toimuda ka alt valgustataval klaasil, sest siis on koelõngad selgesti nähtavad.

Esimese grupi tööde puhul kantakse muster riidele. Mustri riidele jäljendamise mooduseid on mitu, milline neist valitakse, see sõltub riide materjalist, koestruktuurist ja värvusest.

Tavaline jäljendamine toimub kopeerpaberi abil, mis sobib kõigile heledamatele ja siledapinnalistele riidele. Siledale lauale laotatud triigitud riidele asetatakse joonis täpselt mõõdetud kohale. Riide ja joonise vahele pannakse kopeerpaber. Joonis kinnitatakse rõhknaeltega ja kõva pliatsiga jäljendatakse kirja kontuur. Soovitav on kasutada vana kopeerpaberit või siis uut enne vatiga veidi puhastada. Piisab ka sooja rauaga ületriikimisest.

Läbipaistvate materjalide puhul võib tušijoonise asetada riide alla ja paraja pliatsiga joonistada mustri otse riidele. Kui riie pole küllalt läbipaistev, siis kasutatakse alt valgustatud klaasi.

Mustri jäljendamine tumedale ja villasele riidele ning trikoole toimub õhukese paberi abil, millele on kantud joonis. Paber traageldatakse tikitavale kohale, kirja kontuur õmmeldakse riidele tihedate eelpistetega, seejärel eemaldatakse paber.

Mõnede õrnade riiete ja tülli puhul traageldatakse tušijoonis koos alusriidega kahes suunas ja mitmelt realt tööle alla ning jäetakse sinna kuni selle valmimiseni.

Ääristamine

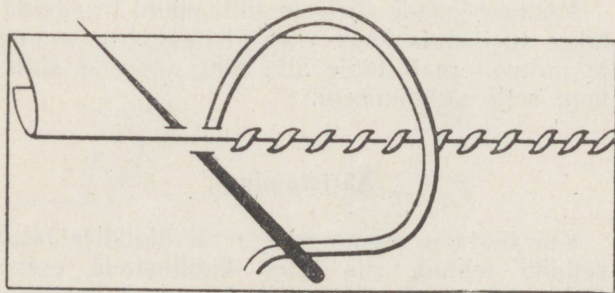
Kui tikitava eseme juures on ülalkirjeldatud eeltööd tehtud, siis tuleb kindlustada eseme ääred, et need töötlemise juures ei hargneks ega veniks. Valides kirja tööle, mis lõpeb äärega, otsustatakse ühtlasi äärisel valmistamise ja ilustamise laad. Kui tikkida näiteks pluusi, millele äärist pole ette nähtud, ei lõigata seda enne kirja tikkimist riidest välja mitte täpselt lõike järgi, vaid suuremalt ja lihtsamalt, jättes kaared lõikamata ning võimalikult vältides diagonaalsete servade tekkimist. Äär kindlustatakse üleloomispistes. Nii võib teha ka linadega, mille ilustamiseks on valitud sämbuline ääris. Muudel puhkudel aga toimuvad eeltööd soovitud äärisel vastavalt.

Üks lihtsamaid ääre tugevdamise viise on palistamine. Harilikke palistusi esineb tikitud esemetel võrdlemisi harva. Tavalisi palistusi tehakse eseme pahemale poolele. Eseme paremale poolele käänatud palistus on tavaliselt kinnitatud tikandi juurde sobiva dekoratiivse pistega või lihtsalt pilutatud.

Korralik palistus nõuab riide koelõngade loendamist, seepärast tuleb serv esmalt lõnga mööda tasandada. Samasuguselt toimitakse palistuse õmlemisel kanga serva. Eemaldatakse vähemalt äärmine lõng või lõigatakse see väikeste vahede järel katki. Siis keeratakse tagasi palistuse varu 5 mm koelõnga mööda, seejärel palistuse laius. Ühtlaselt laiade palistuste puhul on kaunim kasutada diagonaalnurka. Pikliku eseme erinevate otsa- ja küljepalistuste juurde kuulub harilik nurk.

Joonis 2. Lihtne palistus. Eseme pahemale poolele keeratud palistus õmmeldakse üsna serva lähedalt kinni palistuspistes, kusjuures iga järgneva piste vahele jääb 2–3 riide koelõnga. Tuleb jälgida, et palistuspisted kinnitaksid palistuse serva sirgjooneliselt ja et pisted ei jääks paistma töö paremal poolel.

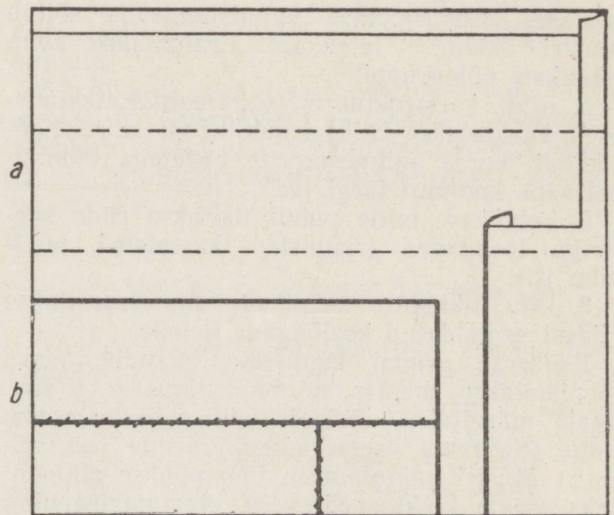
Pilupalistuse puhul tehakse sama eeltöö nagu tavalise palistuse juures. Siinjuures tuleb eriti jälgida, et õmblusvaru ja palistuse keeramisel viigid kulgeksid koelõngu pidi. Palistuse serva kohalt riidest eemaldatakse mõned koelõngad, kuhu palistus kinnitatakse pilupistest (vt. joon. 180).

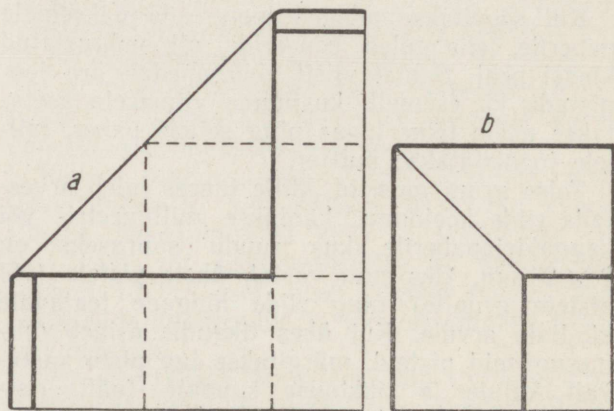
2

Rullpalistuse saamiseks rullitakse riide serv pöidla ja esimese sõrme vahel nõorikujuliseks. Palistuse võib kinnitada palistuspistes (salapistes) nii, et iga pistega võetakse nõelale palistuse serva alt riidest üks servale paralleelne koelõng (vt. joon. 122).

Joonis 3. Harilik nurk. Eseme otsaõmblus katab nurga kohal küljeõmbluse, millelt lõigatakse ära nelinurkne riidetükk, et palistus ei jääks liiga paksuks (a). Traageldamisel peab palistuse äär kulgema mööda riide koelõnga (b).

3

4

Joonis 4. Diagonaalse nurga valmistamiseks tehakse palistuse viigid koelõnga mööda millimeetrise täpsusega: esmalt keeratakse 5 mm laiune õmblusvaru, siis palistuse laius eseme nurga mõlemale servale ja vajutatakse viigid koelõngu pidi tugevasti sisse. Nüüd avatakse palistuse osa uuesti. Viikide ristumiskoht on eseme nurga tipp. Tipust vajutatakse korrapä-rane kolmnurk tagasi riidele (a) nii, et nurga viigid langeksid risti palistuse viikidele. Seejärel keeratakse töö nurga kohalt kahekorra, nii et eseme parem pool oleks seespool ja palistuservad kohtuksid. Palistuse siseservast alustades õmmeldakse üleloomispistes üle kahekordse kokkumurtud nurgaviigi. Kolmnurgast tuleb jätta 5–3 mm õmblusvaruks, mis nurga poole veelgi aheneb, ülejäänud osa on liigne ja lõigatakse ära (b).

II. PISTED

Mitmesuguste tikkimistehnikate aluseks on pisted. Neid on väga palju — ühed põhilised, teised tuletatud. Pisteid tikitakse kas riide koelõngu loendades või vabalt, joonistatud kirja järgi; viimasel juhul võib pisterida olla ka kõverjooneline. Mõningaid pisteid tikitakse reas üksteise järel (tikk-, varspiste), teisi aga reas üksteise kõrvale (madalpiste, aedpiste). Esimesed neist moodustavad joone, teised aga katavad pinna kahe rööbiti asetseva joone vahel. Sellise pisterea laius on tavaliselt ühtlane. Vabalt joonistatud kirja järgi (riide koelõngu arvestamata) tikitud pisterida võib aheneda või laieneda vastavalt kirjale. Pisted on oma iseloomult reaalsed ehk joonelised, enamikku neist kasutatakse ka mitmekujuliste kirjaosade täitmiseks ja tikitava eseme kogu kirjapinna täielikuks katmiseks.

Riide koelõngade järgi tehtavad pisted tikitakse lõngu loendades ühtlasele labasekoelisele riidele. Materjalile, mille koelõngad ei ole selgesti eraldatavad (samuti kõverjoonelised tikandid), tikitakse riidele jäljendatud joont pidi silma järgi. Tikkimislõng tõmmatakse riidest läbi vabalt, pingutamata. Piste jääb riidele madala, vaevalt märgatava reljeefina ning tuleb paremini esile, kui tööd pahemalt poolt triikida pehme aluse peal.

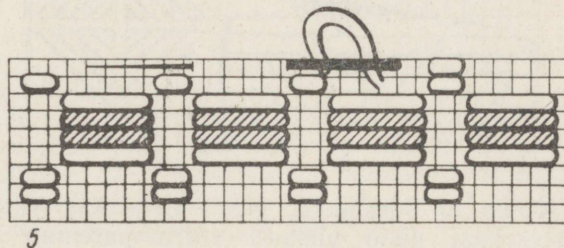
Eelpistest kastpisteni

Eelpiste on üks lihtsamaid pisteid. Pistet kasutatakse nii praktilisel otstarbel kui ka kaunistamiseks. Sama võib öelda järelpiste, tikkpiste, palistuspiste, üleloomispiste ja aedpiste kohta. Eelpisted ja paljud teised pisted moodustavad tikandites kontuure, jooni, täidavad kirja motiive või katavad kogu tikandi pinna.

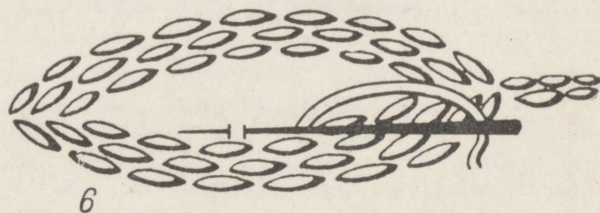
Eelpistet tikitakse paremalt vasakule, jättes piste pikkuse ulatuses riidet nõela otsa alla ja

võttes nõelale piste vahe, mille pikkus oleneb kirjast. Pikki, väikeste pistevahedega eelpisteid kasutatakse traageldamiseks (vt. joon. 5, ülemine pisterida).

Joonis 5. Eelpistes tikitakse tavaliselt lihtsa geomeetrilise kirjaga piki- või põikisuunalisi poorte. Eri värvi tikkimislõngad käivad samuti kas pikuti või põiki läbi kogu kirja pikkuse või laiuse. Eelpiste- ehk põimtikandeid leidub kagu-eesi rahvarõivaste juures.

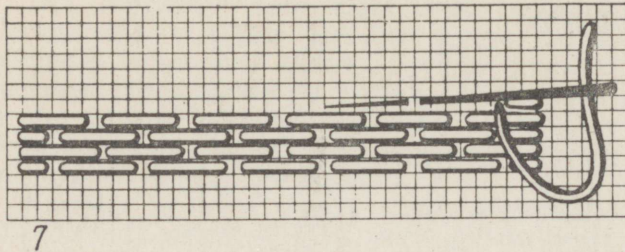

Eelpistet kasutatakse täitepistena samasugusel tikkimise põhimõttel kui põimtikandis, s. o. rühmitades koelõngade järgi ühes või kahes suunas. Eelpistet tikitakse täitepistena ka koelõngu arvestamata.

Joonis 6. Eelpistes vabalt täidetud leht.

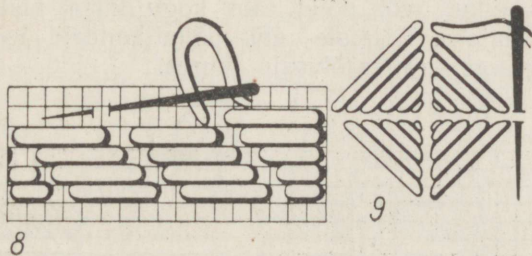
Joonis 7. Esimene variant pinna katmisest eelpistes. Pisted õmmeldakse riide koelõngade vahedesse edasi-tagasi horisontaalses reas. Pistete pikkuseks on paaritu arv riide koelõngu (5, 7 või rohkem). Iga järgnevas reas asuva piste

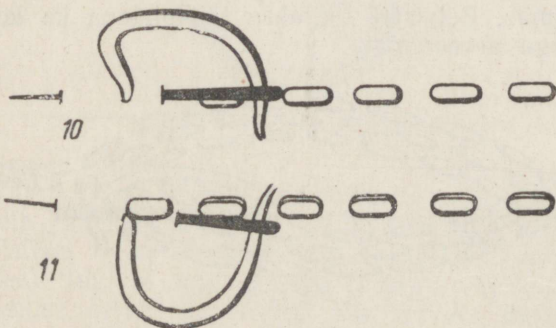
vaheks jääb eelmise rea piste keskmine koelõng.

Joonis 8. Teine variant pinna katmisest eelpistes sarnaneb põhiliselt eelmisele, kuid iga järgneva rea piste vaheks võetakse eelmise rea piste vahest vasakpoolne koelõng. Piste pikkus on 5 või rohkem koelõnga.

Joonis 9 kujutab eelpistes tikitud nelinurka. Tikkides eriti tihedalt, muutub nelinurk sõõrikujuliseks. Selliseid nelinurki leidub viljandi väikeste tanude kirjades ja sõõrikesi võru rahvarõivastel.

Joonis 10. Järelpiste. Nõel pistetakse väljapistekohast piste pikkuse võrra paremale ja tehakse järgmine väljapiste vasakule, võttes nõelale kolm piste pikkust. Tavaliselt on pisted ja pistete vahed pikkuselt võrdsed.

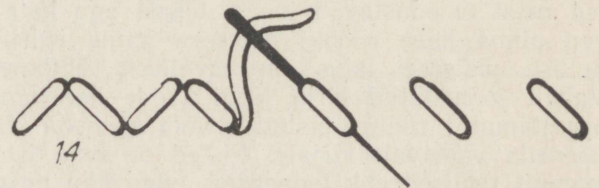
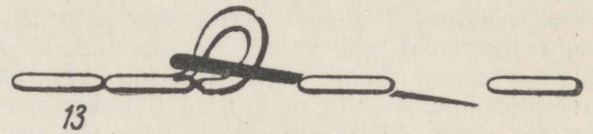
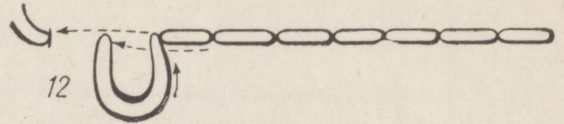

Joonis 11. Liivapiste saamiseks korratakse iga järelpistet kaks korda.

Joonis 12. Tikkpiste sarnaneb järelpistega, erineb viimasest ainult sellepoolest, et pistete välja- ja sissepistekohad langevad kokku (kat-

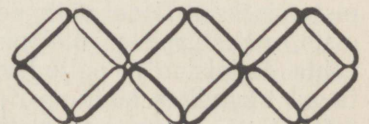
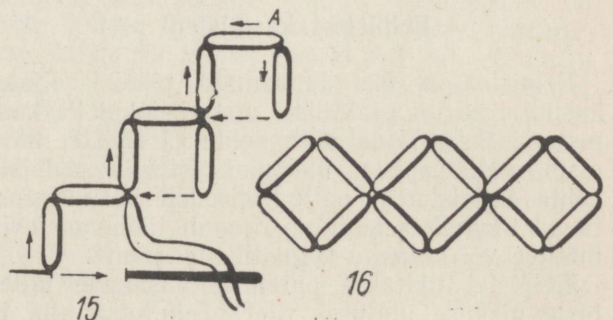
keva noolega näidatakse tikkimisniidi käik töö pahemal poolel ja musta noolega paremal poolel).

Kastpiste (ka poolristpiste) tikitakse koelõngu loendades. Kastpistetikandeid on kasutatud eesti rahvuslikes tikandis viljandi, hiiu ja kagu-estis rahvarõivastel koos madal- ja ristpistega. Seda tikandit esineb ohtralt meie lähimate naabrite rahvakunstis, eriti aga Ukrainas.

Joonis 13. Sirgjoones kastpiste saadakse, kui tikitakse eelpistet kahes käigus: algul vasakule, siis paremale, kusjuures kaetakse eelmise rea pistete vahed. Eelpistete ja nende vahede pikkus peab olema võrdne.

Joonis 14. Diagonaalne kastpiste. Esimene käik: alates paremalt alt tehakse piste suunaga vasakule üles ja tuuakse nõel alt välja samasuguse kallakuga. Võtet korratakse. Teine käik: alates vasakult kaetakse eelnevate pistete vahed, õmmeldes eelpisteid alt üles kallakuga paremale. Pisted jäävad koelõngade suhtes diagonaalseks.

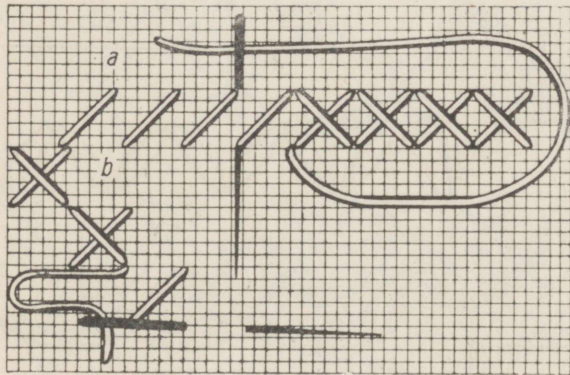
Joonised 15 ja 16. Kastpiste ruutudena. Tikitakse siksak kahes reas nii, et ühe pisterea teravikud kohtuksid teise pisterea teravikega. Kastpisteid tikitakse riide koelõngu pidi või neile diagonaalselt.

Ristuvad pisted

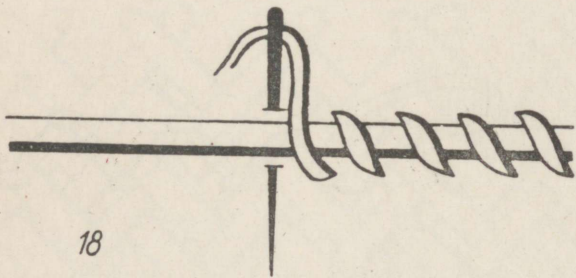
Ristsuunalistest pistetest on tuntumaid rist- ja poolristpisted.

Joonis 17. Lihtne ristpiste koosneb kahest võttest. Kui ristpiste esineb ridade viisi, siis tikitakse algul rida poolristpisteid ja kaetakse need vastassuunaliste poolristpistetega (a). Diagonaalselt kulgevaid ristpisteid tikitakse eraldi üksteise järel (b).

Joonis 18. Poolristpiste. Üle ühe pikema piste õmmeldakse väikesi poolriste. Seda omapärast pistet on kasutatud rahvuslikus tikandis Muhu saarel, kust on pärit ka piste nimetus.

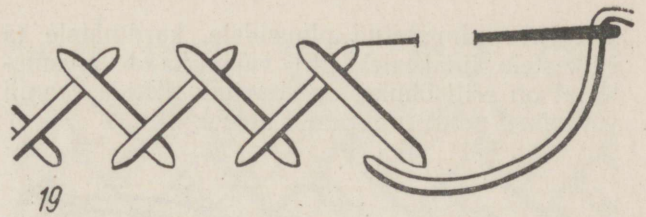

17

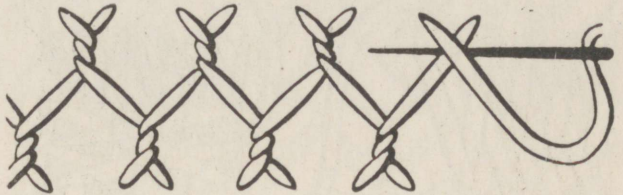

18

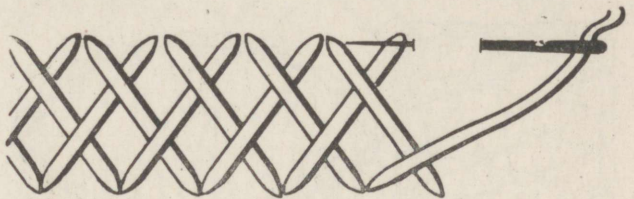
Joonis 19. Aedpiste, nagu kõik ristsuunalised pisted, tikitakse kahe joone vahele, milledest märgitakse riidele üks, teine aga arvestatakse silma järgi. Neid jooni pidi kulgevad vahelduvalt nõela sisse- ja väljapisted. Kui tikandi kiri võimaldab, õmmeldakse pisterida koelõngade järgi. Et piste katab küllaltki suure riidepinna, on tikkimisniidi paras pingutamine erilise tähtsusega, vastasel korral kas tõmbub riie kokku või jäävad pisted lõdvaks. Kõikidel pistetel on

19

20

21

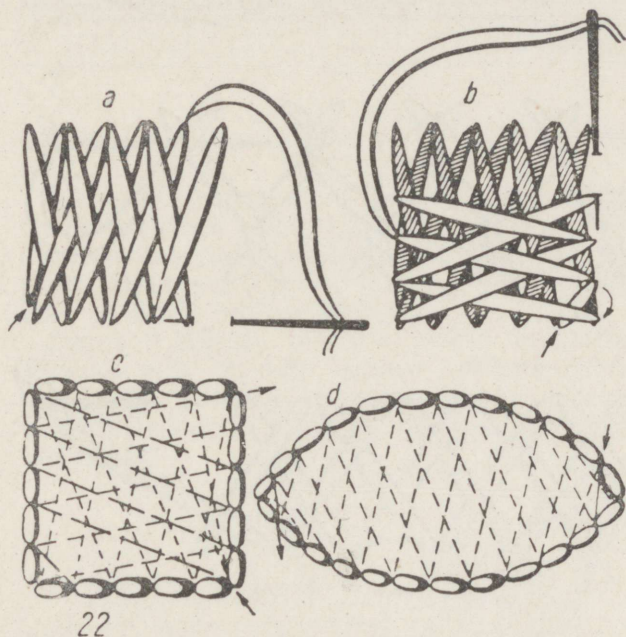
palju juba varem kasutatud variante. Neid võib ka ise juurde luua.

Joonis 20. Keeruga aedpiste, mida on palju kasutatud eesti rahvarõivaste tikkimisel.

Joonis 21. Ristikpiste on töövõttelt analoogiline aedpistele, kuid hoopis tihedam. Tikandites teostatakse tugevamaid jooni selle pistega. Ristikpistete rea laiendamise ja ahendamise teel võib moodustada mitmekujulisi väikesi pindu (lehti, sõõre jne.), samuti suuremaid, täites neid mitmes reas ristikipistetega. Korrektselt tikitud ristikipiste jääb riide pahemale poolele kahe tikkereana.

Joonis 22. Varjutikandis nelinurk (a, b, c) ja leht (d). Kui läbipaistva riide pahemale poolele tehakse tikand ristikipistes, siis jääb riide paremale poolele kaherealine tikkpistes kiri. Ristuvad pisted pahemal pool muudavad riide läbipaistmatuks, mis koos tikkereaga moodustabki varjutikandi. Täiendavalt ristikipistele kasutatakse varjutikandis veel varspistet ja aedpistet. Esimene nendest jääb riide paremale poolele ühekordse tikkereana, teine hõreda ja vahelduva kahekordse pistereana. Kui varjutikandit tikitakse riidematerjalist erinevas toonis lõngaga, siis peale tikkpiste servade varjutavad ka ristuvad pisteosad riide kergelt sama tooniga. Varjutikand on sobiv kaunistus õhukesest läbipaistvast materjalist (žoržett, marki-

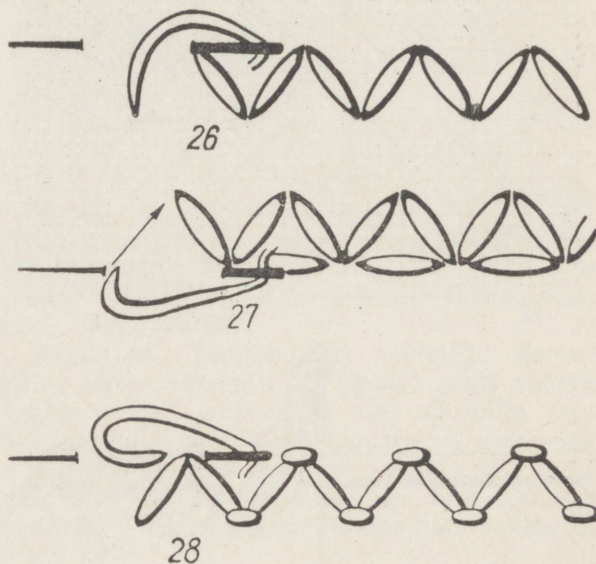
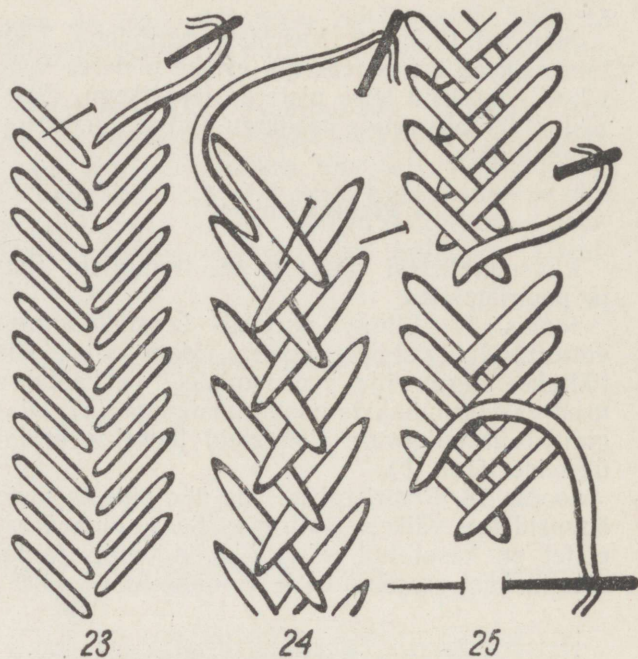
sett jt.) valmistatud pluusidele, kardinalele ja väikestele linakestele. Et varjutikandi alusmaterjal on eriti õhuke, on soovitatav tikkida raamil või mõnel muul tugevamal alusel.

Joonised 23—25. Leht- ehk sõnajalgpisted. Sirgjoones tikituna kasutatakse leht- ehk sõnajalgpistete tihedama ääre moodustamiseks ja kirjapindade täitmiseks. Hoolikalt arvestades nõela sisse- ja väljapistekohti võib lehtpisteridu tikkida ka kaarjalt. Selles pistes lehti õmmeldes lühendatakse ladvapistet teravikuks ning varrepoonses osas asuvaid pisteid kas pikendatakse või lühendatakse. Lehtpisted (joon. 24) on iseloomulikud eesti rahvuslikele tikanditele. Eriti ohtralt leidub neid kihnu ja lääne-eeesti tikandites.

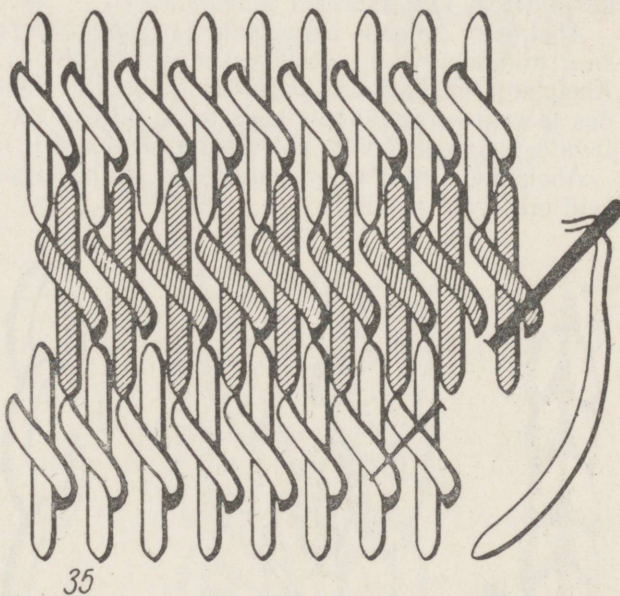
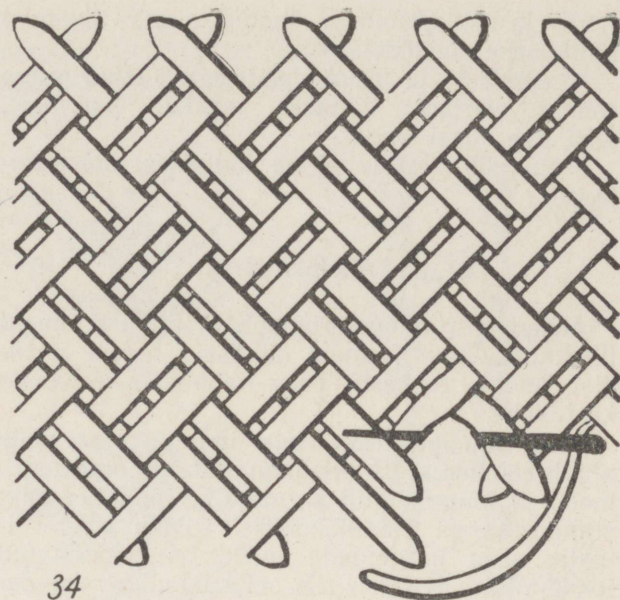
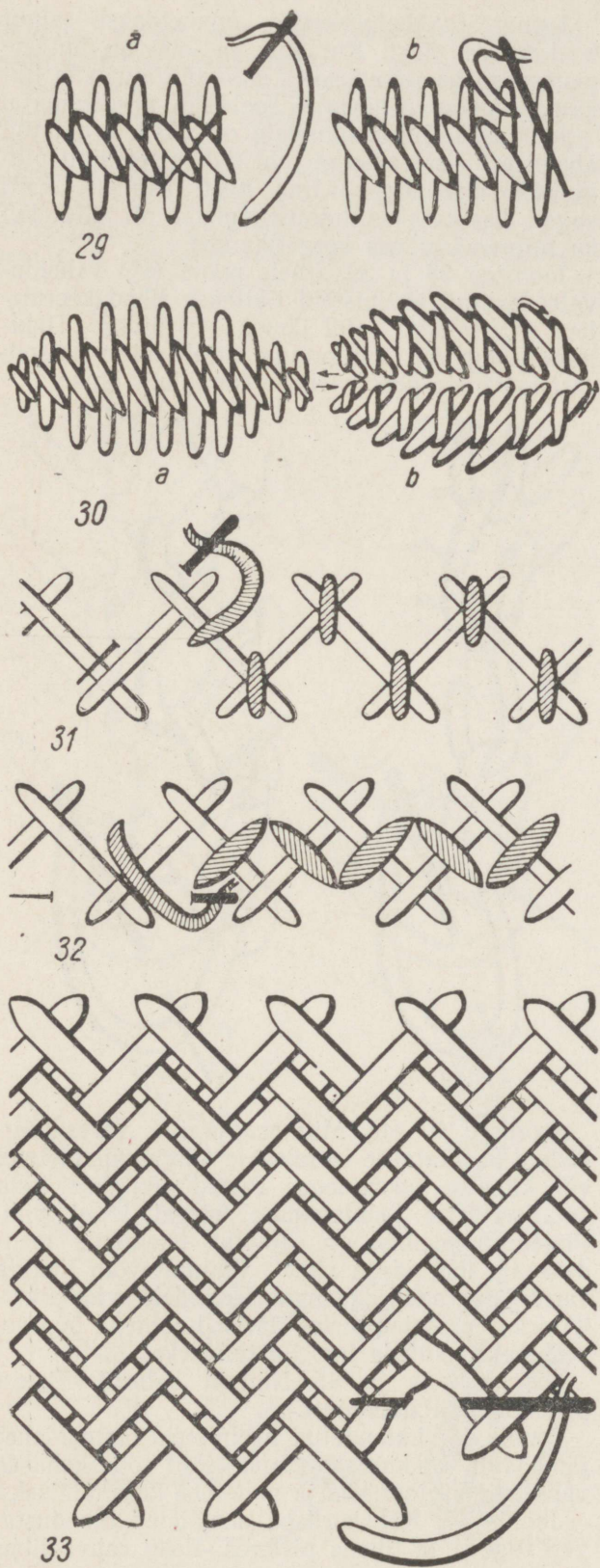
Joonised 26—28. Põlvikpisted. Lihtne põlvikpiste (joon. 26) esineb paljudes teisendites. Ühe äärepistega põlvikpiste (joon. 27) eeskujul võib tikkida ka kahe äärepistega põlvikpistet. Kombineeritud põlvikpiste (joon. 28). Kõiki põlvikpisteid kasutatakse kergete joonte tikkimiseks. Nendega täidetakse ka suuremaid kirjapindu, tikkides pisteid mingi korra järgi kergeteks võrguliseks pinnaks.

Joonis 29. Sidepistet alustatakse alt, minnes vertikaalselt üles (a). Kui piste kõrgus on näiteks üle kaheksa koelõnga, siis on ristuv pisteososa ülevalt ja alt kahe koelõnga võrra lühem ning kulgeb üle vertikaalse pisteososa vasakult paremale (b).

Joonis 30. Vajaduse puhul võib sidepiste ristuva pisteososa tikkida ka paremalt vasakule (vt. joon. 30 b, ülemine rida). Peale põiki või viltu tikitavate ühtlaste sidepiste joonte võib piste pikendamise ja lühendamise teel moodustada ka mitmesuguseid väikesi kujundeid ning täita suuremaid pindu, õmmeldes pisteid mitmes reas.

Joonised 31 ja 32. Näiteid kahevärvilistest aedpiste ning aed- ja põlvikpiste kombinatsioonidest.

Eeltoodud pisteid komplekteeritakse tikandile tavaliselt kolm-neli (näit. aedpiste, varspiste, sidepiste, sämpiste). Iseseisva tikandina kasutatakse neid pisteid harva. Mõned pistetest sobivad vaiba tikkimiseks. Sel juhul katab tikand riide jäägitult, riide jääb ainult pistete kinnitamise kohaks. Kui ristipisteid tikkida jämeda lõngaga ja riide koelõngu loendades rida-realt nii, et nõela sisse- ja väljapistekohad ühtivad, siis moodustab tikand tihedalt kaetud pinna. Pinda saab katta ka lehtpistetega (joon. 23, 25), tikkides neid elmistete pistete eeskujul.

Aed- ja sidepistetega kaetud pinna tikkimist näidatakse joonistel.

Joonised 33 ja 34. Aedpistetega kaetud pinna esimest varianti tikitakse vasakult paremale, teist aga edasi-tagasi.

Joonis 35. Näide pinna katmisest sidepistetega.

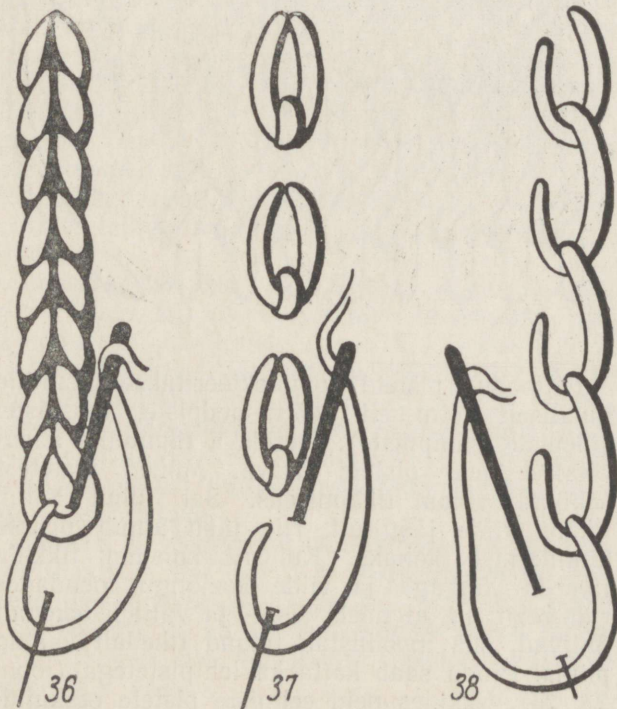
Ahelpisted

Ahelpiste (tambureerimisliste) on levinumaid tikkimisvõtteid. Kauneid näidiseid sellest tikandist leidub rohkesti Taga-Kaukaasia rahvaste käsitöodes.

Pidev ahelpisterida, kus iga järgnev piste algab eelmise seest (vt. joon. 36), on oma tegumoelt ja lõngakäigult sarnane heegeldatud õhksilmade reaga. Hõredakoelisele riidele ongi võimalik seda heegeldada mööda ettejoonistatud joont. Muidugi tuleb riie selle tehnika rakendamiseks raamile pingutada. Ahelpiste tikkimiseks kasutatakse ka vastavaid masinaid.

Ahelistes tehakse iseseisvaid ja pealegi väga suuri tikandeid (näit. seinavaibad, tüllkardinad). Ahelistet kasutatakse palju valgetikandi liikides ja eriti kergetikandis koos teiste kiiresti tikitavate pistetega (näit. põlvikpiste, aedpiste jt.).

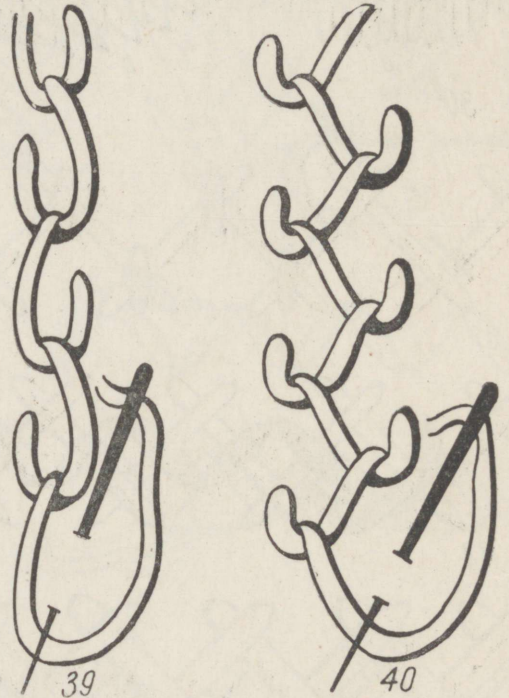
Aheliste alusel on moodustatud mitmesuguseid erinevaid pisteid.

Joonis 36. Ahelpisteread õmmeldakse algul koelõngade järgi. Kui silm ja käsi on ühtlase pistereaga harjunud, alles siis võib alustada tikkimist vastavalt kirjale, koelõngu arvestamata.

Joonis 37. Linnusilmpiste on üksik eraldatud ahelpiste. Piste aasa ei tohi tikkimisel liialt pingutada, aas peab jääma hästi kaarjas. Eriti sageli kasutatakse linnusilmpistet nii ühe- kui ka mitmevärvilises kergetikandis.

Joonised 38 ja 39. Ühele poole (või vahelduvalt) avatud ahelisteid tikitakse tihedakeermelise ja tavalisest veidi jämedama niidiga. Tikkimisel tohib niiti pingutada ainult minimaalselt, sest iga piste peab olema võimalikult ümar.

Joonised 40–43. Mitmesuguseid varesejalgpisteid kasutatakse iseseisvate äärikaunistustena või kitsaste poortidena. Pistet tikitakse ilma detailselt ette joonistamata, sirget joont pidi. Pistete õmblemist on soovitatav harjutada loendatavate lõngadega riidel. Vilunud võib tikkida varesejalgpisteid igasugusele riidele ja ka kõverjoones. Varesejalgpistes äärised sobivad öopesu, beebipesu, põlled jne. ilustamiseks.

Joonised 44 ja 45. Näiteid kahevärvilistest pistekombinatsioonidest.

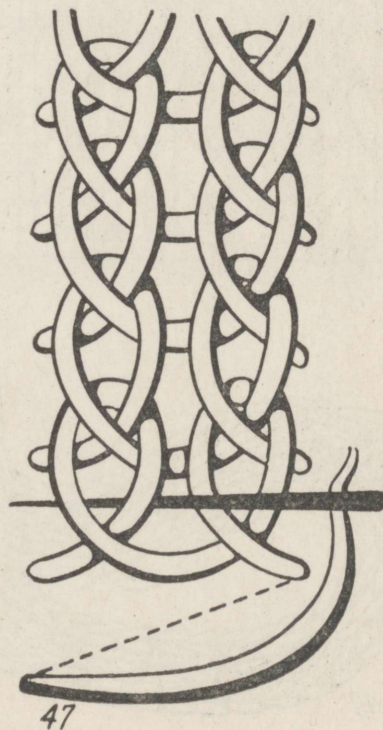
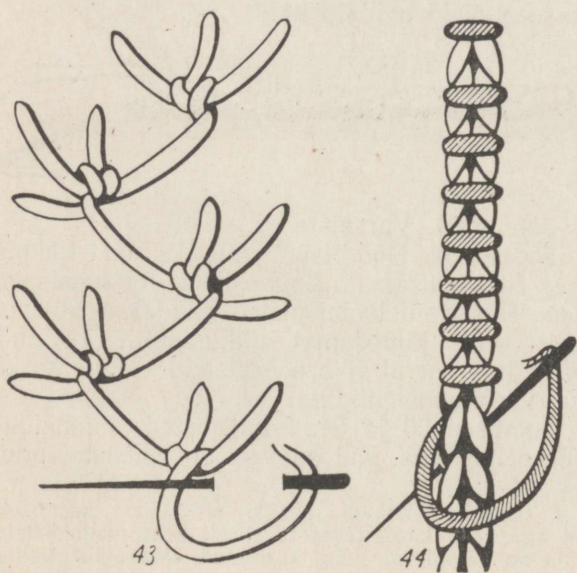
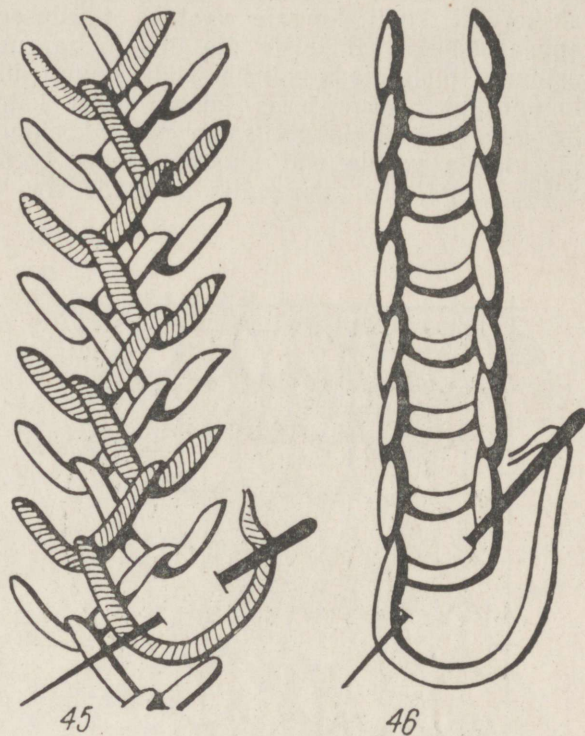
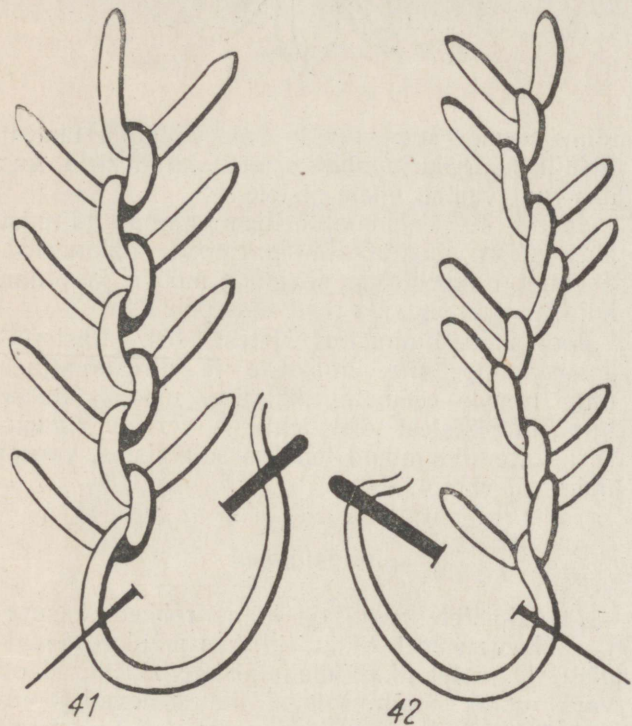
Joonis 46. Laiendatud ahelisteid õmmeldakse jämedama tikkimislõngaga. Nad on kohased vahe- või äärjoonteks ja palistuse kinnitamiseks.

Joonis 47. Kahekordsed ahelistid moodustavad tugeva ja tiheda pisterea. Eesti rahvuslikus

tikandis esineb see piste saaremaa särkidel, peamiselt koos põimpiluga.

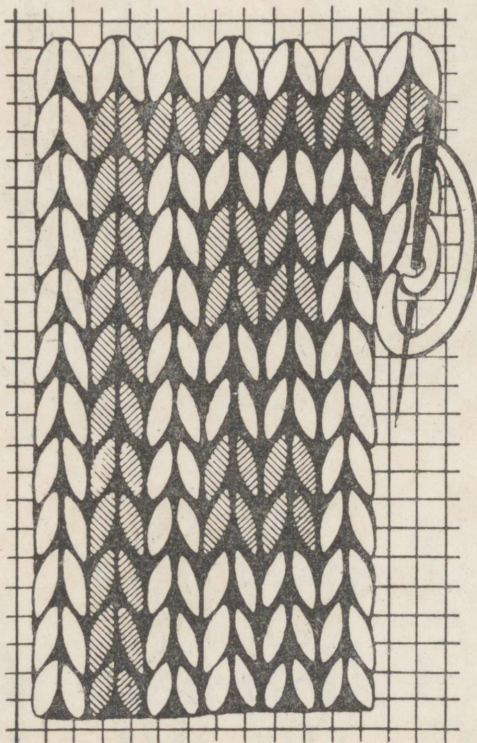
Joonis 48. Kogu eseme pinna katmiseks kasutatakse ahelpistet diivanipatjade, kattelinikute, lapsevankritekkide jne. valmistamisel. Eriti tugeva materjali puhul võib selles tehnikas tikida ka voodiesiseid vaipu. Kogu pind tikitakse riide koelõngu pidi ridade viisi, alati ühes suunas, s. o. alustades rida ülalt töö äärest ja lõpe-

tades all. Rida tikitakse kirjas ettenähtud värvi lõngade järjekorras, mittevajalik lõng jäetakse rippuma töö pahemale poolele. Järgmises reas

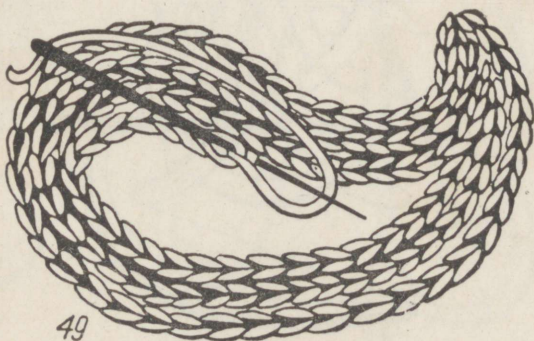

säma värvi korral tiketakse rippuma jäetud lõngaga edasi. Üleminekupiste pahemal pool ei tohi jääda liiga pikaks.

Ühe piste alla jäävate riidelõngade arv sõltub riide tiheduse ja tikkimislõnga jämeduse vahekorrast (näit. lõngale vastava tihedusega kanvaal tehakse ahelpiste üle ühe lõngagrupi, kusjuures pisteridade vahele jääb samuti üks lõngagrupp). Korrapärase koega riidel katab ahelpiste 2—3 koelõnga, sama palju koelõngu jääb ridade vahele. Kui alusriie ei ole korrapärase koega, siis tuleb välja arvutada koe- ja

48

49

50

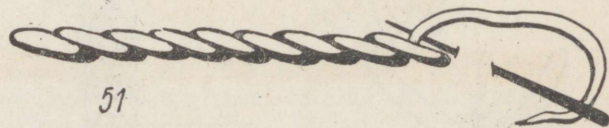
lõimelõngade suhe, muidu pole võimalik täpselt tikkida kangakirjapaberile joonistatud kirja, kus üks ruut vastab ühele pistele.

Joonis 49. Vabakontuurilise pinna täitmist ahelpistega alustatakse piirjoone tikkimisest. Seejärel õmmeldakse piirjoont mööda ja pinna kuju arvestades rida-realt sissepoole.

Joonis 50. Linnusilmpistetest õis. Lasterõivaste, kampsunite, linakeste ja diivanipatjade ning muude esemete tikkimisel moodustatakse linnusilmpistetest õisi, lehti ja terveid kimbusi. Õite südamikud tehakse sõlmpistes, varred tikk- või varspistes.

Madalpisted

Madalpistete rühm on kõige rohkem kasutatav. Harva esineb tikandeid, kus puudub madalpiste. Oma tehnikalt madalpistele lähedased on vars-, nõör- ja punuspisted. Juuresolevad joonised kujutavad nii neid kui ka mitmesuguselt kasutatavaid madalpisteid.

51

Joonis 51. Varspiste.

Joonis 52. Nõörpiste* aluseks on tikkpiste, mis riiet haaramata õmmeldakse üleloomispistes üle. Ilusad üleloomispisted saadakse aluspistetest veidi jämedamat tikkimisniiti kasutades. Vajaduse korral võib nõörpisteid tikkida ka kahe eri värvitoonis niidiga.

Joonised 53 ja 54. Punuspisted õmmeldakse üle eelpisterea. Kui on vaja reljeefsemat punus-

* Tehniliselt kuulub rubriiki «Eelpistest kastpisteni», et aga seda kasutatakse tavaliselt koos madalpistetega, siis on käesoleval juhul käsitletud «Madalpistete» osas.

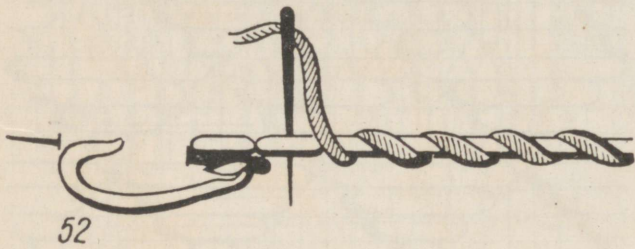

pisterida, lisatakse aluspistetele mõned lahtised niidid. Punuspisteid kasutatakse sageli ääripistetena.

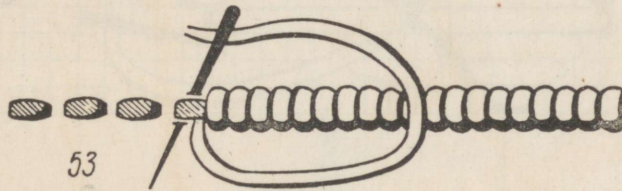
Joonised 55 ja 56. Madalpisteid tikitakse kaht viisi. Esimesel juhul on nad riide mõlemal poolel ühesugused, teisel juhul jäävad madalpisted ainult paremale poolele, riide pahemale poolele jääb vaid kaks väikeste pistete rida. Viimast moodust kasutatakse siis, kui soovitakse, et tikand oleks õhem (jämeda tikkimismaterjali kasutamisel).

Sageli ömmeldakse ühepoolset madalpistet väga pikkade pistetega. Et need pisted ei nihkuks paigalt, kinnitatakse nad mõne eri pistega. Selliseid madalpisteid leiame saaremaa suurtel tanudel.

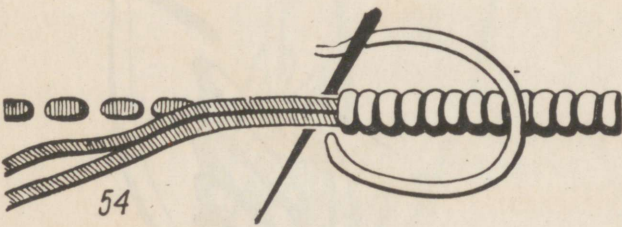
Joonis 57. Ühepoolse madalpiste kinnitamine varspistes.

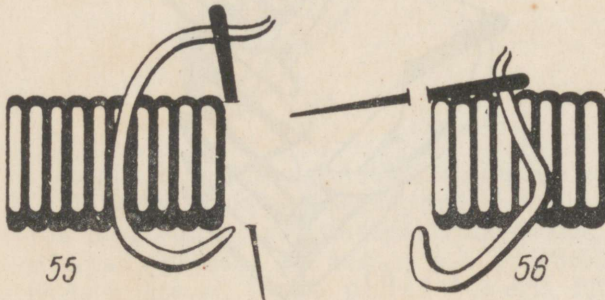
52

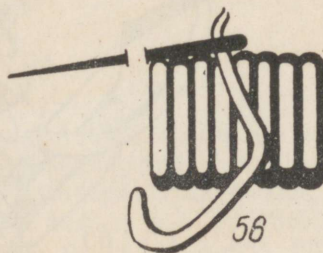
53

54

55

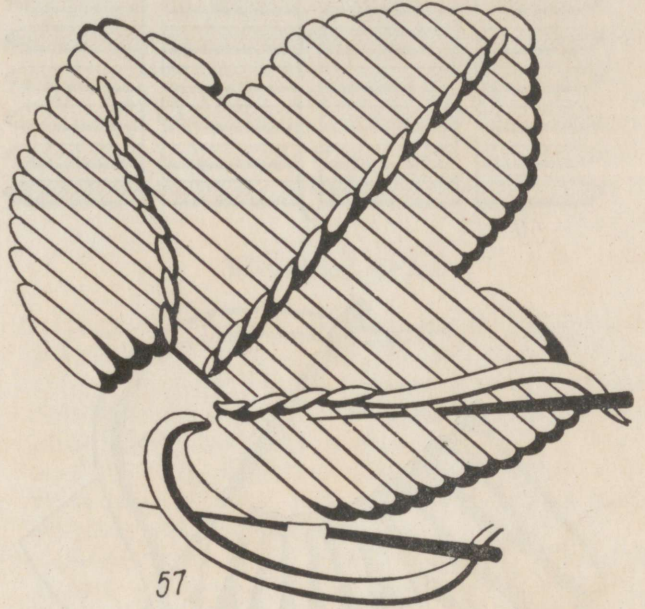

56

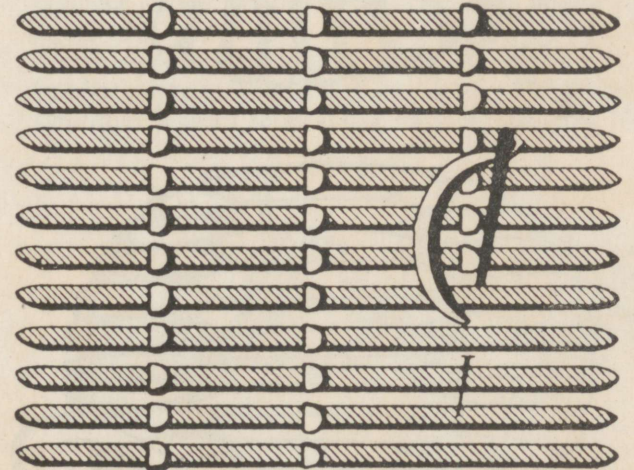
Joonis 58. Ühepoolse madalpiste kinnitamine tikkpistes.

Joonis 59. Ühepoolse madalpiste kinnitamine korduva sidepistega. Sidepisteid tehakse ka diagonaalselt üle madalpistete.

Joonised 60 ja 61. Vahelduvad madalpisted. Tavalisest erinev on tikitud pind, mis saadakse vahelduvalt põimuva madalpistega tikkides.

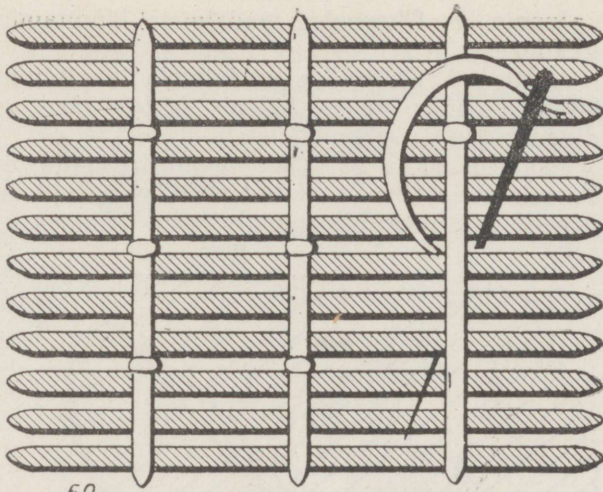
57

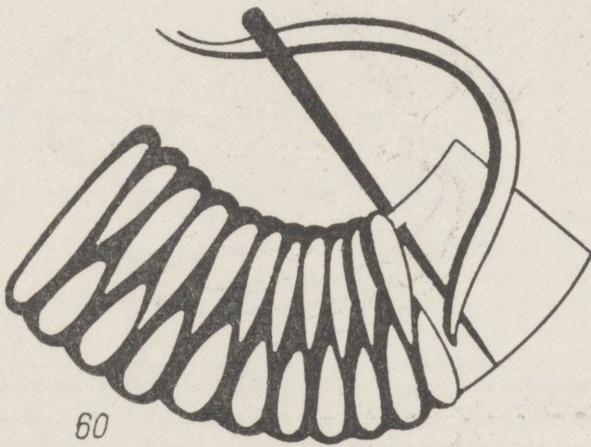
58

Joonistel 57—61 esitatud pisted on idamaisele tikandile omased tehnilised võtted. Kinnitatavad ja vahelduvad madalpisted on tuntud araabia-pistete nime all.

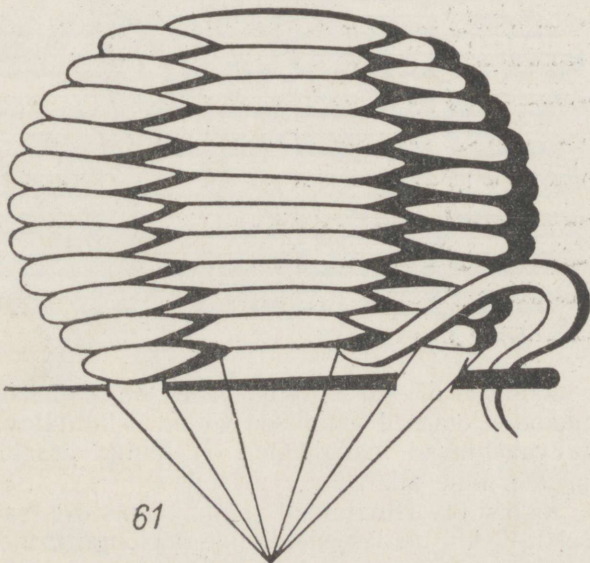
Joonis 62. Huvitavaid pinnakaunistusi saab sel teel, kui madalpisteid riide koelõngu loenda-

59

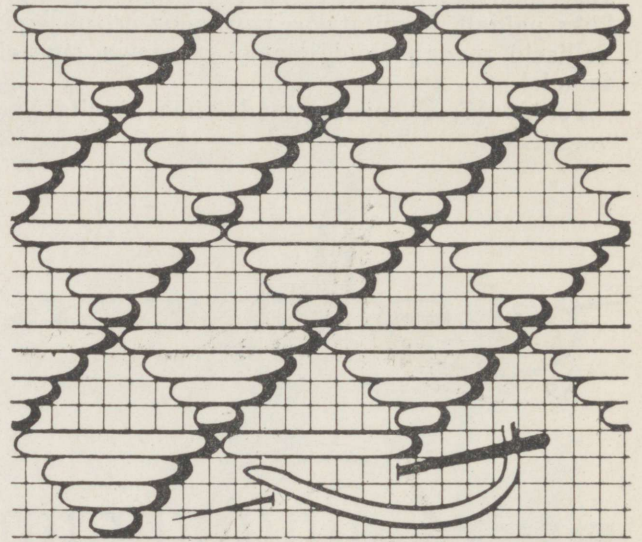
60

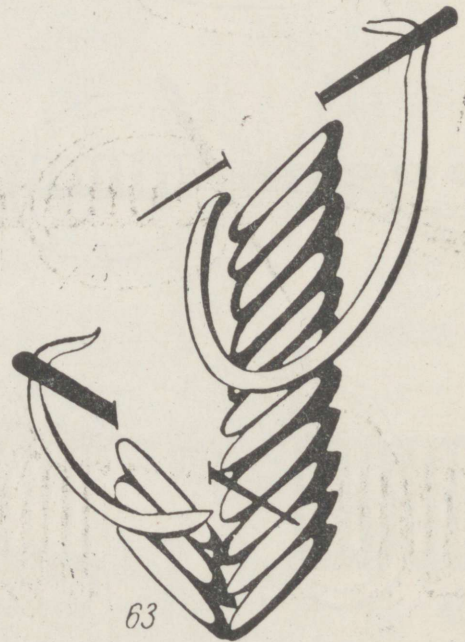
61

des tikkida mingi kindla korra järgi. Niisugused pinnad esinevad nn. pikee- ehk damasttikandis. Pikeetikandi kirja kontuur tikitakse vars- või ahelpistes ning piiratud pinnad täidetakse mõnega eelnimetatud pistetest.

Joonis 63. Riidelõngu arvestades tehtavaid viltusi madalpisteid võib tikkida kas kallakuga paremale või vasakule. Mõlemaid koos kasutades saab tikkida laiemaid sirgjooni kirja äärjoonteks või eseme ääreilustuseks. Erineva kallaku tõttu heidavad pisted erinevalt läiget ja

62

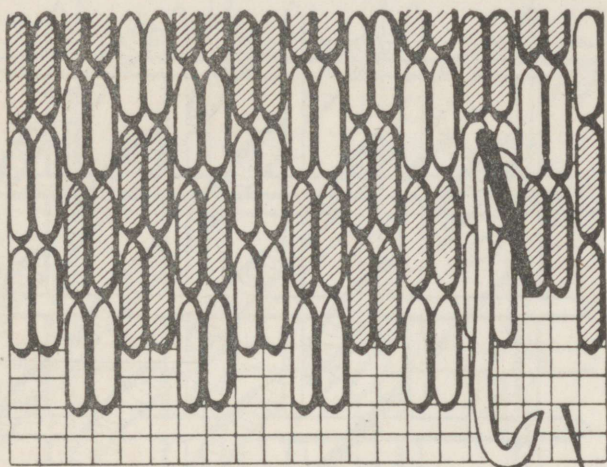

63

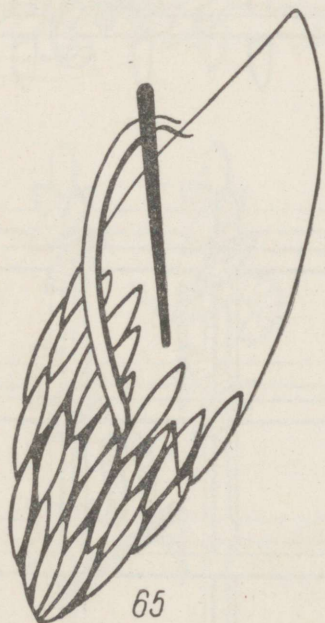
varju. Vastavas materjalis teostatud madalpistoide kasutatakse vaiba pinda katvate tikanditena.

Joonis 64. Pinnakaunistusi võib tikkida kahes värvitoonis niitidega nii, et riide pind on jäägitult kaetud.

Pinnatäidet, nagu näha joonisel 62, võib moodustada nii madalpistetest kui ka paljudest teistest pistetest.

64

65

Joonis 65. Hääbepistes tikitud pind on tegelikult kattev madalpistetikand, mida õmmeldakse vabalt, koelõngu arvestamata. Hääbepisted on erineva pikkusega ja nad ei asu paralleelselt üksteise kõrval. Pistet peavad kulgema ühtla-

selt, pinna kujule vastava suunaga. Hääbepiste tikkimiseks ei ole seega kindlaid reegleid, tulemused olenevad tikkija tehnilisest meisterlikkusest.

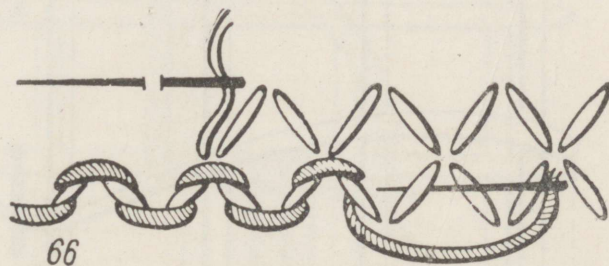
Hääbepistes tikitakse ühe- ja mitmevärvilisi pindu. Ühevärviliste pistete muutuva suunaga pind annab erisuguseid valgusefekte. Mitmevärvilistel hääbepiste pindadel peavad värvuste üleminekud olema sujuvad ja vastama tikitava kujundi looduslikule eeskujule.

Hääbepiste on nõelamaali peamiseks tehniliseks võtteks ning esineb hiina ja jaapani tikandis. Kaasaegsetes tikandites kasutatakse teda enamasti ühevärvilisena, samuti aluspistetena kõrgtikandite juures. Tikkimismaterjal valitakse eseme mustrile ja otstarbele vastavalt.

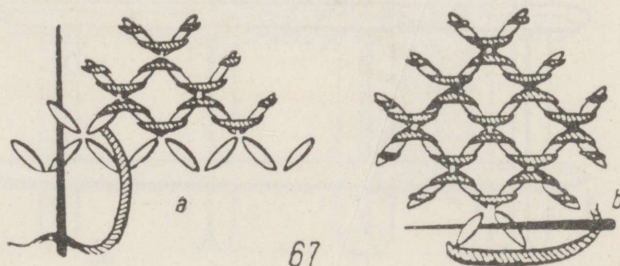
Võrgulised pisted

Võrgulised pisted on oma laadilt täitepisted. Rahvuslikus tikandis tuntud püvisilmpisted ja kadrid kuuluvad samuti sellesse rühma, sest nad tikitakse etteõmmeldud võrgule. Nende pistete võrk erineb tavaliste võrkpistetete omast. Püvisilmpisted on sõltuvad riide koelõngadest, mistõttu neid tikitakse labasekoelisele selgelt loendatavate koelõngadega riidele.

Joonised 66 ja 67. Püvisilmpistetes tikitakse esmalt aluspisted, nende üle aga aasad ilma alusriiet puudutamata, mistõttu riide pahemale poolele jäävad ainult väikesed kahte koelõnga haaravad pistekesed. Püvisilmpiste tikkimine nõuab riide koelõngade arvestamist. Pistet kasutatakse sageli koos piludega. Eesti rahvuslikust tikandist leiame selle kohta häid eeskujusid, mis

66

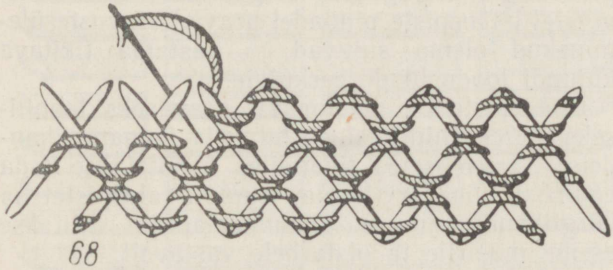

67

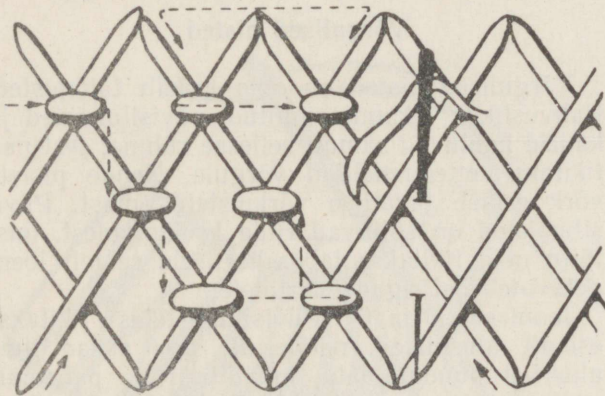
on ühtlasi ka motiivistikult mitmekesised (joon. 67 a — kolmnurk, «torn», b — nelinurk, «rumud»). Püvisilmtikand on väga vastupidav ning seetõttu sobiv pesu, eriti voodi- ja lauapesu kaunistamiseks. Sama tikandiga ilustatakse ka

pluuse. Kui pesu ilustamisel püvisilmtikandiga arvestatakse riide koelõngu, siis pluuside materjal seda alati ei võimalda. Niisugusel juhul tiktakse kiri joonise järgi, seejuures tuleb kirja riidele kandmiseks valida materjalile sobiv moodus.

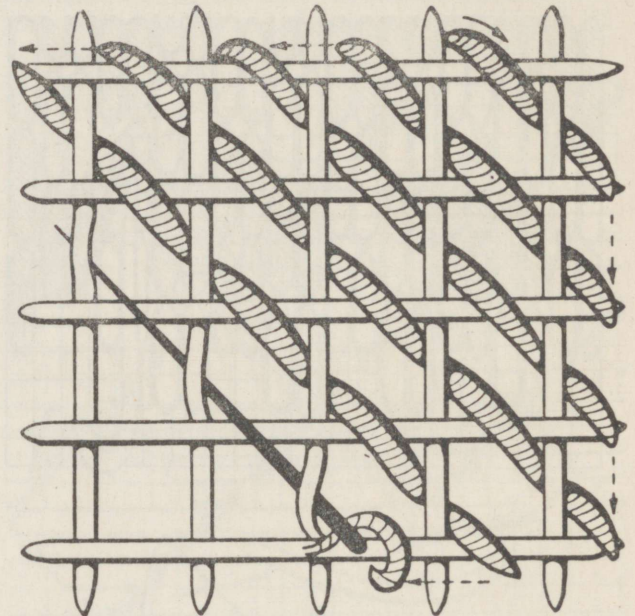
Joonis 68. Püvisilmpisted, mille aluspisteteks on ristkipsterida. Pisteid kasutati halliste ja

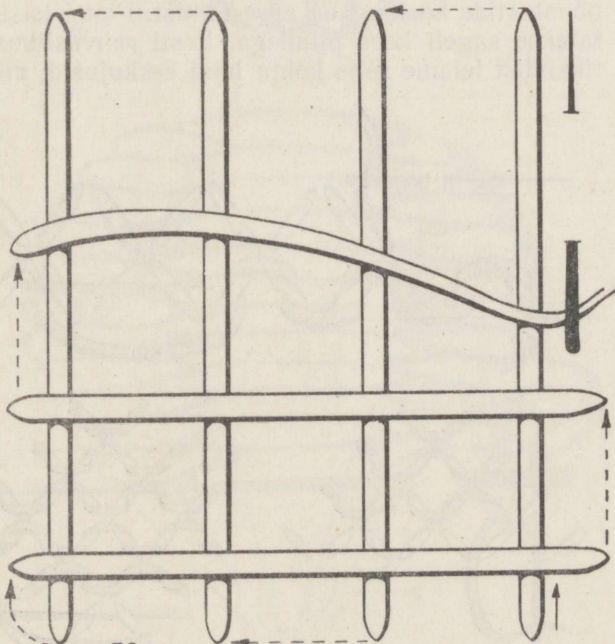
68

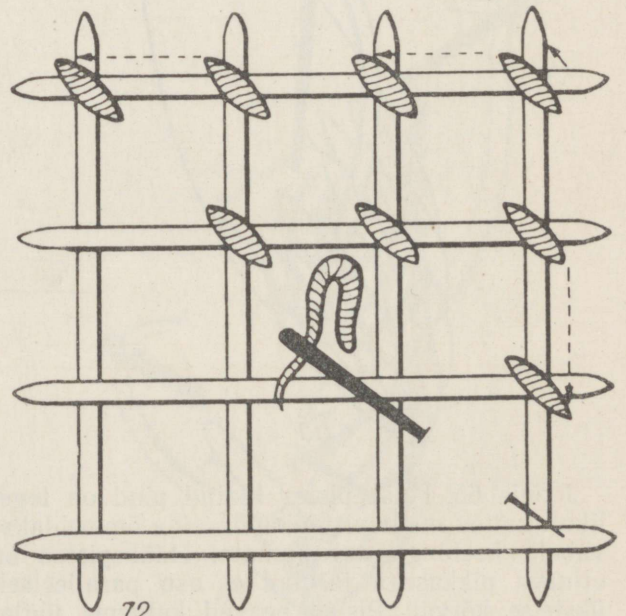
69

71

70

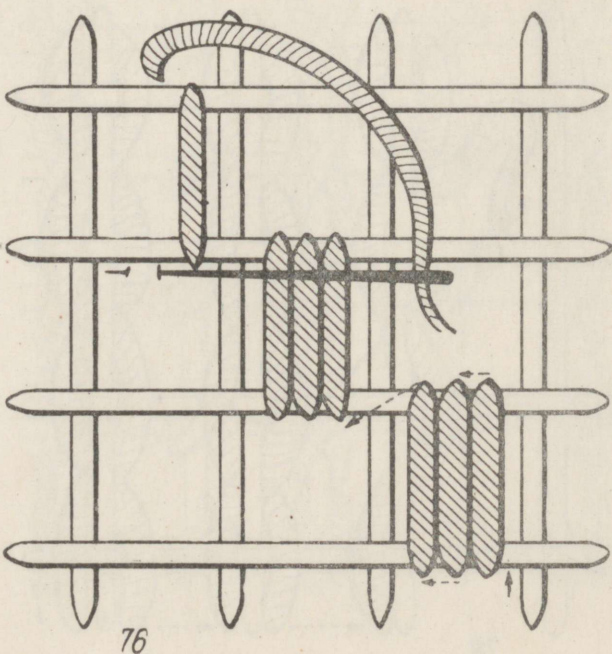
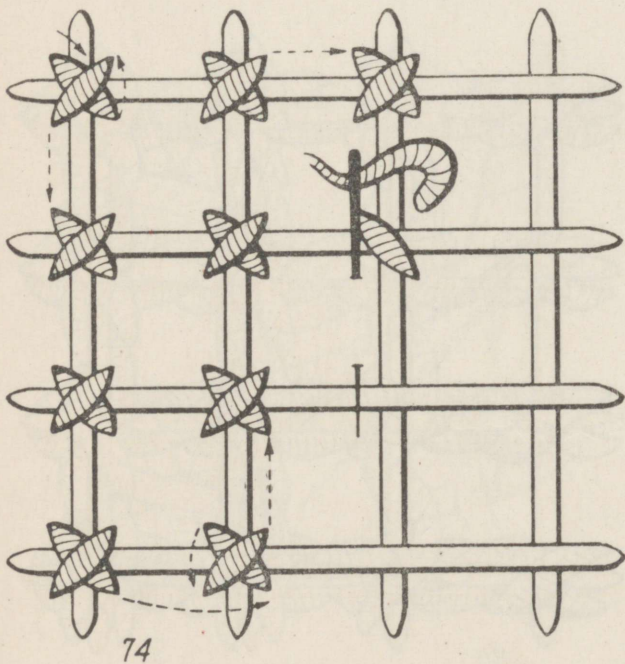
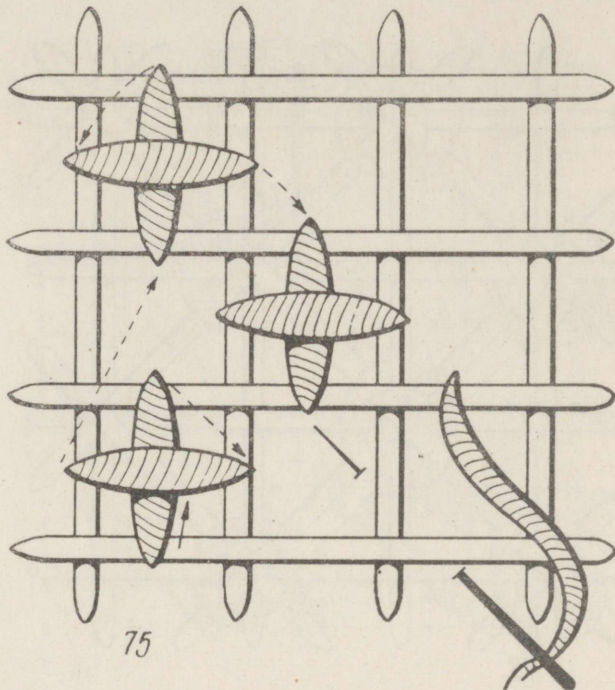
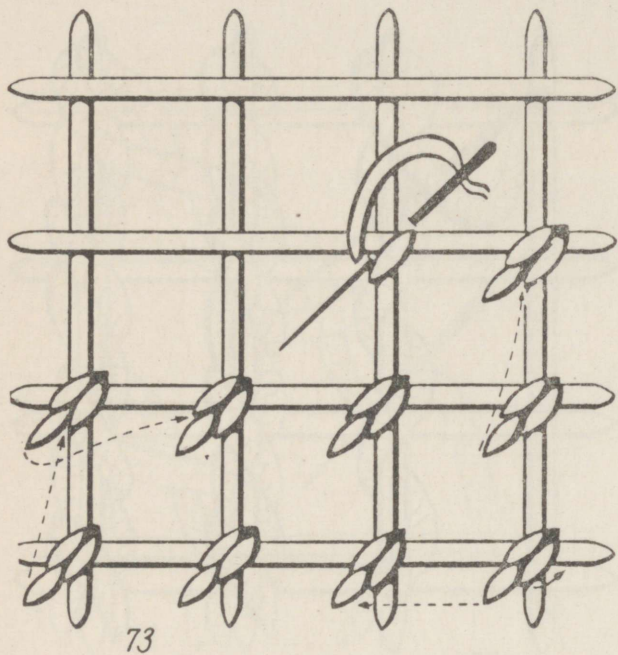
72

karksi meestesärkide ilustamiseks. Rahvapäraselt nimetatakse neid «ristikud ja kõverikud».

Joonis 69. Kadrid õmmeldakse pikkade diagonaalselt ristlevate pistetena, mis ristumiskoh-tadel kinnitatakse ülekäiva pistega. Joonisel on märgitud pistete alustamiskohad musta noolega, tikkimisniidi käigud riide pahemal pool katke-

vate joontega. Rahvuslikus tikandis esineb kadrisid saaremaa särkidel kraeilustustena.

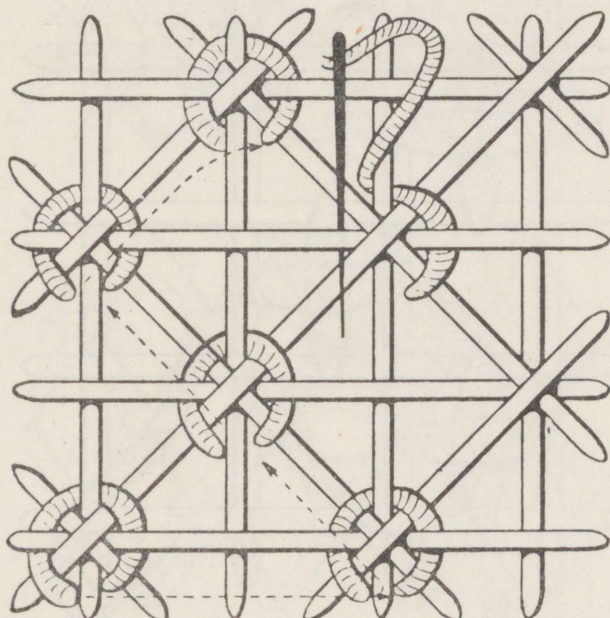
Tavalised võrkpisted õmmeldakse riidele kantud mustri pinnale vaba kontuuri järgi ja mitmesuguste pistetega. Tikkimine ei sõltu koelõngade suunast ja põimumisest, mistõttu selleks tikandiks sobib iga lihtsakoeline riie. Parimaks alusmaterjaliks on siiski labasekoeline. Tikkimiseks

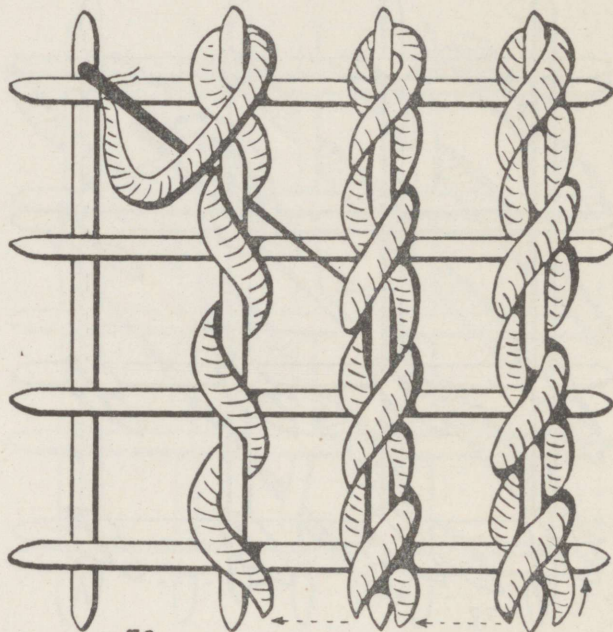
sobivad kõik riide tugevusele ja kvaliteedile vastavad tikkimismaterjalid (mis ei ole liialt keerdus), nende hulgas ka pehmed ja ühtlased vilased lõngad. Võrkpistete võrguks on vertikaalsed pikad pisted, mille üle tehakse samasuguste mõõtmetega horisontaalsed pisted (vt. joon. 70). Saadud võrk kinnitatakse ja ilustatakse mitmesuguste tikkimisvõtetega, mis annavad palju eri-

suguseid võrkpistepindu. Lisaks sellele saavutatakse ühe teatava piste hõredama või tihedama tikkimisega erinevat ilmekust. Mitmesugused värvikombinatsioonid võivad anda ühele ja samale võrkpistepinnale uusi varjundeid.

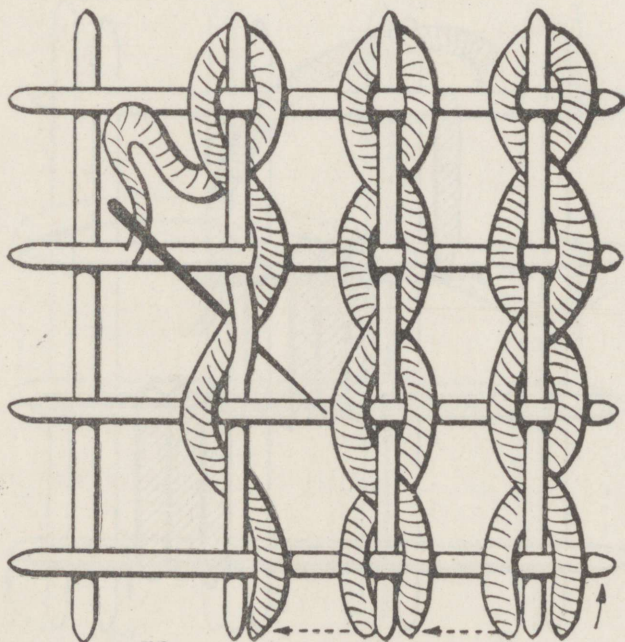
Eesti rahvuslikus tikandis, nimelt lillkirjas, esinevad õite südamikena enamasti võrkpiste-

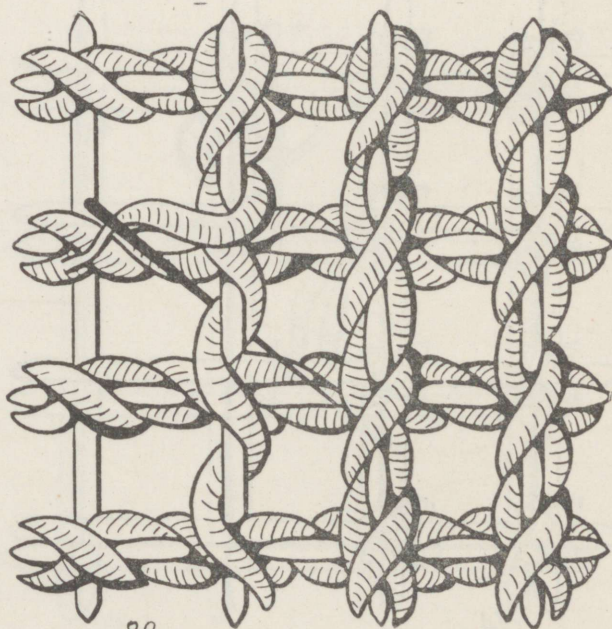
77

79

78

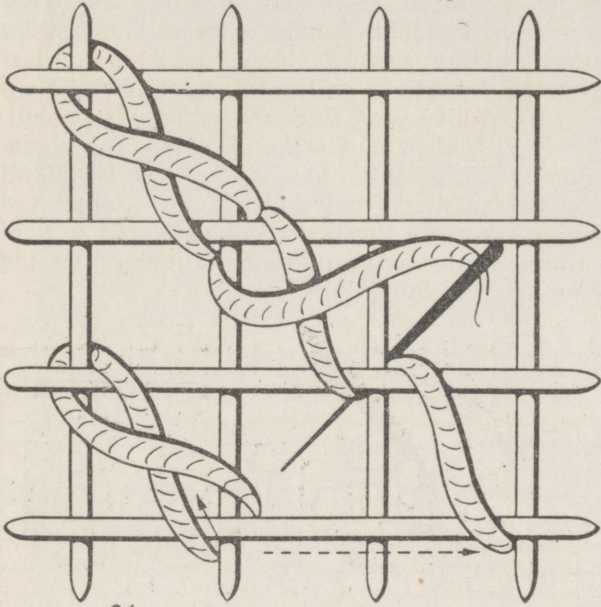

80

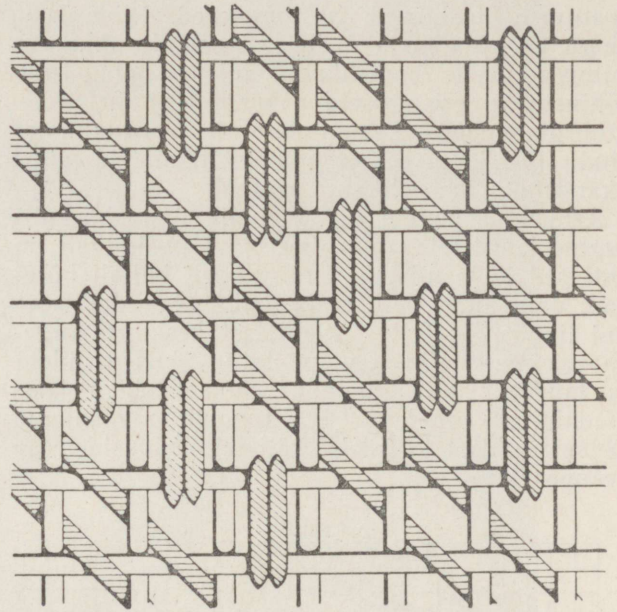
pinnad. Võrkpistepindu kasutatakse igasuguste kujundite katmisel, mille kontuure tavaliselt tikitakse vars-, ahel-, madal-, side- jt. pistetega. Et võrkpisteid tikitakse sageli üle võrdlemisi suure pinna, on soovitatav neid tikandeid õmelda raamil.

Joonised 70—84. Võrkpistete tikkimisel tuleb jälgida, et riide pahemale poolele jäävad tikki-

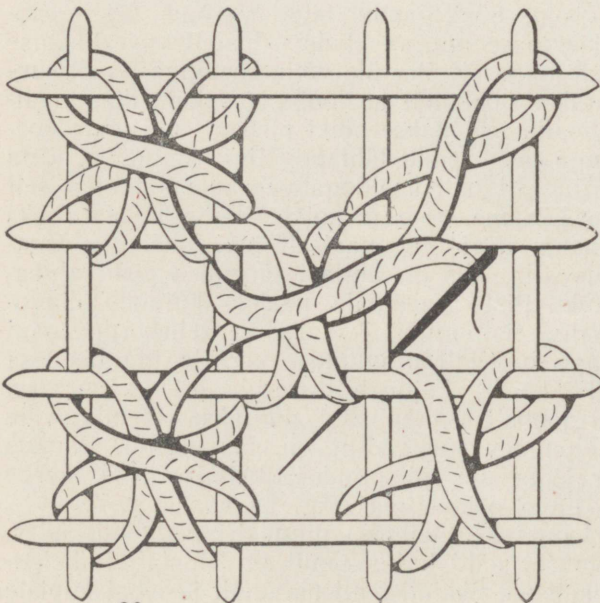
misniidi osad oleksid võimalikult lühikesed. Joonistel näidatakse tikkimisniidi kulg. Piste algus töö paremal poolel märgitakse musta noolega, katkeva noolega aga tikkimisniidi käik töö pahemal poolel. Juuresolevatel skeemidel esitatakse eri tikkimisvõtetega võrkpistete näidiseid, joonistel 83 ja 84 — eelmiste kombinatsioone.

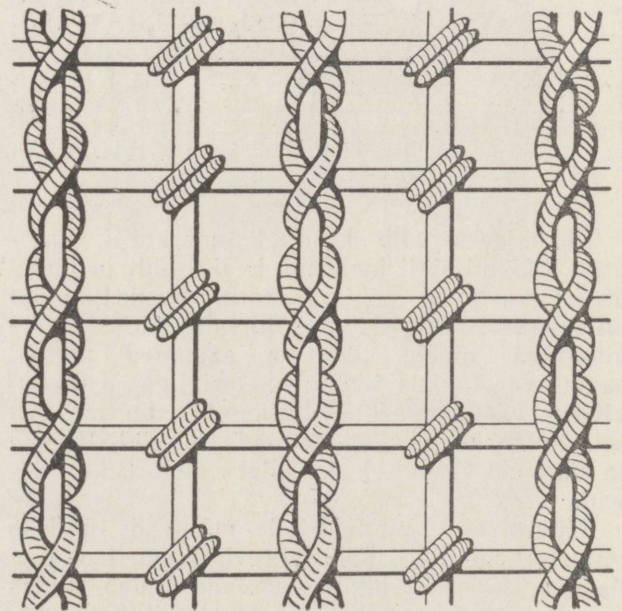
81

83

82

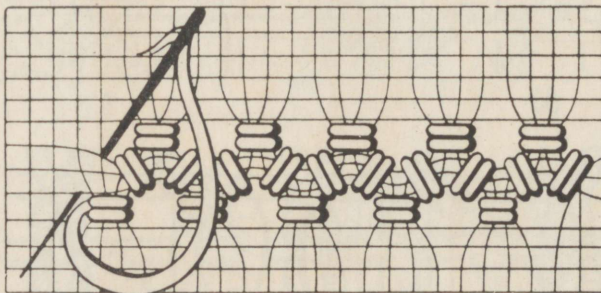

84

Ažuurpisted

Ažuurpisteid nimetatakse ka pärsiapisteteks. Ažuurpisteid kasutatakse pindadena kas tikandi kirja motiivideks või põhjaks, sageli esinevad tikandis ažuursest ainult üksikud kirja fragmendid. Kiri ääristatakse tikk-, vars-, ahel-, punus- või madalpistoega või jäetakse ääristamata. Ažuursus ehk pitsilisuus tekib riide koelõngade kokku- ja lahkutikkimisest, kusjuures riides moodustuvad tihendused ja augukesed. Riide koelõngu võib kokku ja üksteisest eemale tõmmata mitmesuguselt õmmeldavate pistete abil, mis põhjustavad erisuguseid ažuurseid pindu. Koos ažuurpindadega kasutatakse ka madalpistoepindu (vt. joon. 62), madalpistoetikandeid, pilutikandeid ja kergetikandi võtteid.

Ažuurseid pisteid on võimalik õmmelda niisugustele riietele, mille koe- ja lõimelõngad on ühtlased ja loendatavad ning koelt küllalt hõredad, nagu markisett, maia, batist, hõredalt kootud linane, žoržett jt. Sellistest keskmise tugevusega materjalidest valmistatud aknaeesriideid ja laudlinu võib ilustada ažuurpistetega koos madalpisto, pilude jt. Hästi sobib ažuurtikand peenest riidest kraedele, kätistele, pluusidele ja peenepesule.

85

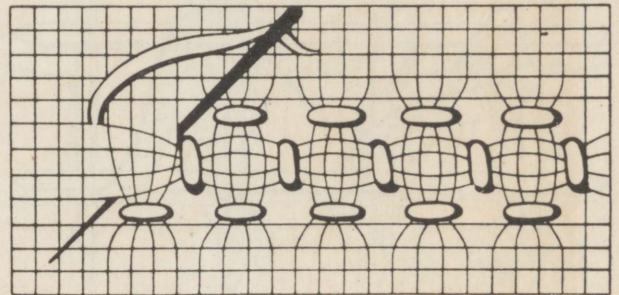
Tikkimiseks võib kasutada märkniiti, mulineed, tikkimissiidi jne., mis kvaliteedilt ja jämeduselt vastavad põhimaterjalile. Ažuurtikandid on tavaliselt valged, nagu pitsidki. Heleda värvitooniga riidele tikitakse ažuursed pinnad samas värvitoonis tikkimismaterjaliga. Kui soovitakse värvilist ažuurset tikandit, siis valitagu selleks mahedad, heledad värvitoonid. Erksad ja sügavad värvid ei ole selleks otstarbeks sobivad.

Ažuurpisteis pinnakirjad mõjuvad ühtlase pinnana või piki-, põiki- ja viltujooneliste pindadena. Joonelisi pindu kasutades tuleb silmas pidada nende omavahelist asetust. Lisaks ažuursetele pindadele tuntakse ka realisi ažuurseid

pisteid, milliseid nimetatakse pitspiluks. Pitspilu õmmeldes ei eemaldata koelõngu, mistõttu on neid võimalik tikkida ka kõverjoones. Pitspilu on peamiselt õrnemate riidematerjalide õmblusvaruta palistuse kinniõmblemise ja pitside kinnitamise dekoratiivseks võtteks. Ta esineb tikandis ažuurse joonena ja kontuurina.

Et ažuuri tikkimisel pistete pingutamise ja riide koelõngu tihendatakse, siis on riide kokkutõmbumise oht küllaltki suur, mistõttu on soovitatav ažuurtikandeid õmmelda raamil. Rikkaliku ažuurtikandiga esemed tuleb pärast igakordset pesemist kinnitada väljavenitamatu millelegi kuivama. Kuiv ese triigitakse pahemalt poolelt. Aknaeesriideid ja laudlinu võib veidi tärgeldada.

Joonis 85. Pitspilu üks variant on tegelikult kahe äärepistega põlvikpiste. Kui nimetatud pistereas korrata iga pisteosa kaks korda ja neid sealjuures tugevasti pingutada, kujuneb pisterida ažuurseks, nn. pitspiluks.

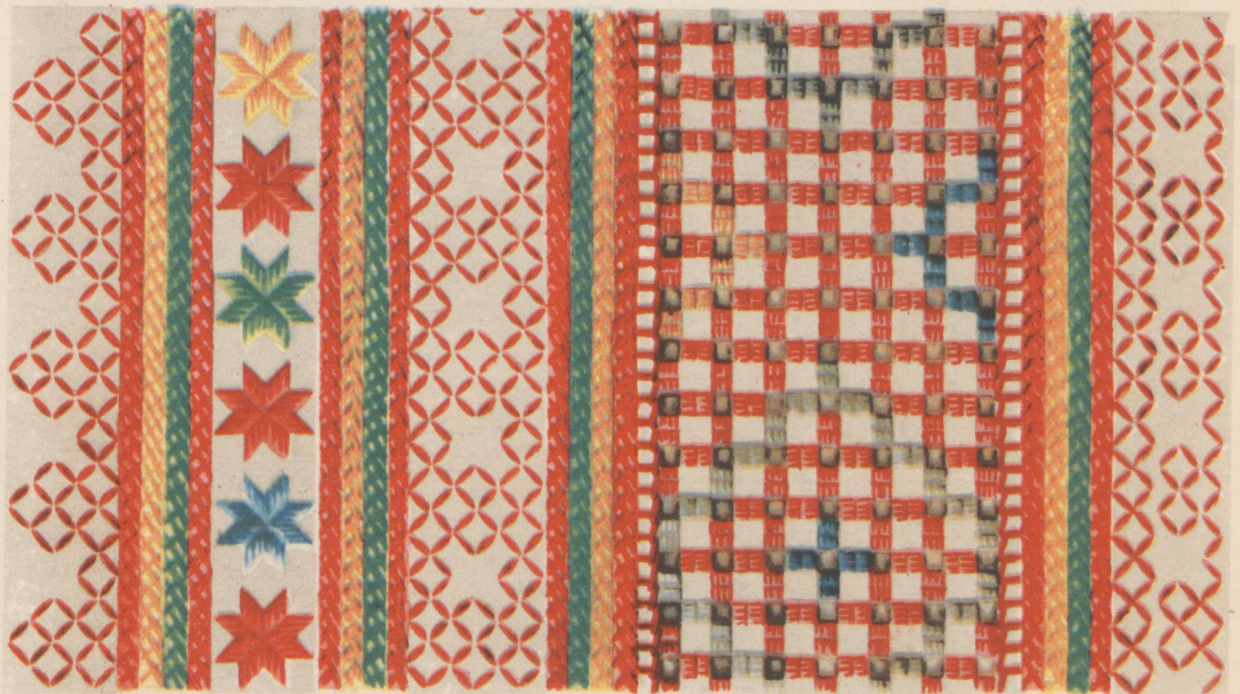
86

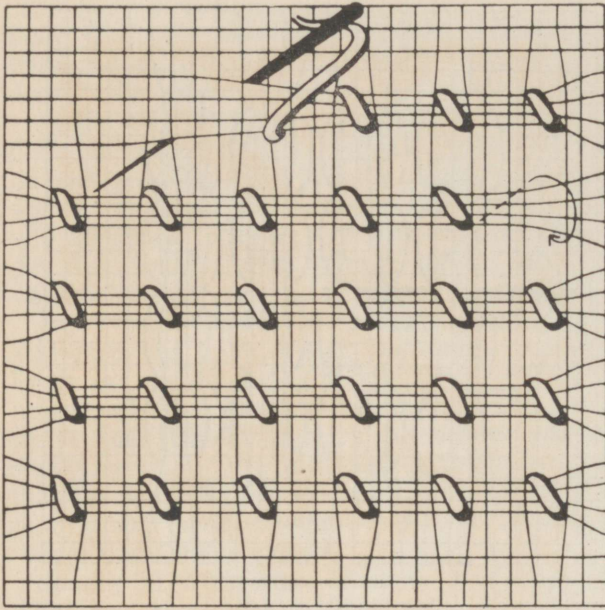
Joonis 86. Pitspilu teine variant. Piste tikitakse paremalt vasakule, alustades vertikaalse pisteosaga alt üles üle nelja koelõnga. Sealt suunatakse nõel neli koelõnga vasakule diagonaalselt alla ja tehakse põiki pisteosa üle nelja koelõnga, s. o. piste lähtepunktini. Suunates nõela järgnevalt neli koelõnga vasakule diagonaalselt üles, saame teise põikpiste. Piste lõpetamiseks tuuakse nõel diagonaalselt neli koelõnga vasakule alla, kus on ühtlasi järgmise piste alguspunkt. Piste pahemale poolele kujuneb diagonaalne rist, mille üks osa on kahekordne. Kui lõnga tugevalt pingutades korrata iga pisteosa kaks korda, kujuneb pisterida eriti ažuurseks. Sirgjoonelisi pitspilusid tikitakse loendatavate koelõngade järgi. Kui on saavutatud vilumus sirgjooneliste pitspilude tikkimisel, on kerge teostada neid silma järgi ka kaarjoones.

Joonis 87. Ažuurne pinnakiri üleloomispistes. Joonisel näidatud skeemil on alustatud üleloomispistete tikkimist alt paremalt ja tehakse piste riide iga nelja koelõnga järel. Ühe piste koelõn-

TAHVEL IV

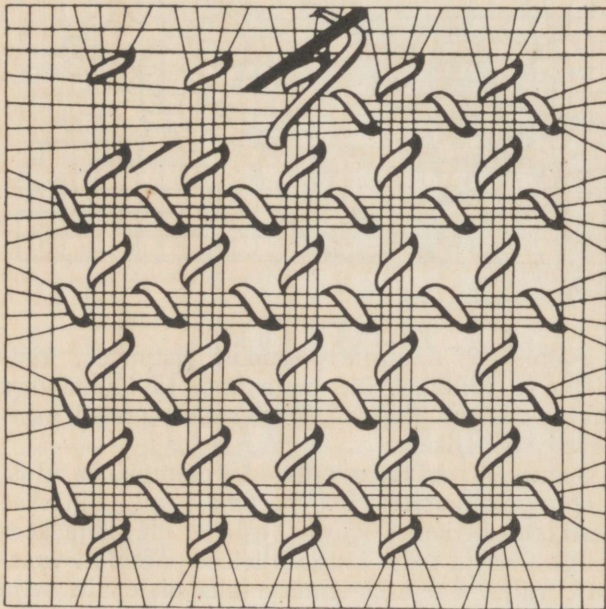

87

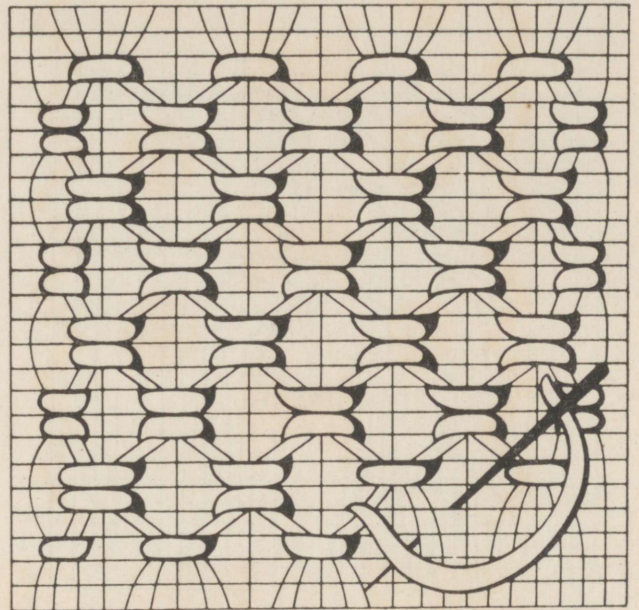
gade arv (joonisel on märgitud koelõng joo-
nega) valitakse vastavalt nende jämedusele —
peenemaid rohkem, jämedamaid vähem. Teist
rida tikitakse üleloomispistes tagasi vasakult
paremale nelja koelõnga tagant samadesse koelõngade vahedesse kui eelmise rea pistedki.

Joonis 88. Ažuurne pinnakiri kahesuunalises
üleloomispistes. Eelkirjeldatud viisil tikitud
ažuurpiste pinnakirjale õmmeldakse teistkordselt
ristisuunas üleloomispisteridu.

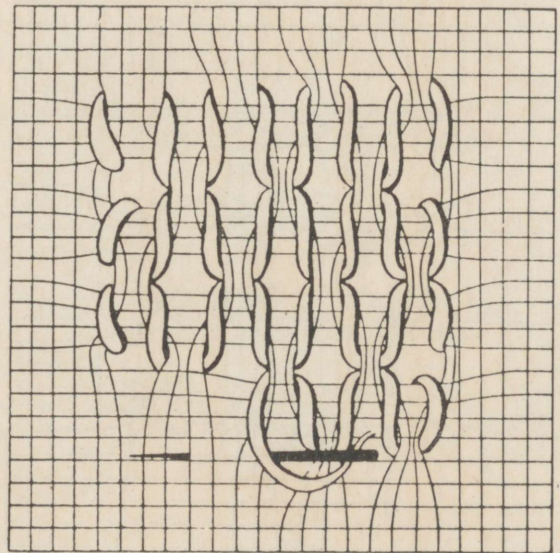

88

Joonis 89. Ažuurne pinnakiri varspistes. Töö
algus skeemil on ülal vasakul. Varspiste tikki-
misel pistetakse nõel vaheldumisi välja kord ühelt
poolt tikkeniiti, kord teiselt poolt. Piste pikku-
seks on viis koelõnga ja tagasipiste tehakse
diagonaalselt kahe ristuva koelõnga alt. Teist
pisterida vasakult paremale samasuguselt õm-
meldes jäetakse vahele üks horisontaalne koelõng.
Eelmise rea ülemine ja käesoleva rea alu-
mine piste satuvad kohastikku.

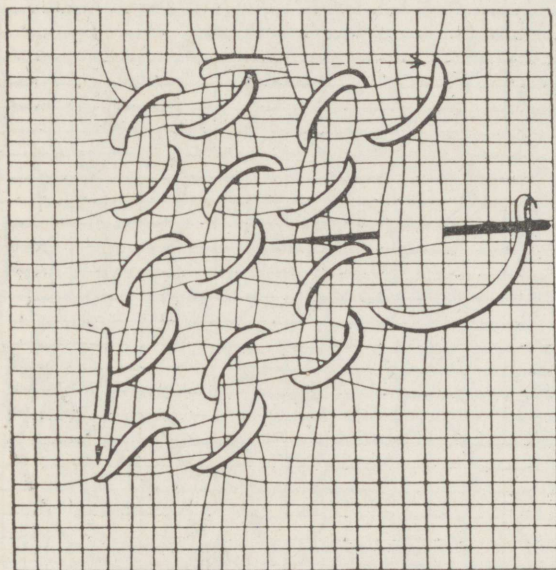
89

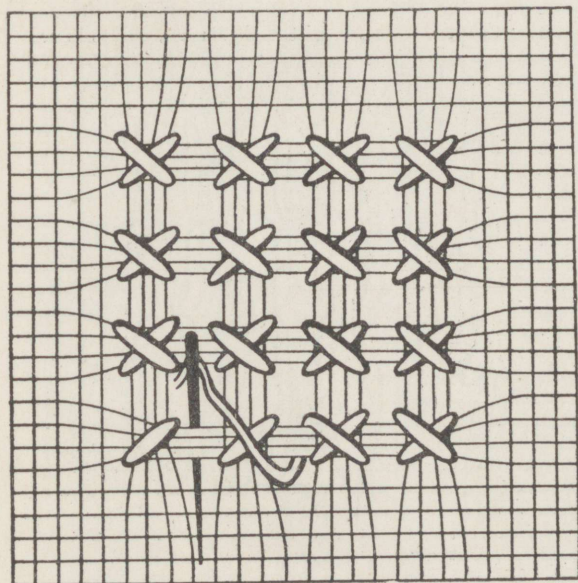
90

Joonis 90. Ažuurne pinnakiri põlvikpistes. Põlvikpisteid tikitakse ridade viisi paremalt vasakule, kusjuures piste kõrgus ja pikkus on neli koelõnga. Et järgmise rea tagasitikkimine oleks mugavam, võib tööd keerata. Tikkida tuleb samade koelõngade vahedesse.

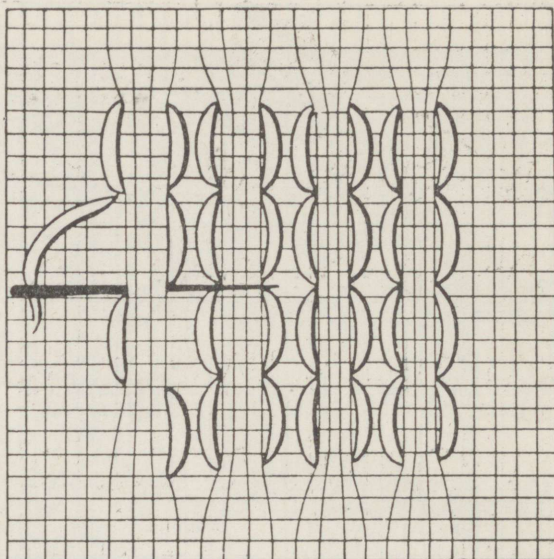
Joonis 91. Ažuurne pinnakiri diagonaalses põlvikpistes. Põlvikpisteid tikitakse riide koelõngadele diagonaalselt. Nõela sisse- ja väljapistekohad kulgevad vertikaalselt ja horisontaalselt samade koelõngade vahedesse.

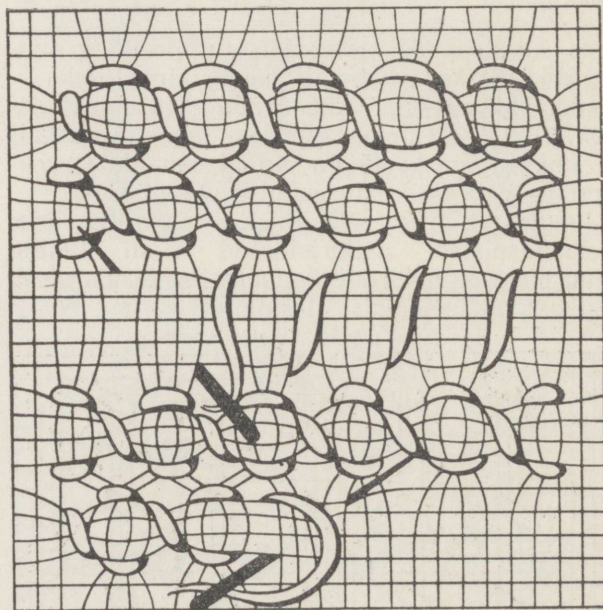
91

92

93

94

Joonis 92. Ažuurne pinnakiri ristpistes. Ristpisterida tikitakse üle nelja koe- ja lõimelõnga ruutude kahes käigus. Kõigi ridade pisted asetsevad kohastikku.

Joonis 93. Ažuurne pinnakiri põimpistes. Alustades põimpistete rida paremalt alt, tikitakse vertikaalselt kahes käigus, esiteks üle nelja koelõnga üles ja nelja lõnga alt läbi paremalt vasakule välja. Seejärel tehakse uus piste üle nelja koelõnga üles ja nelja koelõnga alt läbi pare-

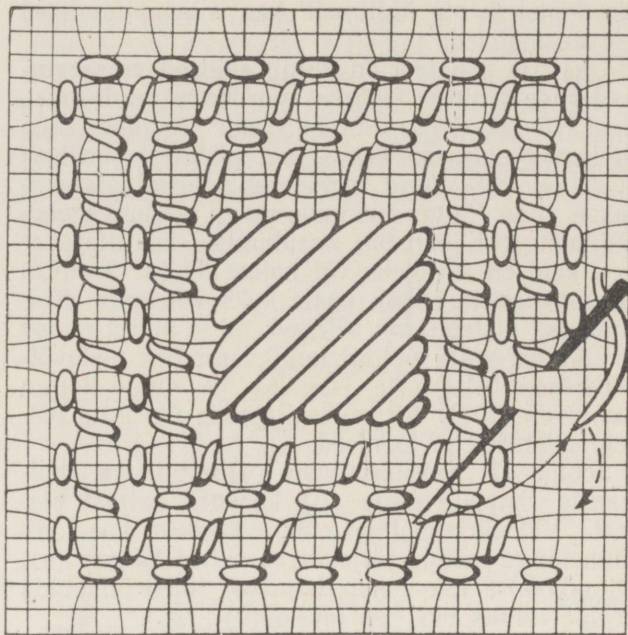
male. Ülaltp alla toimitakse samal viisil, kuid vertikaalsed pisted jäävad eelmiste pistete vabadesse vahedesse.

Joonis 94. Ažuurne pinnakiri pitspiluga ja üleloomispistes. Esmalt tiketakse kaks rida ruudus pitspilu üle nelja koe- ja lõimelõnga, nii et pisted asetseksid vahelduvalt. Üle järgmise rea viie koelõnga tiketakse üleloomispisteid, kasutades eelmise pisterea vahesid nõela sisse- ja väljapistmiseks.

Joonis 95. Ažuurne pinnakiri punuspistes. Tiketakse viis punuspistet üle nelja koelõnga, jättes iga piste vahele ühe lõimelõnga. Viimasest sissepistikohast alustatakse järgmist viit punuspistet üle lõimelõngade, s. o. eelmise pisterea suhtes nurga all. Korrates punuspistenurki, saame diagonaalse siksakjoone. Järgmise siksakjoone punuspisted satuvad eelmiste pistete vahekohtadesse, nagu näha joonisel.

Joonis 96. Pilupistes ažuurne pinnakiri madalpistes motiiviga. Kõigepealt õmmeldakse madalpistemotiiv, käesoleval juhul — diagonaalselt tikitav nelinurk üle üheksa lõime- ja koelõnga. Selle külgi pidi kulgevad pilupiste read üle kolme lõime- ja koelõnga.

Mõningate ažuurpistes kirjade (vt. joon. 86, 87, 90 jt.) suurte pindade tikkimisel on soovitatav korduvate koelõngade gruppide järel eemaldada üks koelõng riidest. See hõlbustab ja kiirendab õmblemist. Juhul kui puudub hõredakoe-line riie, siis võib seda hõrendada lõngu eemaldades ühes või kahes suunas, nii kuidas seda nõuab valitud ažuurne pind.

96

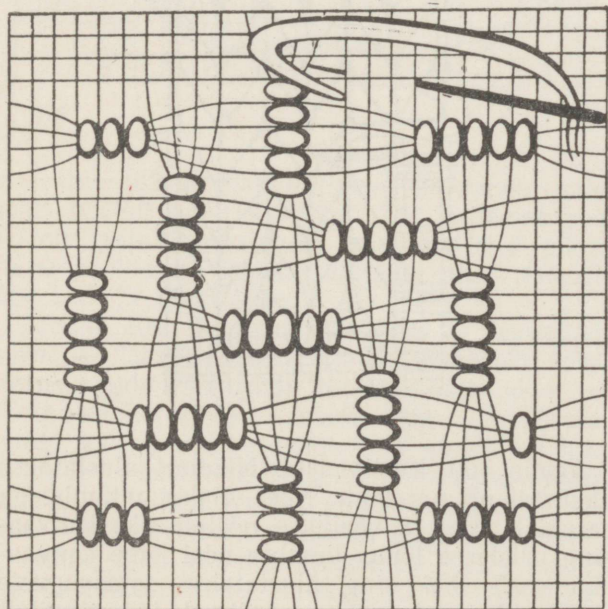
Vaibapisted

Tikitud vaibad ei ole uudistooted. Eesti rahvakunstis leidub tikitud saanitekke ja käesoleva sajandi algusest ka seinavaipu. Need olid värviliste kirjadega tikitud kodukootud villased riided, mis ei meenuta telgedel kootud vaipu. Idas on vaipu tikitud masinatel toodetud vaipade tehnikaid matkides. Selliste vaipade valmistamise poolest on kuulsad Taga-Kaukaasia ja Kesk-Aasia vaibatikkijad. Neid tehnikaid tikandites kasutades on võimalik asendada telgedel kootud dekoratiivesemeid käsitööesemetega.

Vaibapistete tikkimiseks on kõige sobivam kasutada korrutatud villast lõnga, mulineed, pärl- ja siidlõnga (ühe- või mitmekordsena). Tuleb silmas pidada tikkimismaterjali õiget jämedust.

Vaibapistetega kaetakse kogu alusmaterjal nii, et riie ei jää nähtavaks, seetõttu ei ole oluline riide ilu või värvus. Riie peab olema jämedakoe-line ja labasepinnaline, milles koe- ja lõimelõngad on võrdse jämedusega, sest tikkimine toimub loendatavate lõngade järgi. Kui aluspinna lõngad ei ole hästi loendatavad, siis võib kasutada sobivas jämeduses kanvaad, mis kinnitatakse tugevamale riidele. Pärast tikkimist kanvaad ei eemaldata.

On mitmesuguseid pisteid, millega võib tikida dekoratiivseid vaipu ja patju. Osa neist jäljendab kootud ja sõlmitud vaipade tehnikaid.

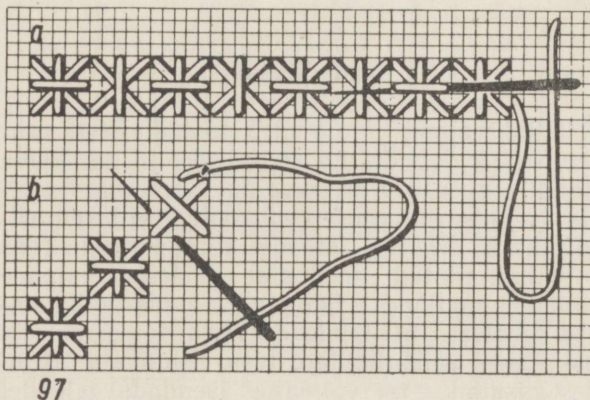

95

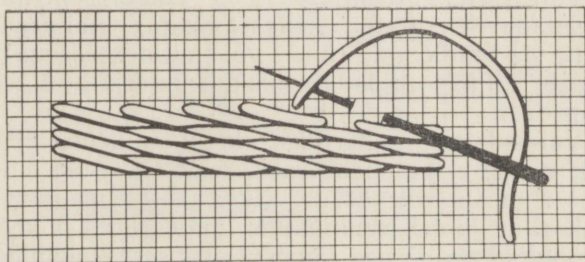
Need pisted on üldilmelt kas siledapinnalised või narmalised.

Üks osa pistetest on kujult sellised, mis katavad riide pinnast teatava suurusega ruudu, s. o. neid tikitakse üle võrdse arvu lõngade riide mõlemas suunas. Teine osa pistetest üksikult ruutu ei kata, kuid nende õmblemisel arvestatakse riide lõngu ruuduna, nagu näiteks gobeläänipiste (vt. joon. 99) kasutamisel, kus tikitakse vertikaalselt üle kahe või kolme lõnga. Seetõttu mahub pisteid ruudu peale kaks või kolm. Kolmas osa pistetest on sellised, mille puhul ei saa arvestada ruutu puhtal kujul, sest osa pistevõttest haarab kahe ja isegi kolme ruudu lõngu (vt. joon. 101). Allpool esitatakse üksikute pistete seletused ja joonised.

Joonis 97. Kaksikristpiste (tuntud ka bulgaaria ristpiste nime all) koosneb neljast pistest. Kaksikristpistete ridu tikitakse koe- või lõimelõngu mööda järjekorras neljas käigus (a). Diagonaalse rea kaksikristpistest tuleb õmmelda eraldi valmis üksteise järele (b).

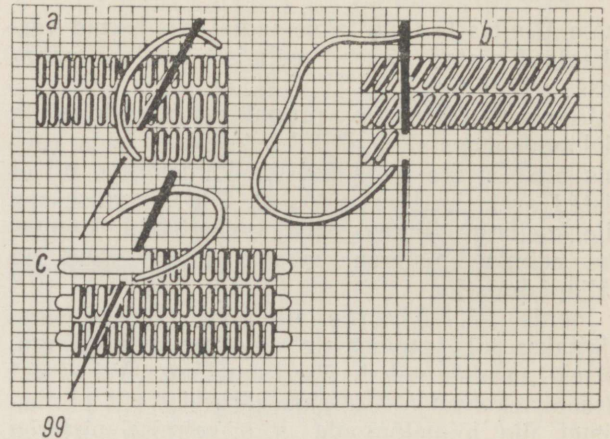
97

98

Joonis 98. Varspistega tikitakse joonisel märgitud pinnad horisontaalses või vertikaalses suunas, kusjuures tuleb jälgida, et nõela sisse- ja väljapistid jääksid kohastikku.

Joonis 99. Otsegobeläänipistid tikitakse horisontaalsete ridadena, kusjuures sisse- ja välja-

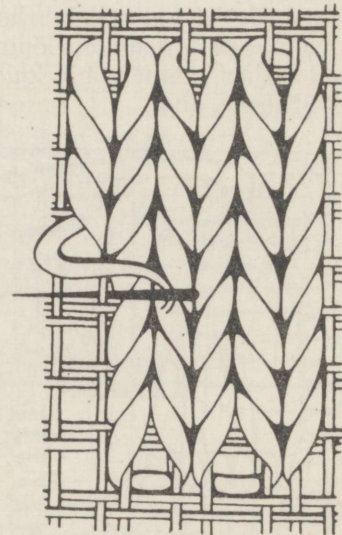

99

pistid jäävad samade vertikaalsete lõngade vahedesse. Kui gobeläänipistid on tikitud üle kolme horisontaalse lõnga, siis moodustavad kolm pistet ruudu sel juhul, kui lõime- ja koe-lõngade jämedus on võrdne (a).

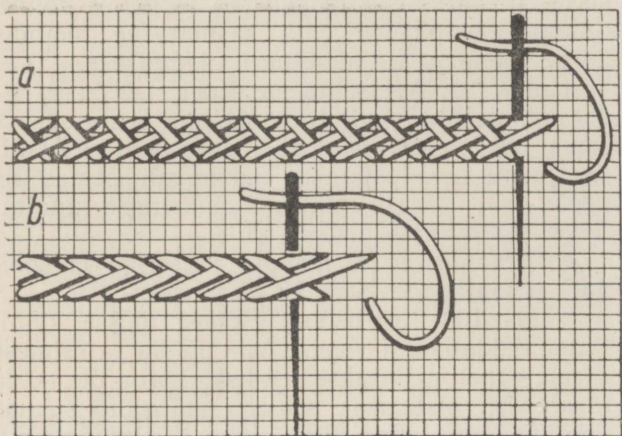
Kaldgobeläänipiste tikkimise viis sarnaneb eelneva pistega väikese erinevusega, nimelt tehakse sissepiste väljapistest ühe lõnga võrra edasi, millest tekib piste kaldasend (b).

Kui tahetakse välja tõsta gobeläänipiste reljeefsust, siis kasutatakse aluslõnga, millest üle tikitakse pisted kas otse või kaldasendis (c).

100

Joonis 100. Keelimpiste. Näidisel alustatakse tikkimist alt paremalt. Nõel viiakse viltupistega paremale üles ja võetakse nõelale üks kanvaalõng. Pisterea lõpus tuuakse nõel kahe kanvaalõnga alt läbi ning alustatakse samasuguste pistete tikkimist vastassuunalise kallakuga ülalt

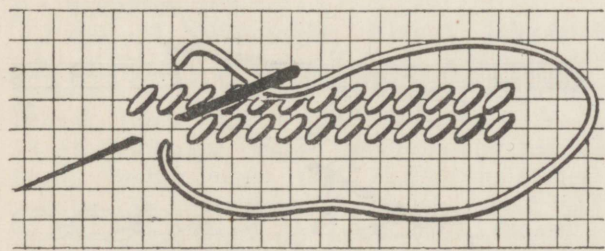

101

alla, kusjuures pistete sisse- ja väljapistete kohad ühtivad.

Joonis 101. Palmikpiste on vaibapistete liik, mis jääb reljeefse palmikuna töö paremale poolele. Esimene võtte on piste üle kahe piste pikkuse (kahe ruudu) ja teine — tagasi üle ühe piste pikkuse (a).

Teise variandi esimese võtte õmblème üle kolme piste pikkuse (kolme ruudu) ja teise võtte — tagasi üle kahe piste pikkuse (b).

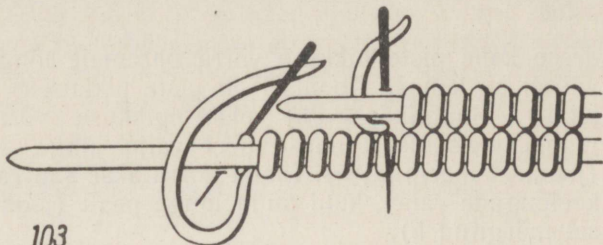
102

Joonis 102. Madal pärlpiste sarnaneb paremalt poolelt poolristpistega. Töö pahemal poolel on piste samasuguse suunaga, kuid pikem parempoolsest. Pärlpiste tikitakse alati risti üle ühe koe- ja lõimelõnga.

Joonis 103. Reljeefne pärlpiste on tegumoelt sarnane otsegobeläänpistega (vt. joon. 99). Erinevus nende kahe piste vahel seisneb selles, et pärlpistet korratakse samade sisse- ja väljapistetega kaks korda: esimene kord ainult üle koe- ja teistkordselt ka üle ümmarguse puust varva, mille ümbermõõt peaks kahekordse viljalase lõnga tarvitamisel olema umbes 1 sm.

Joonis 104. Sõlmnarmaspisted jäljendavad rüüjutehnikat. Kahe horisontaalse pisterea vahele jääb alusriiet vabaks umbes poole narma-

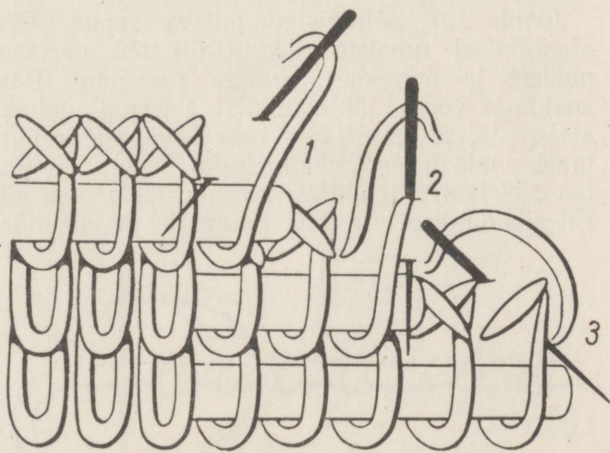
pikkuse võrra. Sama pistega on võimalik jäljendada ka sõlmvaiba tehnikat — sõlmnarmad tikitakse tihedate ridadena, kusjuures pisteridade vahele jäävad ainult üksikud koe- ja lõimelõngad. Sõlmnarmaspistete sõlmimisel kasutatakse laastu, mille eemaldamisel aasad lõigatakse lahtisteks narmasteks. Lõpuks tuleb sõlmvaiba narmaspind tasandada.

103

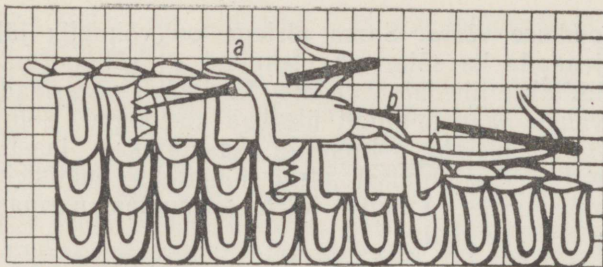
104

105

Joonis 105. Narmaspisted erinevad eelneva piste tikkimise viisist, kuigi neid õmmeldakse üle laastu. Tikkimislõng jääb rippuma aasadena või lahtilõigatult narmastena. Iga aasa kinnitab väike ristpiste, nagu on näha joonisel. Selle piste teostamiseks võib edukalt kasutada mulineid, sest viimane annab lahtilõigatult pehme plüüšpinna.

Joonis 106. Narmaspiste. Riidest tulev lõng viiakse pealt ümber laastu ja pistetakse nõel riid-

106

desse kahe piste pikkuse võrra paremale lõnga väljumise kohast (joonisel on piste pikkuseks 2 joont). Suundudes ühe piste pikkuse võrra tagasi vasakule, tuuakse nõel välja lõnga alt (joonisel märgitud a). Pistet korratakse samade koelõngade vahel, kuid nüüd lõnga pealt (joonisel märgitud b).

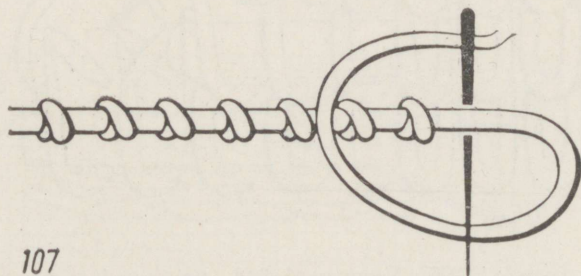
Valmis aasadest eemaldatakse laast. Soovi korral lõigatakse aasad lahtisteks narmasteks.

Narmaspistet õmmeldakse ka ilma laastuta, hoides lõnga aasa vasaku käe pöidla all.

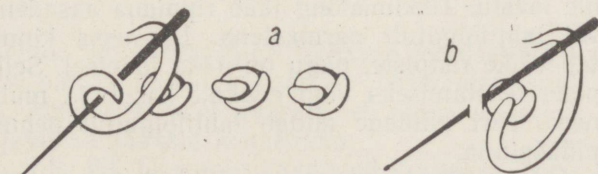
Sõlmpisted

Lihtsaim sõlmpiste on liivapiste (vt. joon. 11), mida kasutati rahvarõivaste särkide kraedel ja kätistel tikkeridade vahel.

Joonis 107. Sõlmpisted pideva reana. Piste alustamisel tuuakse tikkimisniit töö paremale poolele ja hoitakse suunaga paremale. Paari koelõnga võrra lähtepunktist paremal tehakse sissepiste, võttes nõelale 1—2 koelõnga ja paremale poole hoitud tikkimisniidi. Nõela läbitõmbamisel jääb niit ühtlasi aasana nõela otsa alla. Edasi hoitakse niit jälle paremale ja uus nõela

107

108

sisse- ja väljapiste moodustab järgmise sõlme. Sõlmpistete pidevat rida kasutatakse tikandis kerge joone ja kirjakontuuri tikkimiseks.

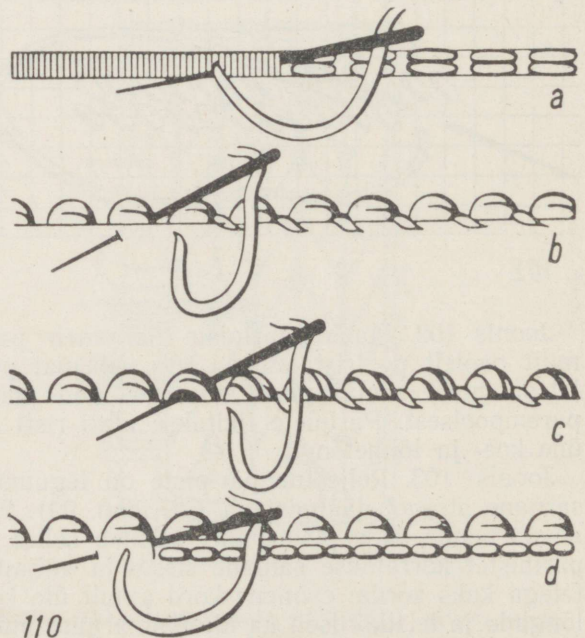
Joonis 108. Ahelsõlmpiste. Nõel pistetakse rii- desse lähtekohast või ühe koelõnga võrra sellest üleval pool ja välja 1—2 koelõnga võrra vasakult. Sealjuures moodustatakse tikkimisniidist aas üle nõela (a). Pärast niidi läbitõmbamist kinnita- takse aas väikese pistega (b).

Ahelsõlmpisted on madala reljeefiga ja sobi- vad kirjapindade hõredalt täitmiseks.

Joonis 109. Keerdsõlm. Hoides tõesse kinni- tatud tikkimisniiti vasaku käe pöidla ja esimese sõrme vahel, mähitakse see kaks korda üle nõela otsa. Nõel pistetakse noolega märgitud suunas ühe koelõnga võrra piste algusest ülespoole rii- desse ja välja riide paremale poolele uue sõlme asukohta.

109

110

Keerdsõlmi kasutatakse üksikult näiteks väi- keste õiekestes südameteks või täidetakse nen- dega tihedalt motiivide detaile.

Erinevad sõlmpistekaunistused, mis esinevad eesti rahvarõivaste juures, on mitmesugused äärekaunistused või tagid. Valgetele kraedele, kätistele, linakestele ja taskurättidele on puuvillasest või siidsest tikkimismaterjalist tagid nägusaks kaunistuseks. Lihtsaid tagisid võib tikkida ka villasest materjalist kleidi krae ja kätiste äärte kaunistamiseks. Muidugi tuleb tagisid siis tikkida pehme villase lõngaga.

Tagiäärlistust sobib hästi kasutada koos pilude, madalpiste ja paljude teiste tikandiliikide ning muude ilustustega (näit. voldid). Neid võib teha ka erivärvilistena.

Tagisid tikitakse tavaliselt juba valmis servale või ettemärgitud joont mööda palistamata äärele, mis hiljem murtakse tagide kohalt tagasi riide pahemale poolele. Tagide sirgjooneliste rida õmmeldakse riide koelõnga mööda.

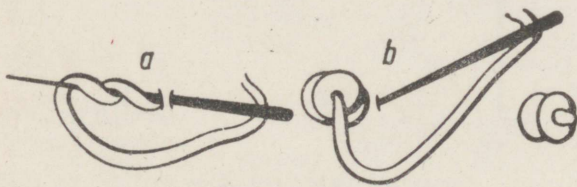
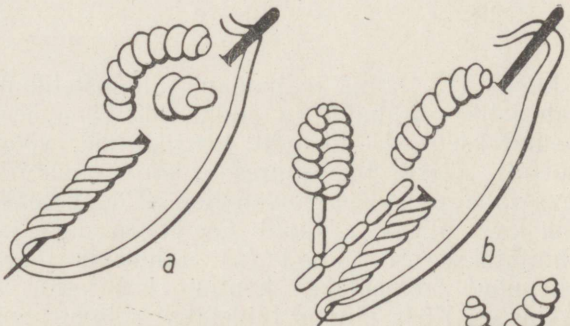
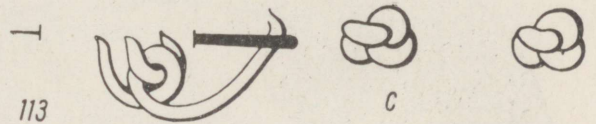
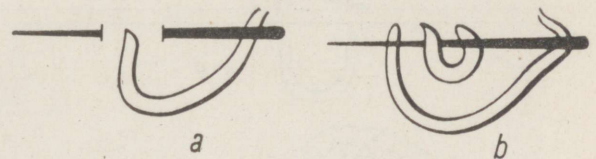
Joonis 110. Pilutagid. Et hõlbustada tagide õmblemist koelõnga mööda, selleks tõmmatakse kavatsetavast servast välja üks koelõng, mille asemele tikitakse lihtsaid liivapisteid. Murdes riide pahemad pooled tikitud joont pidi vastamisi, õmmeldakse iga sõlme vahe üle väikeste üleloomispistetega; niidi pistetevaheline osa peidetakse riide vahele (b). Võib teha ka ühe üleloomispiste sõlmede vahele ja teise sõlmest läbi (c), või kinnitada pilutagidega serv hoopis tikkpistes (d).

Joonis 111. Sõlmtagid. Riidest läbipistetud nõel pistetakse järgnevalt paari koelõnga võrra paremalt poolt riidesse ja seejärel välja lähtekohast, nõela riidest läbi tõmmamata. Vasaku käega mähitakse riidest läbitõmmatud niit kaks korda ümber nõela (a). Hoides neid keerde vasaku käe sõrmedega, tõmmatakse nõel riidest ja keerdudest läbi ning kinnitatakse pistega (b). Nõel tuuakse riidest välja uue tagi asukohas.

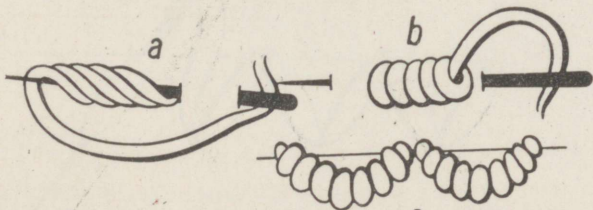
Joonis 112. Spiraaltagid erinevad sõlmtagidest keerdude hulga poolest. Piste pikkus sõltub spiraali pikkusest. Spiraaltagid ilustavad rõivaste ja dekoratiivesemete servi kas tihedalt üksteise kõrval või väikese vahemaa järel. Piste valmimise järjekord — a, b, c.

Joonis 113. Kahekordsed sõlmtagid. Nõelale võetakse põiki riidest mõlemalt poolt niidi lähtekohta võrdne arv (1—2) koelõnga (a). Niidi läbitõmbamisel jäetakse riidele lõtv aas. Sellest aasast pistetakse nõel läbi paremalt vasakule (b). Kahekordne sõlmtagi lõpeb sissepistega 1—2 koelõnga võrra paremale (c).

Sõlmpiste eri tikandeist võiks veel nimetada nn. rokokootikandit ja hiina-jaapani sõlmpistetikandit.

111

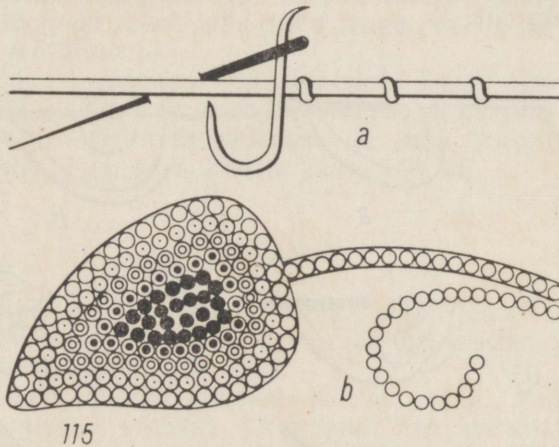

112

c

114

Joonis 114. Rokokootikand levis teistesse maadesse Prantsusmaalt. Tänapäeval kasutatakse seda peamiselt lasterõivaste ja pesu tikandina, aga ka muude rõivastusesemete, näiteks pluuside, kraede ja kätiste kaunistusena. Tikandi moodustavad väikesed õied varte ja lehtedega. Mustrit riidele kandes märgitakse lehed ja varred joontega, õied ainult keskpunktiga. Õisi ja lehti (a, b) tikitakse riide pinnale nagu spiraaltagisid (vt. joonis 112). Õie südameks (a, c) on sõlm (vt. joon.109), sisemised õielehed on välimistest lühemad. Varred tikitakse vars- või tikkpistes (b, c). Lehti võib tikkida ka linnusilmpistes.

Joonis 115. Hiina ja jaapani sõlmpistetikandi materjaliks on kuld- ja siidniidid. Tänapäeval kasutatakse seda tikandit teatrikottide, vööde, mütside, seoste jne. juures. Tikand nõuab tugeva vahevoodri kasutamist. Esmalt õmmeldakse kõik kirja piirjooned kuld- või hõbeniidiga, mis kinnitatakse eri niidiga (a). Lihtsama materjali puhul õmmeldakse kontuur kas vars- või tikkpistes. Kirja pinnad täidetakse sõlmpistetega (vt. sõlmtagid joon. 111), mis suunduvad kontuurist südamikü poole (b). Sõlmpistetega on võimalik anda sulavaid värvitoonide ja -varjundite üleminekuid.

Äärispisted, äärised ja ühenduspilud

Tekstiilesemete ääristamise praktiliseks ülesandeks on serva kindlustamine hargnemise ja venimise vastu, kuid ääristamisel on peale selle väga suur esteetiline tähtsus, sest peen ja viimistletud äär raamib ilusat tikandit ja annab tööle terviklikkuse. Hästi tikitud, kuid ebasobivalt ääristatud krae, lina või mõni muu dekora-

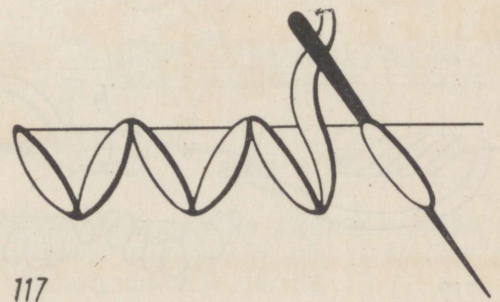
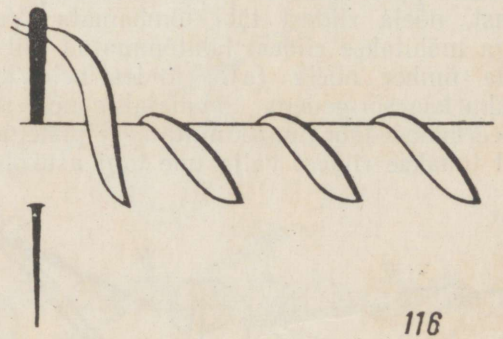
tiivne tekstiilese kaotab palju oma väärtusest, korrektne ja sobiv ääristus võib aga olla ka eseme ainukeseks kaunistuseks.

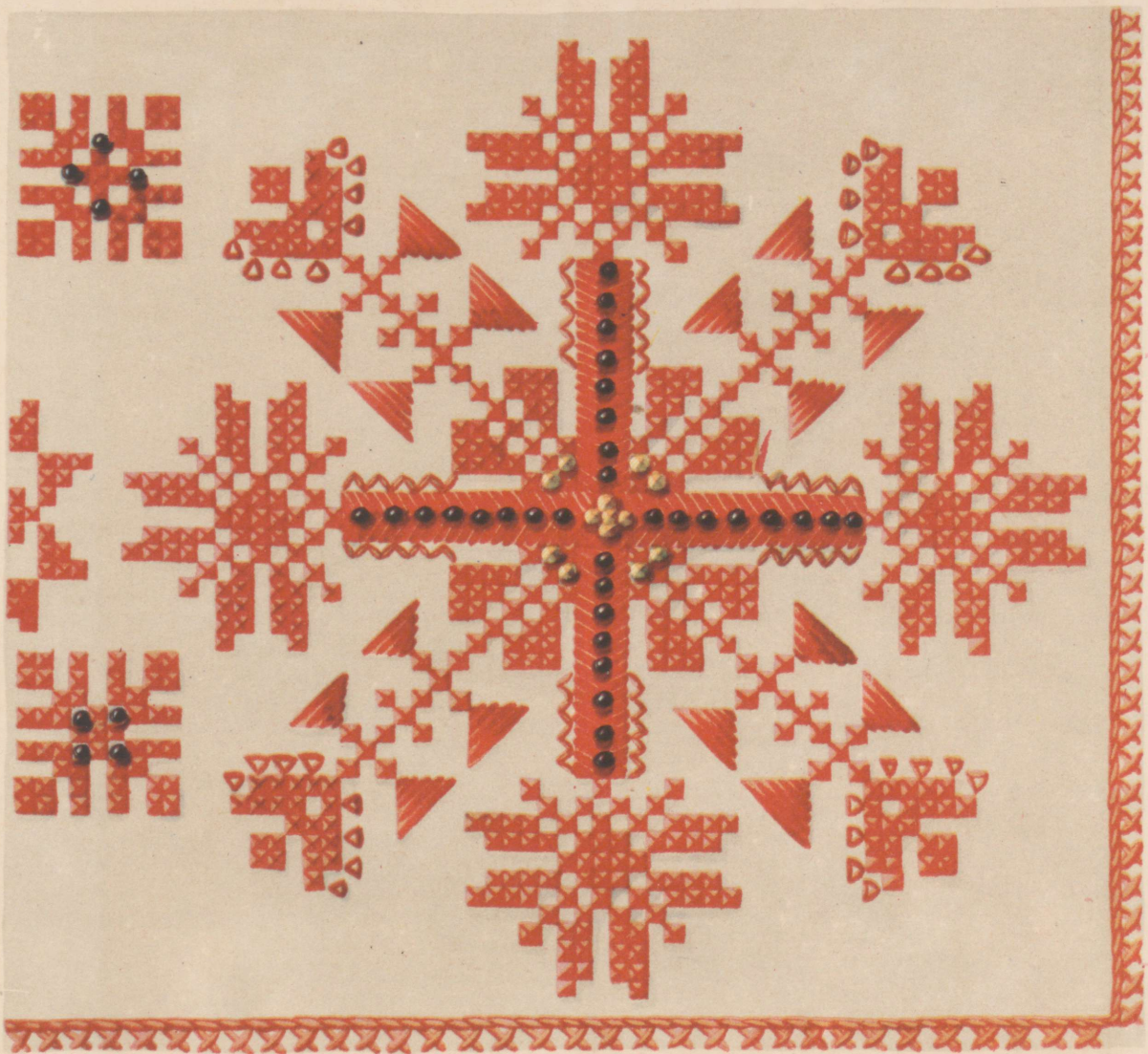
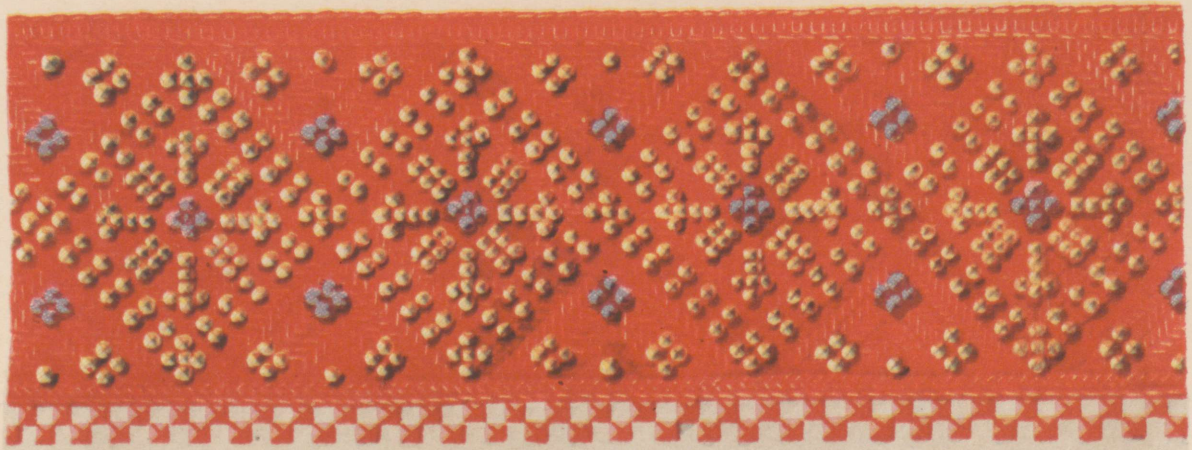
Peale tavaliste palistusäärise on tekstiilesemeid võimalik ääristada ka sellekohaste pistetega. Osa pisteid (näit. nõopaugupiste, sämp-piste, üleloomispiste) ongi põhiliselt sobivad just ääristamiseks. Nende pistete tuletused ja kombinatsioonid moodustavad terve rea uusi ääriseid.

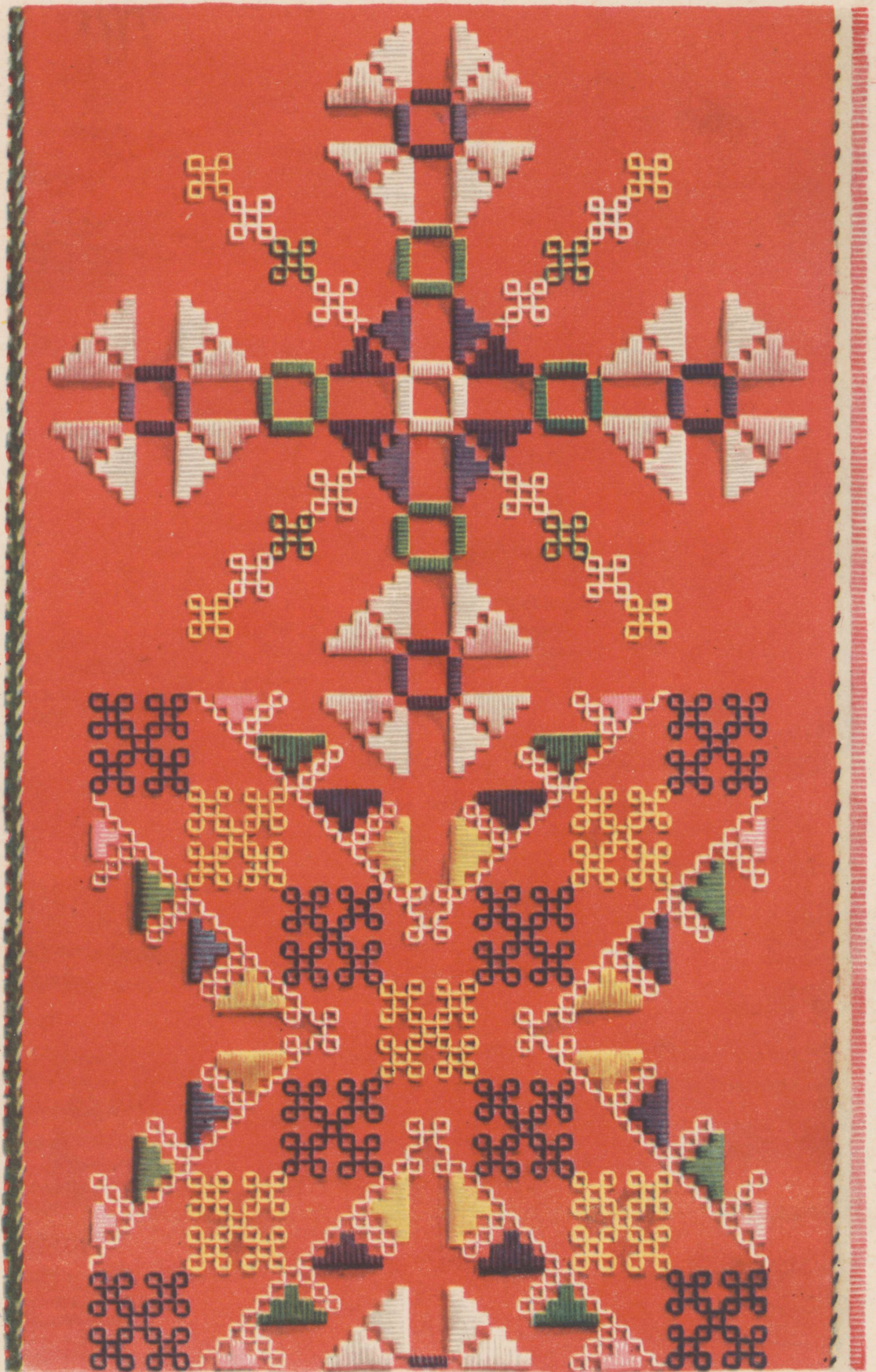
Pistetega ääristatav ese valmistatakse ette vastavalt riidele ja pisteäärisele. Kui piste on hõre ja riie õhuke, siis traageldatakse tavaline 3—5 mm laiune palistus riide pahemale poolele. Pärast ääristamist tuleb traagelniit eemaldada. Tihedama äärise puhul keeratakse riide äär pahemale poolele ühekordselt. Äärele tikitakse sobiv pisteääris ja lõigatakse vabaks jäänud riideserv kuni pisteni ära. Väga tiheda ääreliste juures õmmeldakse eseme servaks märgitud joon eelpistes ja palistatakse soovitava pisteäärisega. Riideosa, mis jääb väljapoole äärise, lõigatakse ära.

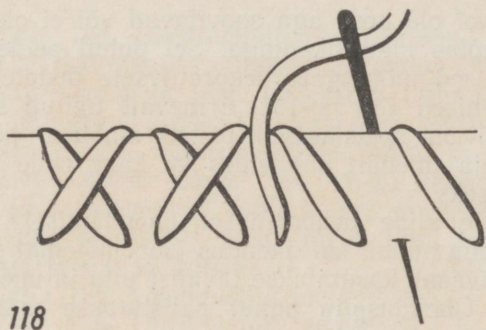
Juuresolevatel skeemidel on näidatud mõned ääristamiseks kasutatavad pisted. Kõik need pisteäärised sobivad iseseisva või lisakaunistusena mitmesugustes tehnikates valgele või värvilisele tikandile.

Joonised 116—118. Üleloomispiste ja selle kombinatsioonid. Üleloomispistete kombinatsioonid on iseloomulikud ääristamisviisid eesti

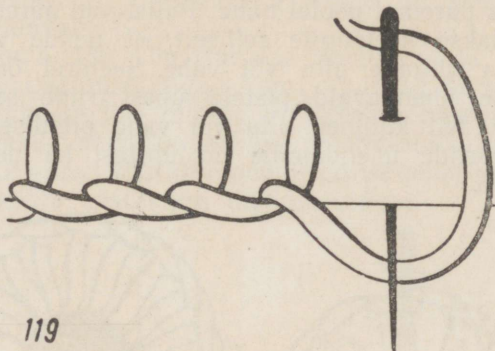

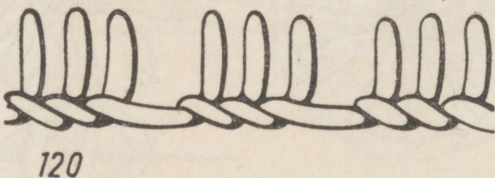

118

119

120

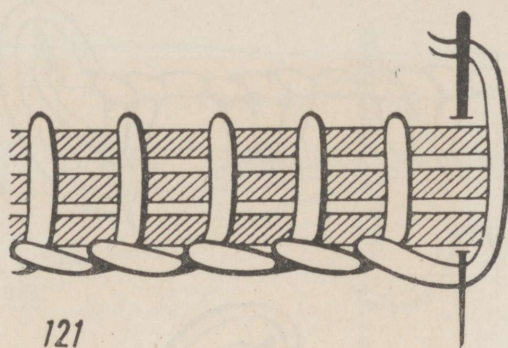
rahvuslikus tikandis, peamiselt tarvastu rätide (tanude) servadel.

Joonised 119 ja 120. Erineva pistetihedusega sämppistid. Sämppisteid grupeeritakse ka erineva pistepikkusega.

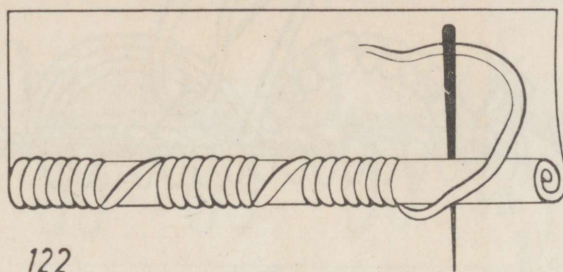
Joonis 121. Sämppistid üle värvilise lõnga-grupi. Kui lõngadest üleõmblemine on tülikas, aetakse lõngad hiljem valmis sämppistete alt tõmbi nõela abil üksikult läbi.

Joonis 122. Ilustatud rullpalistus. Rullpalistuse ümber õmmeldakse seitse tihedat üleloomispistet ja üle sama pika vahe üks pikem viltu ülekaiv piste. Seejuures tuleb pidada silmas, et kõik sissepistid riidesse toimuksid alati samade koelõngade vahelt. Ilustatud rullpalistust sobib õmmelda õhemale riidele, näit. žoržett- ja šifoonsallile või -rätikule.

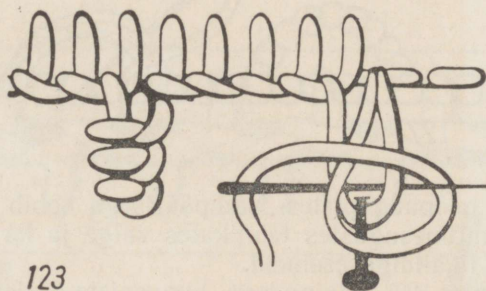
Joonis 123. Tippudega (pikoodega) sämppistete ääris. Katkestades ääristamist tehakse sämppiste serva aas selleks riidesse pistetud nõõpnõela abil. Nõõpnõela juurest alates pealistasakse aas sämppistes. Ääristamine jätkub siis,

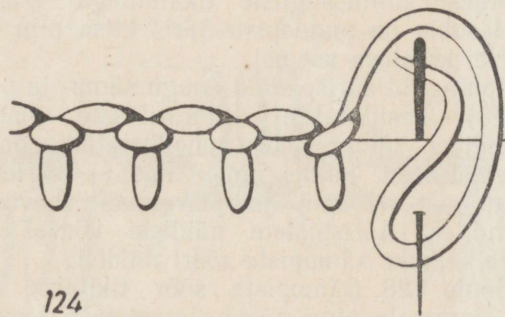
121

122

123

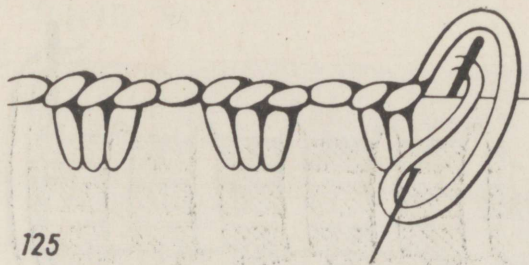

124

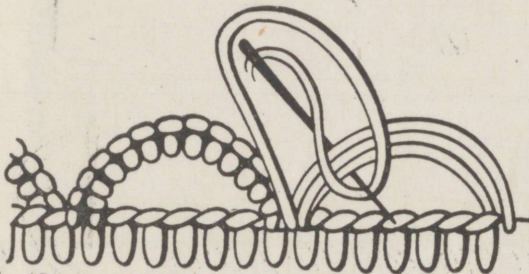
kui nõel on eemaldatud valmis tipust. Ääris sobib mitmesuguste tikanditega esemetele, eriti aga rišeljöötikandile.

Joonised 124 ja 125. Ääristamine nõõpaugupistetega.

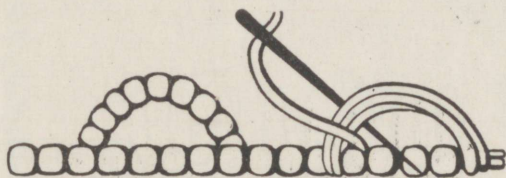
Joonis 126. Nõõpaugupistes sämpudega ääris. Ääristamist perioodiliselt katkestades tehakse valmis äärisesse kolmekordne aas, mis pealista-

125

126

127

takse nõopaugupistes. Sämpäärisega sobib illustada mitmesugustes tehnikates valge ja ka värvilise tikandiga esemeid.

Joonis 127. Sämpudega punuspiste-äärast kasutatakse mitmesuguste tikanditega esemetel. Eriti sobiv on punuspiste-äärast kitsa pilu välisäärele palistuse asemel.

Mõningaid ääripisteid (nagu sämp- ja punuspisted) kasutatakse dekoratiivsete pistetena tikandites. Sämppistetest moodustatud sõõr (mis rahvapäraselt kandis nime «nööp») on leidnud kasutamist viljandi ja pärnumaa rahvuslikes tikandites. Ääripistete näidiste kõrval esitatakse ka kaks sämppiste sõõri näidist.

Joonis 128. Sämppiste sõõr tikitakse vasakult paremale ning nõela sissepistekoht on kõigil pistetel ühine.

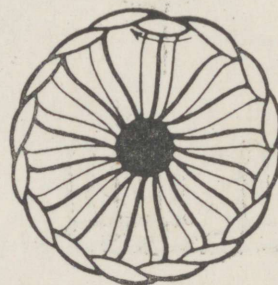
Joonis 129. Sämppiste sõõr, mis tikitakse paremalt vasakule. Tikides sõõre tihedalt üksteise kõrvale ning ilustades neid tipukestega, saadakse kaunis ääris, millel lõigatakse üleliigne riideosa pistete kaartest saadik ära.

Kui dekoratiivset valmistatakse kahest eri värvi riidest, näit. diivanipatja või vaipa, siis õmmeldakse riideosad kokku lihtsa õmblusega.

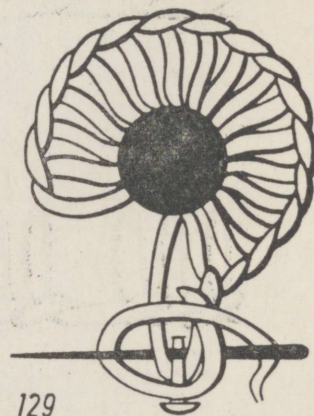
Alati ei ole need aga soovitatavad või ei ole nad kooskõlas muu tikandiga. Sel puhul peidetakse õmblused mõningate dekoratiivsete pistetega.

Joonised 130 ja 131. Erinevalt tikitud sämppisted on spetsiaalsed pisted õmbluse peitmiseks ja tihedalt õmmeldes ka kahe riide ühendamiseks.

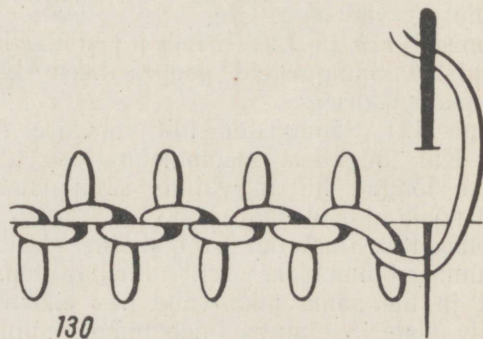
Kahe riide dekoratiivsel ühendamisel (näit. laudlina puhul, kui ühendus jääb mõlemal poolel nähtavaks) kasutatakse tavalist pilu ja ühenduspilu. Ühenduspilu puhul palistatakse mõlemad riideservad tavalise palistusega nii, et pisted ei oleks paremal poolel näha. Palistatud ääred kinnitatakse kartongile selliselt, et nende vahele jääks ühtlane pilu või vahe. Seejärel õmmeldakse ühendavaid pisteid ühest riide servast teise. Nii kujuneb pilu või vahe pitsiliseks ja kahe riide ühendamine on ühtlasi ka dekoratiivne.

128

129

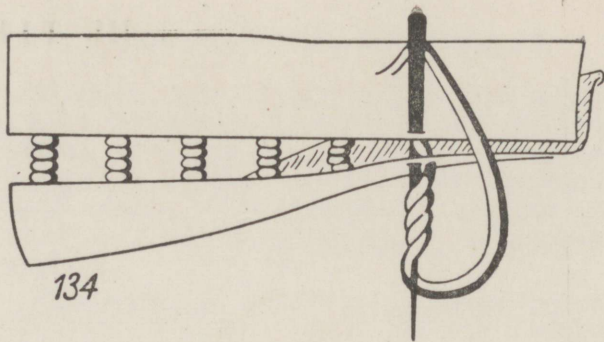

130

Joonis 132. Kahe riideääre ühendamine tavalise piluga.

Joonis 133. Ühendavat õmblust peitev pilu. Kaks koetserva tikitakse üleloomispistes kokku. Kummaltki poolt õmblust eemaldatakse koelõngu pilu jaoks ja õmbluse mõlemat äärt pidi tikitakse vahelduvalt koelõngu gruppideks, nagu näha joonisel.

Joonis 134. Ühenduspilu keerdsõlme tulpa-
dega. Tikkimisniit viiakse järgmise tulbani
palistuse seest ja nõel pistetakse tulba asuko-
hast mõlemast äärest korruga läbi. Teist korda
pistetakse nõel uuesti samasse kohta ja keera-
takse niit ümber nõela otsa (nagu näha jooni-
sel) ja tuuakse nõel läbi, hoides keermeid va-
saku käe pöidla all. Piste lõpeb niidi edasivi-
misega järgmise tulbani.

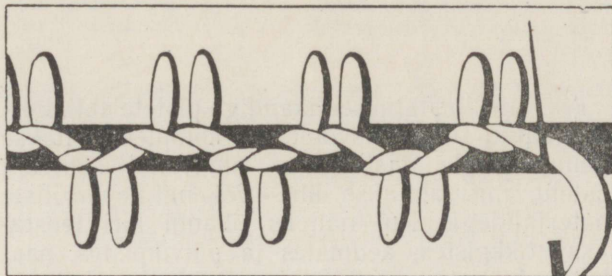
134

Joonis 135. Ühenduspilu sämp- ja aedpistes.

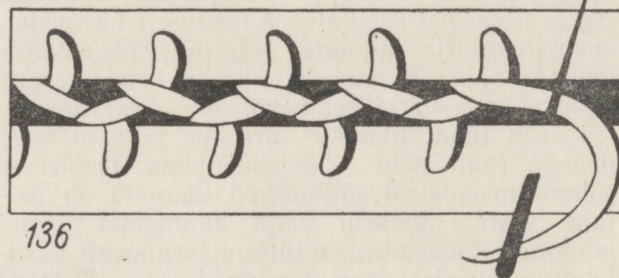
Joonis 136. Ühenduspilu aedpistes.

Joonis 137. Ühenduspilu sämp- ja aedpistes
vahelduvalt.

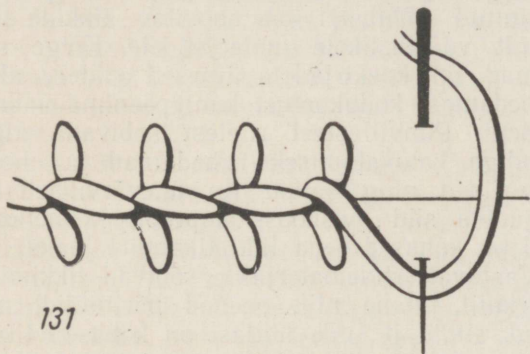
Joonis 138. Ühenduspilu aedpistes ja kaht
värvi tikkimisniidiga. Algul tikitakse aedpisted
piluvahesse ühe niidiga ja jäetakse kaks korda
pikemad vahed kui eelmise ühenduspilu juures.
Teistkordselt tikitakse aedpisted eelmiste vahede
keskkohta teist värvi tikkimisniidiga.

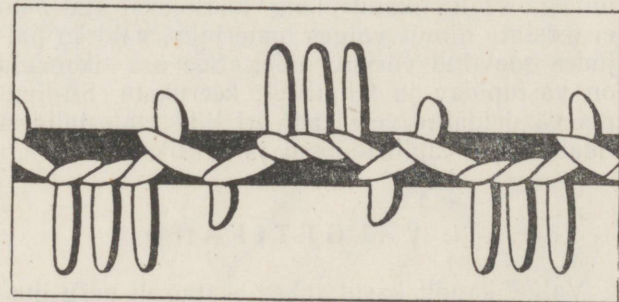
135

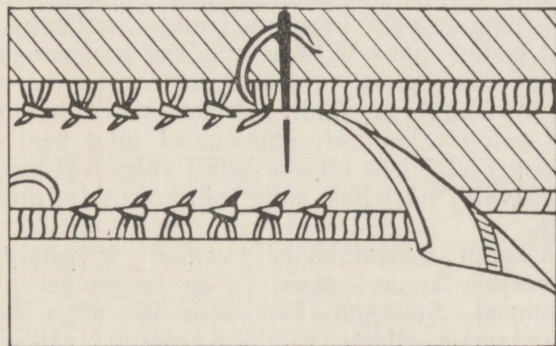
136

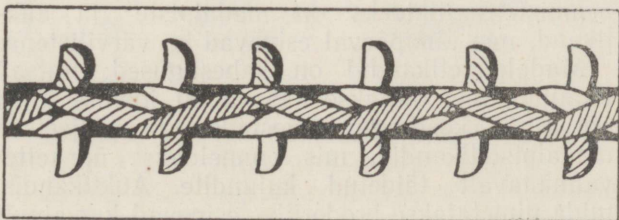
137

137

132

138

133

III. TIKANDID

Tekstiile ilustatakse tikandiga pistete abil. Eelkirjeldatud tikkimisvõtetest komplekteeritakse eseme kirjale vastav arv omavahel sobivaid pisteid, mis tikitakse ühe- või mitmevärviliste materjalidega. Kui näiteks tikandi kiri teostatakse tikkpistes, aedpistes ja põlvikpistes, saadakse kiiresti valmiv kerge tikand. Ahel- ja ažuurpistes koostatud tikand hõredale riidele on pitsiline ja õhuline, kuid selle valmistamine on aeganõudvam. Tihedalt vaibapistes tikandiga tikitaval esemel kasutatakse tavaliselt üht pistet, kusjuures kirja kujundab värviline tikkematerjal. On võimalik eset tikkida ka kahe erineva vaibapistega värvilisena või ühes värvitoonis. Viimasel juhul tikitakse kiri ühe ja põhi teise pistega (näit. põhi — gobeläänpistes ja kiri — sõlmnarmaspistes). Mõningad tikandid on paljude aastate jooksul välja kujunenud teatud kindlatest töövõtetest, milliseid järgnevalt käsitletakse. Nendest osa tikandeid on üldistatud nimega «valgetikand», kuigi käesoleval ajal neid ei teostata ainult valges materjalis, vaid ka paljudes soovitud värvitoonides. See osa tikandeid on vastupidav ja tehniliselt keerukam. Siinjuures vaadeldakse veel kaht eri liiki materjalidest tikandeid — aplikatsiooni ja tülltikandit.

1. VALGETIKAND

Valgetikandit kasutatakse peamiselt pesu ilustamiseks, kuid ta sobib ka muude rõivastus- ja dekoratiivesemete kaunistamiseks. Valgetikandi peamisteks liikideks on madalpiste- ja auktikand, mis tänapäeval esinevad ka värvilistena.

Madalpistetikandid on kahesugused: lihtsad tikandid, mis tikitakse kas vabalt joonise järgi või riide koelõngu arvestades, ja reljeefsed madalpistetikandid, mis õmmeldakse üle ettevalmistavalt täidetud kujundite. Auktikandis, mida nimetatakse broderiiks, esinevad kas ainult

augud või augud koos reljeefse madalpiste osadega.

Kõik valgetikandi liigid on tehniliselt vaeva ja aega nõudvad, sealjuures aga vastupidavad. Mainitud põhjustel on soovitatav tikkida neid ainult väärtuslikele materjalidele. Kõige sobivamad on koekirjadeta linased riided, alates jämedamast kodukootust kuni peenima vabrikutooteni. Puuvillastest riietest sobivad valgetikandiga kaunistamiseks tihedamad ja õhemad pesuriided ning batist. Ka ühevärvilised koekirjadeta siid-, viskoos-, kaproon- ja neilonriided on kohased seda liiki tikandite jaoks.

Vastavalt riidematerjalile sobivad tikkimiseks märkniit, linane niit, peened pärlniidid, mulineed, siidid jt., mis ühtlasi on kohased tikandi liigile. Aukude tikkimiseks on paremad tihedalt keerdunud tikkimismaterjalid, madalpistetekks aga lauged, vähe keerdunud niidid, millega tehtud pisted liibuvad hästi siledaks pinnaks. Reljeefse madalpiste ettevalmistustöödeks kasutatakse lauget ja veidi jämedamat tikkimisniiti kui eelpiste kontuuri õmblemisel ning pealistanemisel. Eeltöödeks on eelistatav valge või pealiski värvi nõelelõng ning lahtikeerutatud märkniit.

Tikandi teostamisviisi valikul arvestatakse materjali, kirja suurust ja ka harjumust ning vilumust. Suuremaid reljeefse tikandiga kirju hõredamale riidele tikitakse raamil, väiksema kirja puhul piisab töö kinnitamisest tugevamale alusele (pergamentpaberile, vahariidele), seda ka siis, kui materjal on küll tihe, kuid tikkimiseks puudub vilumus. Eriti õhukestele riietele saab tikkida, kui tikandi kohale riide alla kinnitatakse siidpaber nii, et see ei nihkuks paigast. Tikkimine toimub nii riidest kui ka paberist läbi. Valmis tikandil näpitakse paber alt ära. Kõigi nende meetoditega saab vältida riide liigset kokkutõmbumist.

Kõige kasutatavam ja mugavam tikkimisviis

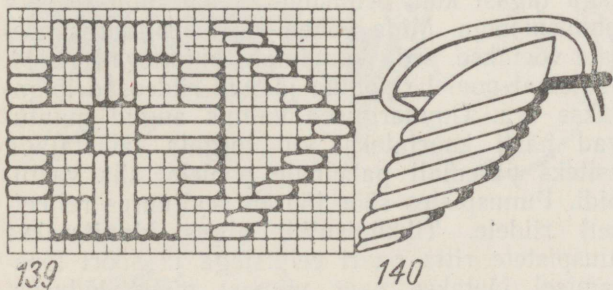
on vabalt tikkimine, mille juures tööd hoitakse vasakus käes. Eriti soovitatav on vabalt tikkimine auktikandi puhul, sest see pole tehniliselt eriti raske. Tikkimisniidi kinnitamine töö lõpul toimub töö paremal poolel. Niidiotsad kinnitatakse pistete alla või peidetakse aluspistetes; mitte kunagi ei kasutata selleks sõlme.

Valgetikandi ilu sõltub heast kompositsioonist ja korrektsest töötlustest. Valitud kiri kantakse riidele suure hoole ja täpsusega, mis on peamiseks nõudeks enne tikkimisele asumist. Valmis töö niisutatakse puhaste märgade rätikute vahel ja triigitakse eriti pehmel alusel pahemalt poolt.

Lihtsad madalpistetikandidid

Niisugust valgetikandit iseloomustab madal-piste ja selle täiendavateks pisteteks on vars-, nõör-, punus- ja teised pisted, millega tikitakse kontuure ning kirjas esinevaid peeni jooni. Juuresolevad joonised kujutavad iseloomulikke valgetikandi võtteid.

Joonis 139. Geomeetrilise kirjaga madalpistetikand õmmeldakse riide koelõngade järgi. Mitmekesisuse eesmärgil võib ühes kirjas tikkida madalpisteid nii riide koe- kui ka lõmelõngade suunas, mis teel saadakse erinevalt helkivad pinnad. Selle tikandi madalpistele on vahelduseks veel tikk-, vars- ja teistes pistetes jooned ning vajaduse korral ka sõlmpisted. Koelõngade järgi tehtud madalpistetikandiga ilustati Muhus valgeid pulmatanusid ning Viljandi ja Tartu ümbruses särke.

139

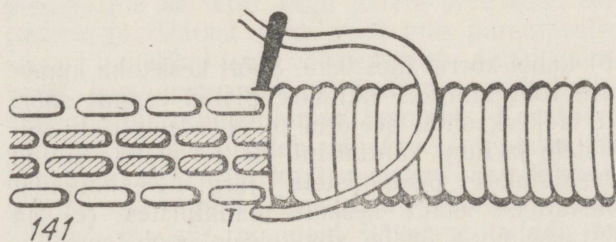
140

Joonis 140. Madalpistetikand vabalt joonise järgi. Madalpisted tikitakse vastavalt kirjas ettenähtud pindade kujule enamasti viltu, kusjuures tuleb silmas pidada pistete ühtlast kallakut, pinna ning äärte siledust. Tikand sobib iga liiki pesule, pluusidele, kraedele jt. esemetele.

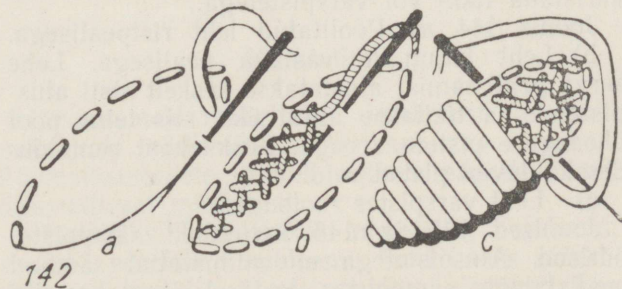
Reljeefne madalpiste ehk kõrgtikand

Reljeefses madalpistes ehk kõrgtikandis tikitakse monogramme ja pesukaunistusi kas iseisvatena või koos auktikandiga (broderii). Kõrgtikandi kirjad on enamasti taimelised, harva geomeetrilised. Taimelistes kirjades esinevad tavaliselt väikesed lehe- ja õiekujulised motiivid.

Kõrgtikandi ilu oleneb eeskätt heast eeltööst. Kõigepealt tikitakse kujundi kontuur eelpistes ja täidetakse saadud pind lõtvade eel-, vars-, ahel-, aed- või madalpistetega. Aluspistete õmblemisel tuleb jälgida, et suurem osa pistest jääks töö paremale poolele, pahemale võimalikult vähe. Kujundile suurema kumeruse andmiseks õmmeldakse aluspisted kontuuri lähedal hõredamalt, kujundi keskkohal tihedamalt ja mitmekordselt ülestikku, suurendades pisteridu. Pistete suund peab sealjuures võimaldama pealistamist täitepistetele risti. Kõrgtikand pealistsatakse madalpistetega ja kujundile risti-, harvem viltusuunas (seda eriti madala reljeefi puhul). Pisted õmmeldakse tihedalt üksteise kõrvale ja tikkimisniiti ühtlaselt pingutades, et kujundi pind tuleks tasane ja kontuur puhas. Märkniidiga pealistamisel peab keerama iga kolme-nelja piste järel niiti laugemaks. Kirja peened jooned tikitakse vars- või punuspistes.

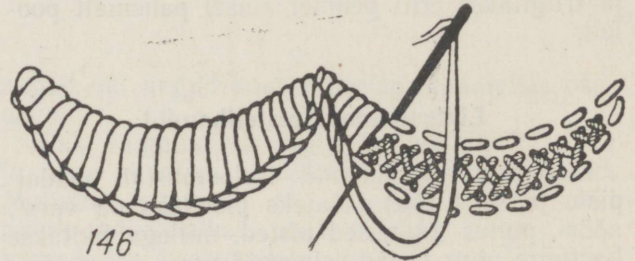
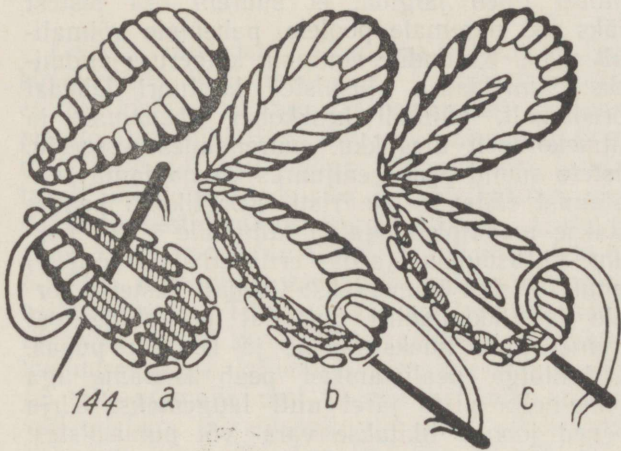
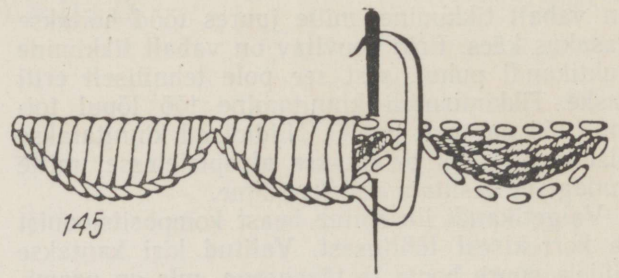
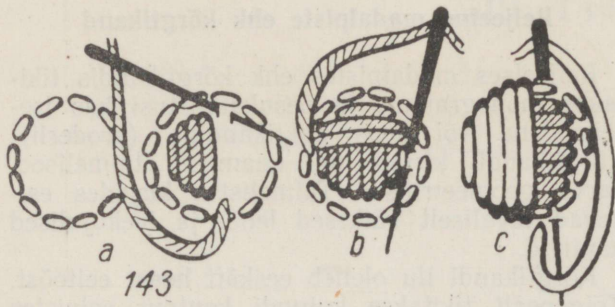
141

142

Joonised 141 ja 142. Keskmise reljeefiga vars ja leht. (Lehe tikkimise järjekord a, b, c.)

Joonis 143. Tugeva reljeefiga sõõr. Eelpistes kontuur (a) täidetakse ühepoolse madalpistega

Auktikand

Nagu kõik valgetikandi liigid, vajab ka auktikand hästi organiseeritud kirja ja viimistletud tööd. Auktikandis esinevad ainult augud või augud koos kõrgtikandiga. Augud võivad olla mitmekujulised. Kõige sagedamini esineb sõrikujuline auktikand. Ovaalsed ja lehekujulised augud on tavaliselt ühenduses sõrikujulistega.

Iga augu puhul on eeltööks piirjoone õmblemine väikeste eelpistetega. Seejärel lõigatakse piiratud pind teravaotsaliste kääridega risti läbi, surutakse tekkinud riidekolmnurgad nõelaga tagasi kuni eelpisteni ja ääristatakse serv punuspistega. Mida vähem riiet sealjuures nõelale võetakse, seda kaunimaks kujunevad pisted. Pahemal poolel rippuma jäänud riideosad lõigatakse ära. Ümmargused valmis augud muutuvad hästi kaarjateks, kui torgata läbistajaga esiteks paremalt pahemale poolele, siis vastupidi. Punuspistes sõõr tõuseb sealjuures reljeefsel riidele. Tikkimisniidi algus kinnitatakse aluspistete ritta paari eelpistega ja sõõri lõpetamisel jäetakse paar viimast pistet lõdvaks, niidiots viiakse nende alt läbi ja pingutatakse punuspistid ükshaaval õigesse asendisse.

Joonis 147. Lehekujulisel ja kõigil suurematel aukudel õmmeldakse eelpistes piirjoon kahekordselt, kusjuures teise pisted peavad sattuma eelmiste vahedesse. Punuspistes ääristamisel tuleb pöörata tähelepanu sellele, et üks leheots kujuneks hästi kaarjaks ja teine teravaks.

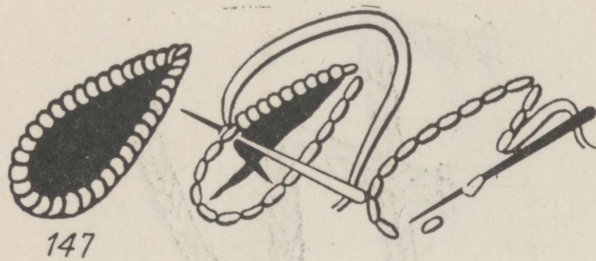
(b) kahel korral ülestikku. Sõõri keskkoha kumeruse rõhutamiseks tikitakse pisted esmalt sõõri pinna keskkoha, seejärel teistkordselt risti eelmistele ja kuni kontuurini. Eeltöö pistete suund arvestatakse pealispistete järgi. Pealistasmist alustatakse sõõri keskest madalpistes (c) ja tikitakse enne ühele, siis teisele poole samasuguse pistete arvuga. Vajaduse korral võib sõõri ääristada tikk- või varspistetega.

Joonis 144. a) Poolitatud leht ristpealisega.

b) Leht kujundile vastava pealisega. Lehe serva pealistasmist alustatakse keskest risti aluspistetele ja tikitakse algul üks, siis teine pool ühesuguse pistete arvuga. Keskkohast eemalduedes kalduvad pisted veidi viltu.

c) Leht varspistes rootsuga.

Joonised 145 ja 146. Reljeefsed sämppisteeärised. Aluspistetega ettevalmistatud sämbud pealistasatakse sämppistes, seejärel lõigatakse riie töö välisäärest kuni pisteteni ära. Reljeefsed sämbud on kauniks ääriseks kõrg- ja auktikandiga esemeile. Samuti võib kasutada seda sämp-äärist pesu, kraede, kätiste ja teiste esemete kaunistamiseks.

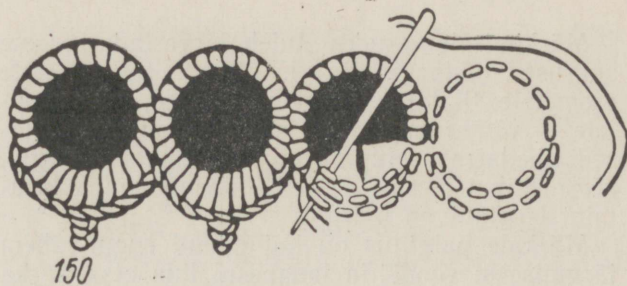
147

Joonised 148 ja 149. Auguahelad. Auguahelat on mugav tikkida, kui õmmelda iga augu eelpiste piirjoon poolteisekordselt, mis võimaldab alustada ääristamist augu vastasservast, kust ääristamise lõpetamisel saab tikkimisniidi katkestamatult üle viia järgmise augu juurde.

Auguahela tikkimise teine variant on eel- ja punuspistete õmblemine laineliselt ühe augu alumiselt äärelt teise augu ülemisele äärele. Tikkimata jäänud servad õmmeldakse teises käigus analoogiliselt.

Joonis 150. Auguahel äärisena. Aukude välisääre eelpisted tikitakse kahes reas väikese vahega, mis täidetakse eelpistes just enne augu ääristamist. Vahe täitmine võimaldab ühtlasi niidi katkestamatut edasiviimist. Augud töö sise- misel poolel tikitakse punuspistes, välisserval sämppistes. Soovi korral võib iga välimise poolkaare keskele teha tipu (vt. joon. 123, 129).

Joonis 151. Auktikandis pilu valmistamiseks tuleb esmajoones eemaldada riidest üks koelõng,

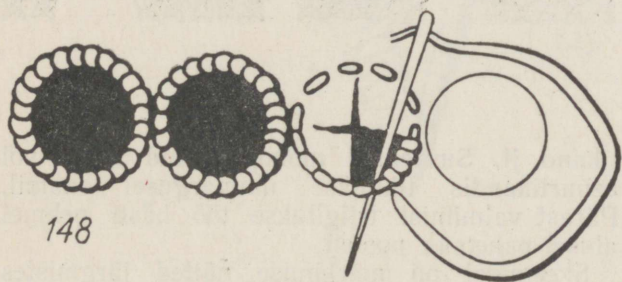

150

151

mille järele suundub aukpilu. Sellest joonest mõlemale poole tikitakse eelpistete rida. Kääri- otstega torgatakse pisteridade vahele lähestikku kaks auku. Üle aukude vahe parempoolsest eel- pistereast vasaku reani tehakse pikem piste. Vahe koos pikema pistega õmmeldakse üle punuspistes, samuti õmmeldakse kolme punus- pistega üle ka teise augu parem serv koos eel- pistereaga. Pärast auktikandi pilu parempoolse serva ja tuldakeste valmistamist ääristatakse vasak serv punuspistega. Selline redelikujuuline aukude rida esineb kirjas joontena. Kasutades pilu töö äärisena, tuleb välisäär sämppistes üle õmmelda ning riie kuni pisteteni ära lõigata. Kui on saavutatud vilumus sirgjooneliste pilude tikkimiseks, siis on neid hõlpsam tikkida ka kõverjoones.

148

149

Märkimine

Pesuesemeid märgitakse kuuluvuse näitami- seks, kuid märkimisel on ka kaunistav ülesanne. Rõivastusesemetete juures esineb sageli ainult dekoratiivset märkimist.

Märkideks kasutatakse nimetähti, numbreid, asutuse või isiku embleemi. Tavalisteks märki- deks on ees- ja perekonnanime algtähed kas kõrvuti või kombineeritult (monogramm). Mõni- kord ilustatakse monogramme motiivide või vin- jettidega. Lastepesu eraldusmärkideks on liht- samate tikkimisvõtetega nimetähed, kogu ees- nimi või muud kujundid.

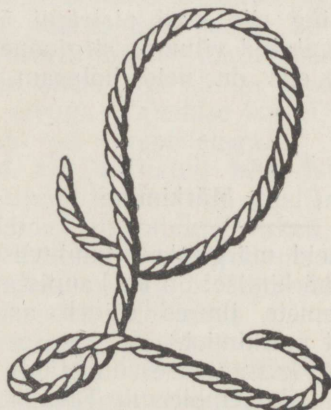
Märkimisele asudes tuleb arvestada eseme suurust, otstarvet ja kvaliteeti. Suurematele esemetele tikitakse suuremad tähed, väiksematele — väiksemad, laua- ja voodipesule on kohased tihedates vastupidavates tehnikates märgid, köögrätikutele aga mõned lihtsamad ja hõlpsamini teostatavad märgid.

Märkide paigutus on kujunenud enam-vähem järgmiseks: voodi- ja lauapesul lina otsa nurka või keskkoha, padjapüüril — otsa keskkoha, käterätikutel — otsa keskkoha või nurka, taskurätikul nurka, meeste särgil — rinnale ja püksitel — värvlile.

Tähed joonistatakse esemele enamasti nii, et nende alläär oleks palistuse, s. o. eseme välisääre poole (voodilinadele vastupidiselt). Tähtede alusjoon märgitakse esemele viigiga või nõela otsaga tõmmatud joone abil, sellele tõmmatakse risti keskjoon. Samasugused abijooned tehakse ka tähtede joonisele läbipaistval paberil. Joonis asetatakse kohale nii, et abijooned satuksid esemel märgitud viikidele. Kui joonis on aluse poolt nõõpnõelte abil kohale kinnitatud ja selle alla kopeerpaber asetatud, algab tähtede jäljendamine riidele terava kõva pliiatsiga.

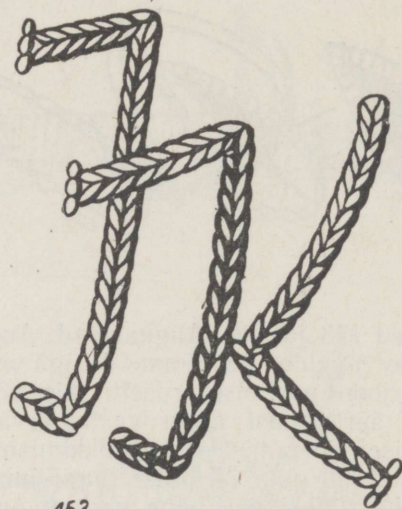
Teine ja parem moodus on riide alla pandud joonise jäljendamine poolpehme pliiatsiga sel juhul, kui riie on läbipaistev; vastupidisel korral aga alt valgustatud klaasil.

Nimetähti märgitakse valgele pesule valge või punase märkniidiga, ka muline on sobiv. Siidiga tikitakse monogramme näit. siiditaskurätikule, villasega — supeltrikoole või teistele villastele rõivastele.

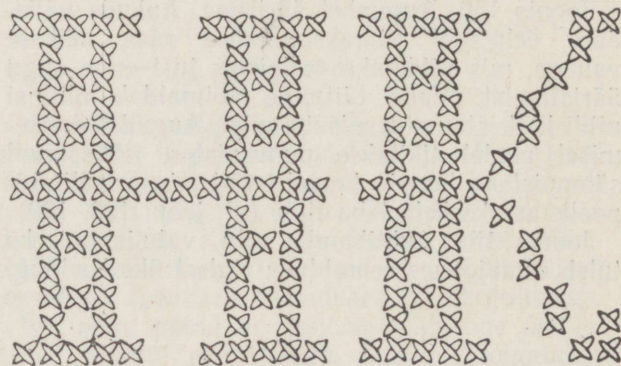

152

Pistete ja tikkimistehnikate hulgast valitakse märkimiseks sobiv, vastavalt nimetähtede laadile ja riidematerjalile. Märkimiseks sobivad tikk-, vars-, ahel-, rist-, ristik-, madalpiste, kõrg-

153

154

tikand jt. Suuremad monogrammid kõrg- või ažuurtikandis tikitakse ümmargusel raamil. Pärast valmimist triigitakse töö hästi pehmel alusel pahemalt poolelt.

Skeemidel on märkimise näited järgmistes tehnikates:

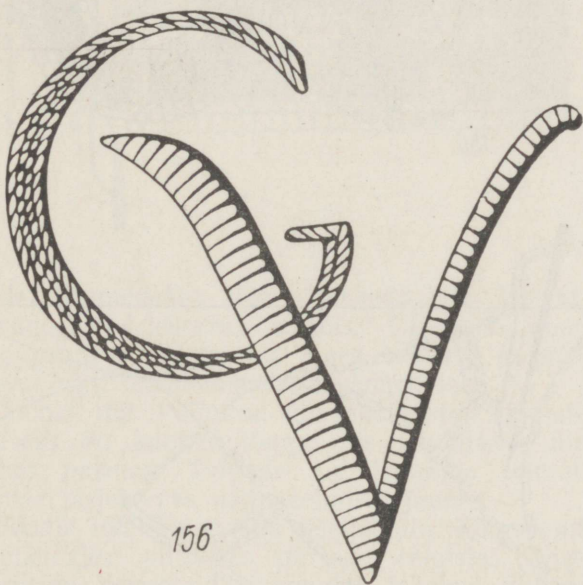
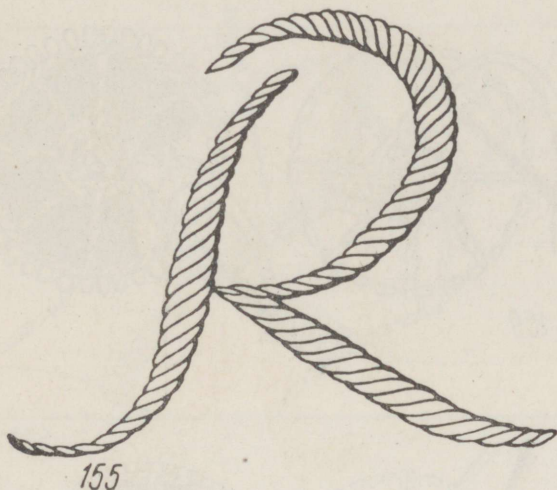
Joonis 152. Varspistes tikitud nimetäht.

Joonis 153. Ahelpistes tikitud monogramm.

Joonis 154. Ristpistes tikitud monogramm. Kui riide koelõngad on loendatavad, siis tikitakse ristpistes koelõngu arvestades, muidu aga kanvaalõngad eemaldatakse pärast töö valmimist algul ühest, siis teisest suunast.

Joonis 155. Madalpistes tikitud täht. Peened jooned õmmeldakse varspistes.

Joonis 156. Monogramm kõrgtikandis ja teistes tehnikates.

Rišeljöötikand

Rišeljöötikand on üks valgetikandi liike. Selle tikandi juures lõigatakse ääristatud kirja motiividevaheline riie ära ja suuremate väljalõigete kohale tikitakse ühendustulbad. Tavaliselt jääb mustri kujundiks lihtne riidepind — vahel aga kaunistatakse see vars-, madal-, leht- jt. pistetega. Kirja motiive võib tikkida ka ažuurselt ning neid kasutada koos madalpistetikandiga.

Rišeljöötikandil on kauge minevik, mida tunnistab ka see, et väheste tehniliste erinevuste

juures nimetatakse seda veel veneetsia- ja renessansitikandiks. Nende tikanditega kaunistati kloostrites suuremustrilisi altarilinu ja vaimulike rõivaid. NSV Liidus on rišeljööt tehnika üldiselt tuntud, kuid tikandi kompositsioonid on juugendstiilis ega ole mõjutatud rahvakunstist. Lähemas minevikus kaunistati rišeljöötikandiga iga liiki pesu, naiste- ja lasterõivaid ning dekoratiivese-meid. Tänapäeval kasutatakse rišeljöötikandit lauapesu, kleidikraade ja mõnede teiste pise- esemete ilustamiseks.

Rišeljöötikandi materjali suhtes kehtivad samad nõuded, mis on üldised valgetikandile. Tikkimismaterjalina kasutatakse alati tihedama- keermelisi lõngu.

Esimeseks tööks pärast kirja riidele joonistamist on motiivide ärte ettevalmistamine eel- või ahelpistes ja ühendustulpade õmblemine. Olenevalt riide tihedusest ja serva tugevusest ääristatakse motiivid eelpistes 1—2 korda. Joonisel ettenähtud laiemad ja reljeefsemad ääred tikitakse ahelpistes. Eelääristus toimub paralleel- selt ühendustulpade õmblemisega. Eeltöötlemisel tuleb hoiduda riide kokkutõmbamisest.

Rišeljöötikandile iseloomulikud ühendustul- bad tehakse kas punuspistes, sämppistes, keera- tult või põimitult. Tavaliselt kasutatakse sämp- pistetulpi. Kergele, vähem vastupidavale riidele sobivad keeratud tulbad, eriti suurte väljalõigete kohale aga põimtulbad. Tulpade algus ja lõpp kinnitatakse nii, et tulbad lamaksid riidel sir- gelt, keerdumata. Tulpade tikkimisel riide kaasa- haaramise vältimiseks võib tikkida tagurpidikeer- ratud nõelaga (nõelasilm ees).

Kontuurid ääristatakse sämppistes tihedalt ja ühtlaselt, kusjuures piste serv jääb äralõiga- tava riideosa poole.

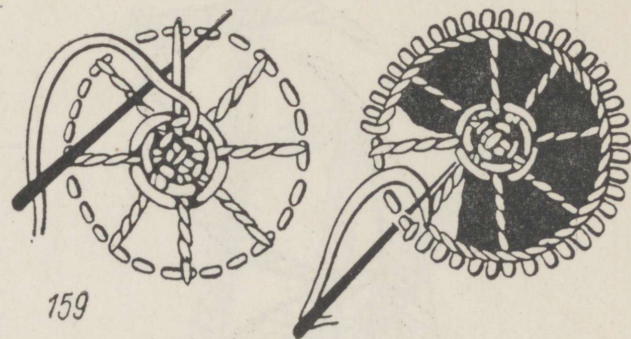
Rišeljöötikandeid on kõige mugavam tikkida vabalt, hoides tööd vasakus käes; ainult eriti õhukesi riideid (batist, siid) tikitakse töö alla kinnitatud tugeval alusel. Raami tuleb kasutada erandjuhtudel.

Valmis töö triigitakse niisutatult pahemalt poolelt. Juhul kui töö on kokku tõmbunud, kinni- tatakse see puhta märja rätikuga kaetud tuge- vale madratsile või mõnele teisele sobivale ese- mele parema poolega väljapoole, pingutades riiet koelõngade suunas, kuni iga voldike sirgub. Tikitud ese kaetakse 24 tunniks teise märja rätikuga. Kuivanud töö vabastatakse madratsilt. Paremt poolelt tehakse tärked-sisselõiked nen- desse kohtadesse, kust riie tuleb pärast tikki- mise lõpetamist välja lõigata. Kõrvaldamisele kuuluvad osad lõigatakse väikeste teravate kääridega ära töö pahemalt poolelt otse sämp- või punuspiste servast, sealjuures puutumata

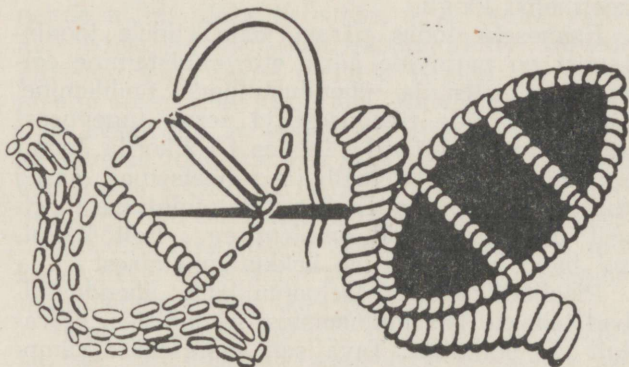
töö paremal poolel asuvaid tulpasid. Töö triigitakse pahemalt poolt veel kord kergelt üle.

Joonis 157. Punuspiste-ühendustulpadega motiiv. Kui üks pool kujundi kontuurjoonest on eelpistes valmis õmmeldud, siis selle vastasserva õmblemisel moodustatakse ühtlasi ka ühendustulbad ja viiakse tikkimislõng kolm korda edasitagasi ühest piirjoonest teiseni, kusjuures ühes riidega võetakse nöölele ka eelpiste. Pärast kõigi tulpade sellist punumist ääristatakse viimasena motiivid.

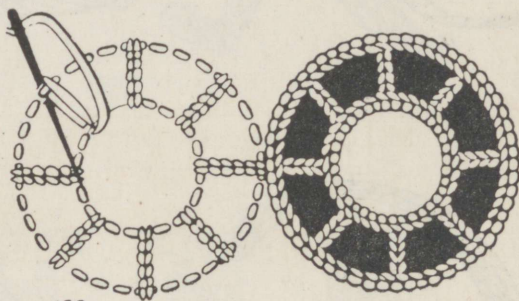
Joonis 158. Lihtne rišeljöö-ääris ilma ühendustulpadeta.

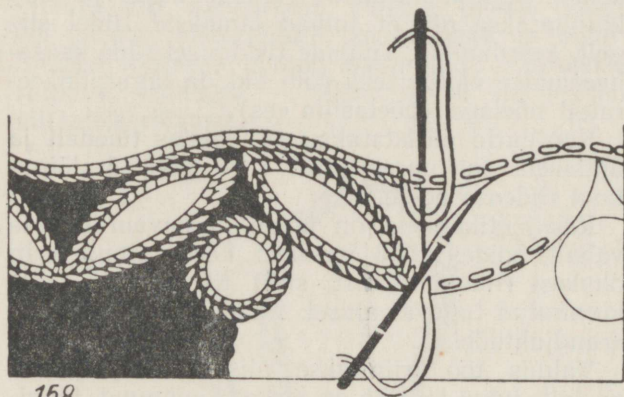
159

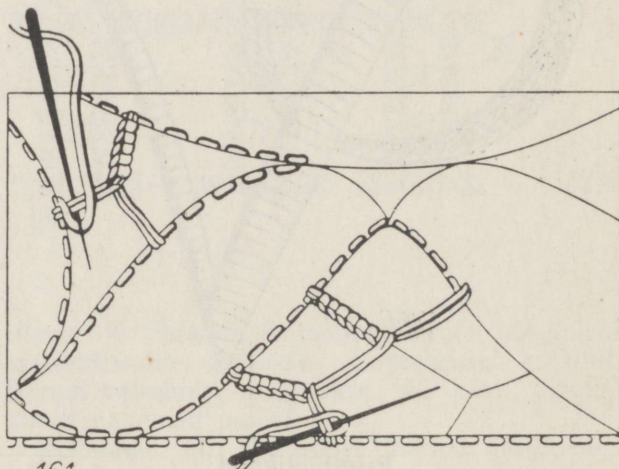
157

160

158

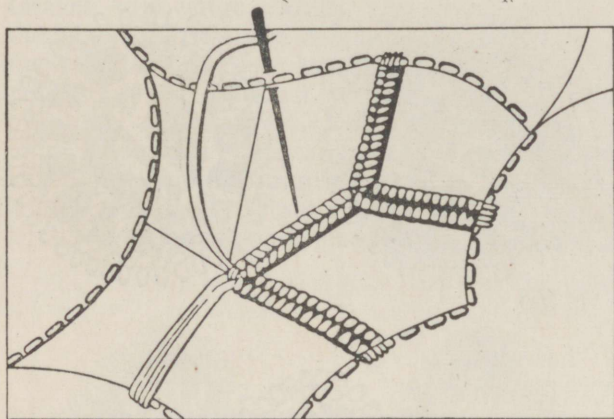

161

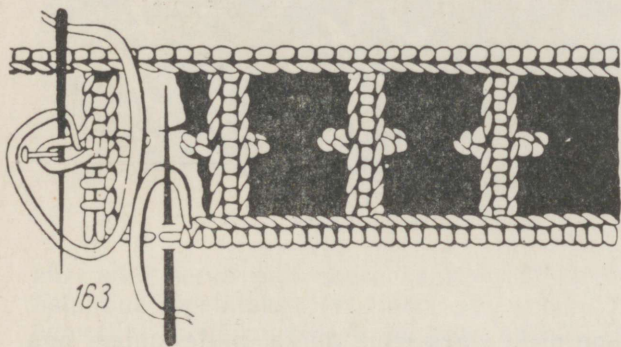
Joonis 159. Keeratud ühendustulpadega ja ämblikuga motiiv. Esimese tulba aluslõng viiakse motiivi teise ääreni ja punutakse tagasi tulles tulba keskkohani valmis, peale esimese toimub sama ka järgmiste tulpade puhul. Seejärel põimitakse ämblik, arvestades ainult valmistulpasid, milliseid põimimisel peab olema paaritu arv. Ämbliku lõpetamiseks tuuakse nööle viimase põimrea tagant läbi, tehakse valmis esimene punumata tulp ja ääristatakse kirja serv sämppistega.

Joonis 160. Sämppiste-ühendustulpadega motiiv.

Joonis 161. Mitmeharulised sämppiste-ühendustulbad. Kolmeharulise tulba valmistamiseks tuleb teha üks vastasäärde küündiv lõtv alustulp ja tikkida see sämppistes üle kuni keskkohani. Keskkohast algab kolmas haru, mis samuti kohe üle tikitakse. Alles seejärel jõuab järjekord esimese tulbani. Mitmeharulistel tul-

162

163

padel õmmeldakse kõik põhiharud koos kõrvalharudega järjekorras valmis. Ühendustulpade ühe grupi valmistamine lõpeb esimese poolelioleva haru üleõmblemisega sämppistes.

Joonis 162. Põimitud ühendustulbad. Tulpade aluseks on kuni 7 lõnga, mis põimitakse üle kahes pasmas. Tulpade valmistamine toimub samas järjekorras nagu eelmiste juures.

Joonis 163. Tippudega rišeljööpilu. Kõigepealt õmmeldakse pilu üks piirjoon eelpistes. Teise piirjoone eelpisteid õmmeldes tehakse ühtlasi ühendustulbad. Viies niidi risti üle pilu ja tagasi, tikitakse tulba alusniidid hõredas sämppistes kuni keskkohani. Pärast tipu õmblemist jätkub sämppistes tikkimine servani. Analoogiliselt toimub tulba teise serva õmblemine, kusjuures sämppistid satuvad eelmise serva sämppistete vahedesse. Lõpuks ääristatakse pilu servad ja lõigatakse ära liigne riideosa.

Hedebotikand

Hedebotikand on taani rahvusliku kodukäsitöö liike ja sai oma nime nõmmelt, mille elanikud seda viljelesid. (Kohalikud elanikud tikkisid

kodukootud lõuendist iga liiki pesu ja kaunistasid vastavas tikandis töödega oma majakesi.) Algul olid hede bokirjad geomeetriselised ning piirjooned kulgesid koelõngu pidi. Arenemise käigus muutusid kirjad vabakontuuriliseks. Pitspistes täidetud motiive ümbritseti valgetikandis oksakeste ja augukeste ridadega. Peale Taani on hedebo levinud ka teistes Skandinaavia maades, Soomes ja vähesel määral ka Eestis.

Hedebotikand kuulub valgetikandite hulka. Teda kasutatakse harva eraldi, enamasti ikka koos teiste valgetikandi liikidega, nagu madal-piste-, auk- ja pilutikand.

Hedebotikandi alusriideks on linane riie ja tikkimisniidiks valge märkniit või mulinee. Hedebot tikitakse ka puuvillasele riidele, kuid aeganõudev töö ja tikandi vastupidavus tingivad siiski linast riiet. Tikand sobib laua- ja voodipesule.

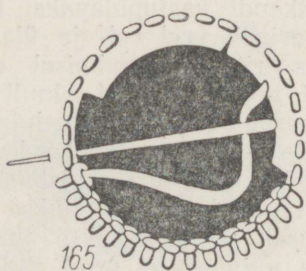
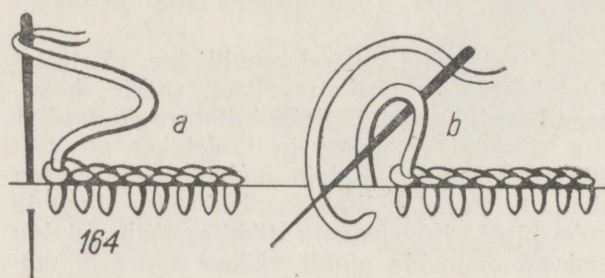
Hedebotikandile on iseloomulik see, et riidest lõigatakse kirja osad (tavaliselt sõõrid, kolmnurgad, nelinurgad ja teised lihtsad kujundid) välja, ääristatakse need ja täidetakse pitsilise motiiviga. Vilunud tikkija õmbleb pitsilise osa vabalt, n. ö. õhku, ilma joonisalusega, silma ja tunde järgi. Kogenematu tikkija saab esialgu jooniseta õmmelda ainult väikesi sõõre ja motiive.

Hedebotikandis kasutatakse nõõpaugupistet, mis teebki tikandi vastupidavaks. Koos nõõpaugupistega esineb veel eel- ja üleloomispiste. Tikandi kirja riidele kandmisel ei märgita hede motiivi pitsikirju, vaid ainult kontuurid. Motiivi kontuurid õmmeldakse eelpistes üks või kaks korda üle, kusjuures teistkordsel õmblemisel jäävad pisted eelmise rea pistete vahekohtadesse. Motiivi keskosa lõigatakse kontuurist 5 mm kauguselt välja, tehakse õmblusvarusse sisselõiked ja vajutatakse need riide pahemale poolele kontuurist saadik. Nii ettevalmistatud motiivi augu serv on valmis ääristamiseks. Motiivi kiri joonistatakse tušiga pargamentpaberile ja kinnitatakse mitmekordsele riidele või vahariidele ning lõigatakse motiivikujuliselt välja, lisades igast servast kuni 2 sm laiust juurde. Kiri pannakse ääristatud augu alla ja traageldatakse äärest vähemalt 5 mm kauguselt tihedalt kinni. Motiiv täidetakse kirja järgi. Tikkimise järjekord on näha joonistel.

Eriti ilusad on väikesed hedeboäärised. Neid saab tikkida äärele nõõpaugupistes ilma joonisalusega. Kaarelise ääre puhul tuleb ettevalmistustöid teha eriti hoolikalt. Sirgel riideäärel keeratakse õmblusvaru koelõnga pidi töö pahemale poolele ja ääristatakse serv. Hedeboääris täiendab tikitud lina ja on kauniks ilustuseks pesule.

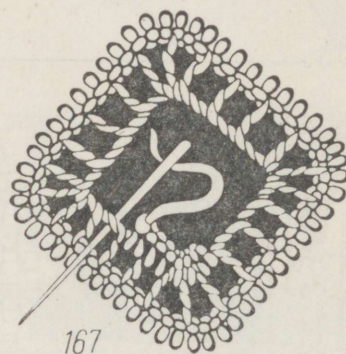
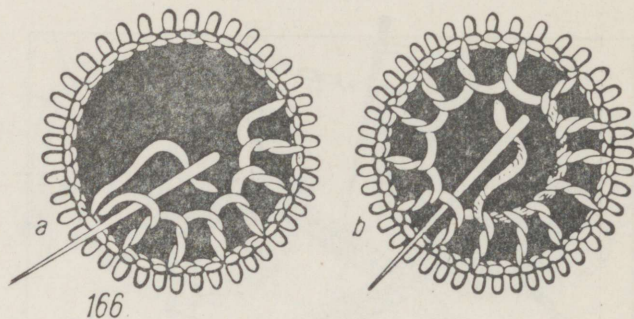
Joonis 164. Hedebotikandis kasutatava nõopaugupiste võtted nende õmblemise järjekorras (a, b). Piste tikitakse paremalt vasakule. Vilumuse omandamiseks on soovitatav selle piste tikkimist enne harjutada.

Joonis 165. Hedebosõõri eeltöö ja ääristamine nõopaugupistes. Ääristuspisted õmmeldakse ristloodis üle eelpisterea augu servale, millel õmbelusvaru on keeratud pahemale poolele. Pisted õmmeldakse ühtlaste vahedega ja ühepikkuselt, kuid nii hõredalt, et pistete sõlmed vabalt üksteise kõrvale mahuksid ja jääks ruumi järgmiste pisteridade lülitamiseks nende vahedesse. Ääristamise lõpetamisel, kui viimane piste on õmmeldud, pistetakse nõel esimese piste sõlmest läbi, liites nii esimese kui viimase piste. Tikkimisniit kinnitatakse töö pahemal poolel pistete alla.

Joonis 166. Augu täitmine hedeopiluga. Kui viimane ääripiste on lõpetatud ja nõel esimese piste sõlmest läbi toodud, jätkatakse sama tikkimisniidiga hedeopilu õmblemist. Äärise nõopaugupistete vahedesse tuleb tikkida harvemaid ja lõdvemaid nõopaugupisteid, nagu joonisel näha (a). Sõõri lõpul liidetakse viimane piste esimesega ja õmmeldakse samas suunas üleloomispisteid sõõri igasse pistesse (b) ning töö lõpetamisel pingutatakse pilu sõõr hästi ümarraks. Pilu lõpetades viiakse tikkimisniit esimest tulpa mööda augu äärde. Samasse auku võib õmmelda veel teise pilurea.

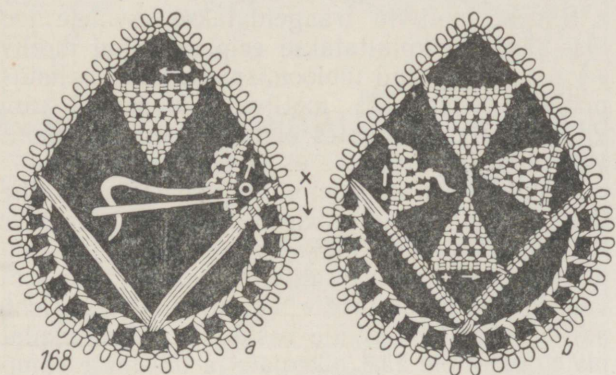
Joonis 167. Hedeopiluga nelinurk. Nelinurga ääristamist nõopaugupistes alustatakse alati

mõne piste võrra enne nurka, mitte kunagi aga nurgast. Hedeopilusid võib õmmelda nelinurka või sõõri 2—3, ning pilu seesmine serv pealistasama niidiga nõopaugupistes (nagu näha joonisel).

Joonis 168. Teravatipulise lehe täitmine hedeopilukaare ja püramiididega (a). Lehe ääristamist nõopaugupistes alustatakse musta risti kohalt ja liigutakse noole suunas. Koos ääristamisega alustatakse kohe ka kujundi täitmist. Valge punkt juures katkestatakse ääristamine ja õmmeldakse lehetipu püramiid valmis; järgnevalt viiakse niit valge noole suunas teise serva, sealt tagasi ja veel kord üle (kokku kolm korda). Püramiidi aluseks õmmeldakse üle saadud kaare seitse tihedat nõopaugupistet ja tagasi tulles tehakse üleloomispistete elmise rea nõopaugupiste sõlmede vahedesse (järgnevasse ritta kuus nõopaugupistet jne.). Igal järgneval real on üks nõopaugupiste vähem ja püramiid lõpeb ühe pistega. Seejärel tuuakse niit külge mööda ja väikeste pistetega servani, kust jätkub lehemotiivi ääristamine. Lehe kaarjasse otsa õmmeldakse pilu, alates kohast, kus ääristamine lõpetati, ja tagasi tulles luuakse pilu serv üle. Siit alustatakse ka kahe suure kaare neljakordset alusniitide kinnitamist pilu keskkohani ja sealt edasi pilu lõpuni. Kaar pealis-

tatakse kuni valge sõõrini, kust püramiidi moodustamist alustatakse kolme alusniidiga valge noole suunas. Sellele kaarele õmmeldakse kuus nõopaugupistet ja edasi toimitakse nagu eelmise püramiidi juureski (vt. joon. a). Pärast püramiidi valmimist jätkatakse kaarte pealiskamist kuni valge ristini ning tikatakse noole suunas kolmas püramiid. Pärast viimase püramiidi õmblemist ja nende tippude ühendamist tuuakse niit

püramiidi serva pidi suure kaareni, mille pealiskamine lõpetatakse (vt. joon. b). Selle hede-
bomotiivi töökäiku täpselt jälgides harjub silm leidma ükskõik millise motiivi töötlemise järjekorra.

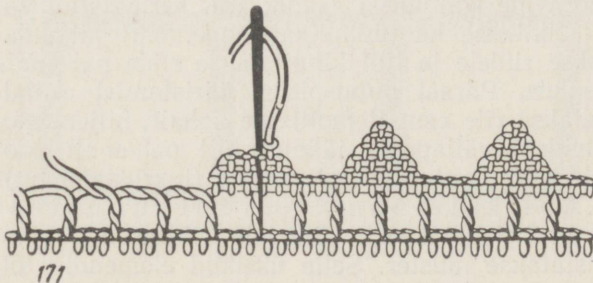
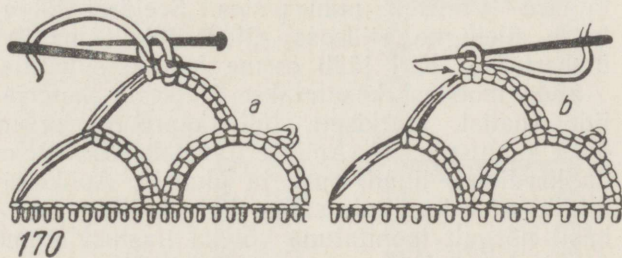
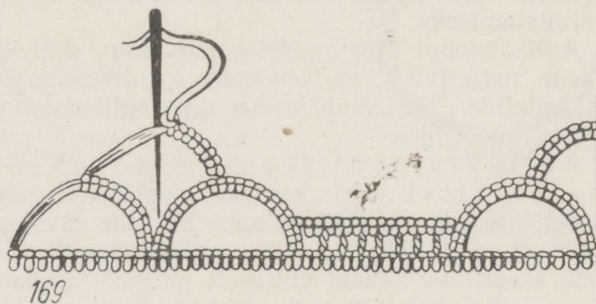
Püramiidide tikkimisele asudes tuleb võtta tikkimisniit sellise pikkusega, et piisaks püramiidi valmistamiseks. Niidi jätkamine ei ole võimalik. Kui niiti jääb vajaka või see katkeb, tuleb püramiid välja lõigata ja uuesti alustada. Püramiidide üleloomispisteid tikkides suunatakse nõela silm ettepoole, et vältida niitide läbistamist.

Joonis 169. Hedeboääris sämpude ja nende vahelise piluga. Esmalt tikatakse äär nõopaugupistes. Teise rea kaarele kinnitatakse neli alusniiti. Kõikide kaarte alusniidid peavad olema ühepikkused. Algul võib kasutada alusniitide hoidmiseks kääriotsi või muud eset, kuni harjutakse kaari valmistama ühtlaselt. Alusniidid pealiskatakse tihedalt nõopaugupistes. Valmis kaare juurest algab teine kaar, mis pealiskatakse keskkohani. Siit alates tehakse kolmas kaar ja sämpude grupp lõpetatakse sämbu teise poole pealiskamisega. Edasi järgneb 8-auguline pilu koos üleloomis- ja nõopaugupistes pealiskamisega. Kordub jälle kolmekaareline sämp. Kaare alusniitide pikkust arvestades tuleb silmas pidada, et kaar pärast pealiskamist näib veidi suurem.

Joonis 170. Tippudega hedeboääribud. Nõopnõelaga tõmmatakse viimase ja eelviimase nõopaugupistete vahelisest niidist aas ja hoitakse üleval, nõel tikkimisniidiga pistetakse eelviimase piste sõlmest läbi (a) ning tehakse üks sämpuste ümber aasa. Pärast nõopnõela eemaldamist pistetakse nõel tikkimisniidiga esiteks väikesest aasast läbi (b), siis tagant ettepoole läbi viimasest nõopaugusõlmest.

Joonis 171. Hedeboääribud äärisena. Esimesed kolm rida tikatakse nagu joonisel 166 a, b näidatud. Saadud pilule tikatakse püramiidid. Iga püramiidi aluseks õmmeldakse kuus ning iga püramiidi vahele kolm nõopaugupistet. Püramiidi lõpu- ja alusniidid kinnitatakse riide serva pistesse otse püramiidi kohale.

Märkus. Mõned tikkijad ei tarvita püramiidide moodustamisel üleloomispisteridu. Sel juhul tuleb nõopaugupisteid tikkida mõlemas suunas. Kui kasutatakse ka üleloomispisteridu, siis on püramiidid tihedamad ja tugevamad.

2. APLIKATSIOON

Aplikatsioonkaunistus on vanimaid tikandeid. Ta erineb teistest tikanditest selle poolest, et kiri mitte ei tikita, vaid õmmeldakse esemele eri riidetükkidest. NSV Liidus esineb aplikatsiooni gruusia, kirgiisi, kasahhi jt. rahvaste rahvakunstiis. Ka eesti rahvuslikus tikandis on aplikatsioon tuntud, näit. mustjala raamtanudel.

Aplikatsioone tehakse mitmesugustest riide-materjalidest, sõltuvalt kaunistatava eseme riidest ja otstarbest. Pealepandavad riidetükid kinnitatakse mitmesuguste sellekohaste pistete abil. Ühele esemele asetatakse sama liiki riidest, kuid erinevates värvustes tükid, teisele samas värvitoonis, kuid koelt ja kvaliteedilt erinevad tükid. Kalevile võib tikkida sametist aplikatsioone, siidile — brokaadist või sametist, villasele — kalevist, vildile — nahast, tüllile — siidist. Ka pesuriiet võib ilustada näiteks tüll-aplikatsiooniga. Aplikatsioon on ökonoomne kaunistamisviis, sest kõiki ilusaid riidetükke on võimalik ära kasutada mõne dekoratiivse eseme valmistamiseks.

Aplikatsiooni teostamisviise on mitu, näiteks ühest materjalist aplikeerimine, mitmesuguste materjalide pealeõmblemine ja aplikatsiooni pilutamine riidele.

Aplikatsiooni teostamine ühest materjalist. Kiri kantakse aplikeeritavale riidetükile nii, et aplikatsiooni ja riide koelõngade suunad ühtuaksid ning aplikatsioonid riidele asetatuna oleksid ühtlaselt pingul. Aplikatsioonid tikitakse kontuuri mööda tikkpistes (võimaluse korral võib õmmelda masinal) ja ääristatakse tavaliselt punuspistes. Seejärel lõigatakse üleliigne riideosa ettevaatlikult motiivi ümbert ära. Kiri jääb eseme foonile siluutina.

Seda moodust kasutatakse õhukeste materjalide (batist, markisett, tüll, kaproon, žoržett jne.) kaunistamisel. Aplikeeritavateks esemeteks on kardinad, linad, pesu ja pluusid. Aplikeerimiseks võib kasutada sama riidet värvituna, s. o. hästi nõrgalt toonitatuna või ka ilustust eseme pahemale poolele asetades. Ääristamine toimub aga paremal poolel. Üleliigne riie lõigatakse motiivide kontuurist saadik ära. Kirjeldatud viisil tikitakse ka tüllaplikatsioone. Kiri jäljendatakse riidele ja tüll kinnitatakse riide pahemale poolele. Pärast punuspistes ääristamist eemaldatakse riie esmalt motiivide kohalt, hiljem motiividest väljapoole jäänud tüll pahemalt poolelt veidi kontuurist kaugemalt (inkrustatsioon).

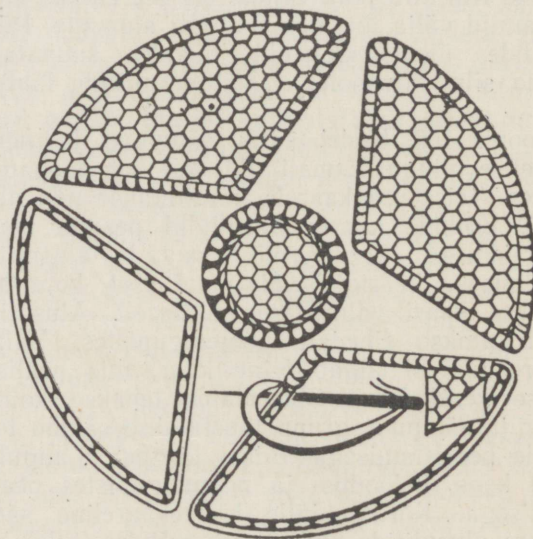
Aplikatsioon mitmesugustest materjalidest. Siledale riideesemele joonistatakse muster. Selle üksikud elemendid lõi-

gatakse paberist ja märgitakse neile kohe alusriide koe- ja lõimelõngade suunad. Sabloonide abil lõigatakse motiivid vajaliku värvitooni ja kvaliteediga materjalist, arvestades sealjuures koe- ja lõimelõngade suunda. Riidest kirjaosad peavad olema šabloonist 5 mm võrra suuremad. Õmblusvaru keeratakse riide pahemale poolele ja pressitakse triikrauaga maha. Õhukeste materjalide puhul õmmeldakse servad veel üleloomispistes üle. Kalevist ja vildist motiivide puhul ei jäeta õmblusvarusid.

Riidest motiivid traageldatakse esemele joo-nise järgi ja kinnitatakse eelpistes (kui motiivi serv on ääristatud üleloomispistes) või palistus-pistes (ääristamata motiivide ja kalevi ning vildi puhul); salapistes õmmeldakse need motiivid, mida hiljem üldse ei ääristata.

Riidele kinnitatud motiivid ääristatakse tihe-dalt ja nii, et kinnituspisted jääksid kaetuks. Ääristamiseks kasutatakse peale punus- ja sämp-pistete veel teisi dekoratiivseid pisteid, mis sobi-vad kirjas kujutatavale vormile. Näiteks lehte ääristatakse lehe kujule vastavalt viltuse madal-pistega ehk õie ääri pikemate ja lühemate sämp-pistetega radiaalselt. Ääristamiseks sobivad veel vars-, ahel-, aed- jt. pisted. Lisaks pistetele võib motiive ääristada veel nõorkaunistusega.

Kirjeldatud aplikeerimisviisi kasutatakse mit-mevärvilise kirja puhul või siis, kui pealeõmmel-davad materjalid on küll üht värvitooni, kuid koelt ja kvaliteedilt erinevad. Nii tikitakse tihe-damast ja paksemast riidest esemetele, nagu vaibad, pannood ja diivanipadjad.

Joonis 172. Tüll-inkrustatsioon.

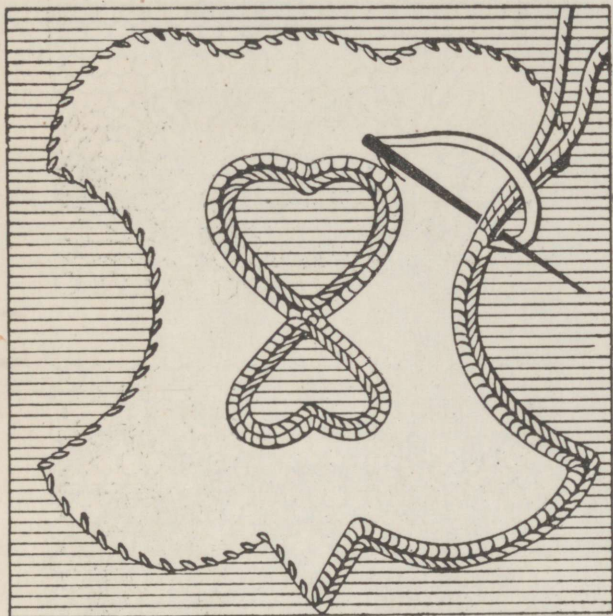
Joonis 173. Erinevas värvitoonis motiivi kinnitamine palistuspiistes ja ääristamine sämpipistes.

Joonis 174. Lehe ääristamine lehe kujule vastava kallakuga madalpiistes.

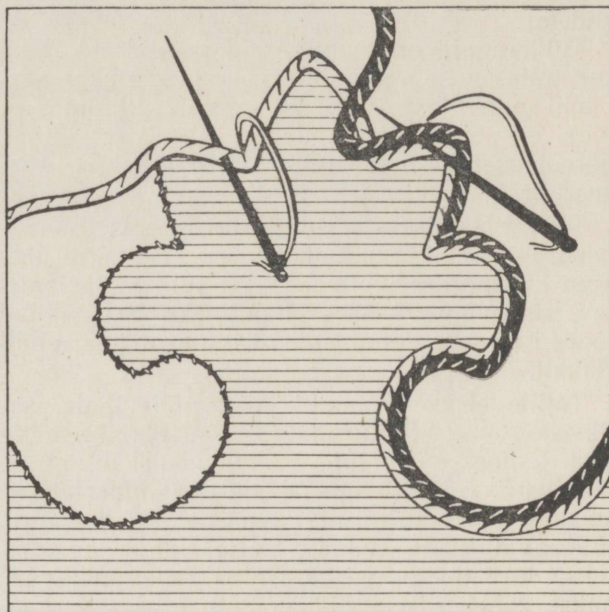
Joonis 175. Aplikatsiooni ääristamine nõrikestega. Nõrid kinnitatakse eraldi niidiga, mis viiakse nõori keerdudesse nõelaga. Nurkade

moodustamisel keeratakse nõrikeerud tihedamaks.

Joonis 176. Aplikatsiooni tikkimine pilupistes. Eemaldades pealepandavate nelinurksete motiivide servade juurest mõned koelõngad, tikitakse nelinurged riidele pilupistes. Tikand ilustatakse piludega, viimaste juurde sobib hästi ka ažuurtikand.

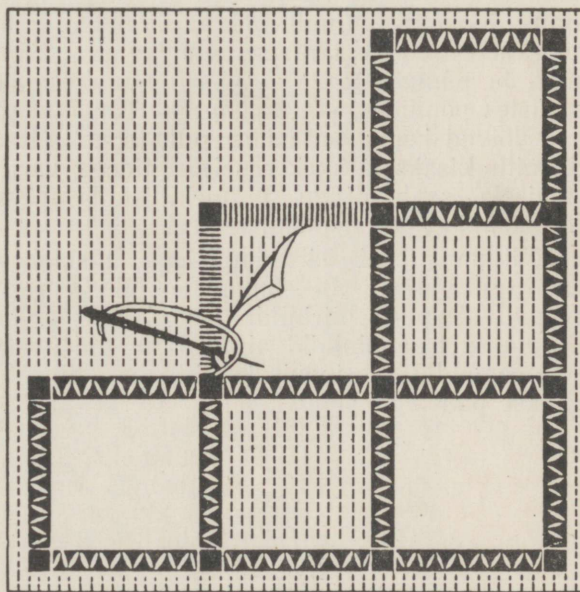
173

175

174

176

3. TŪLLTIKAND

Tülltikandi iga on teiste tikandite omast lühem. Tülltikandi alusmaterjaliks on tüll, mida hakati mehaaniliselt tootma tüllimasina leiutamise (XVIII saj.) alates. Sellest ajast peale on pitsilise eseme valmistamine võimalik väiksema vaevaga.

Eesti rahvuslikus tikandis tikiti XIX saj. lõpul mõningaid naiste peakatteid tüllile (nn. kirmi-riidele).

Tüllkangaid on puuvillaseid ja siidseid. Tikitud tüllesemete valmistamiseks kasutatakse enamasti puuvillast tülli. Väiksemaid tikitud esemeid on sobiv valmistada peenekoelisest tüllist, hõredamast ja tugevamast tüllist tehakse aknaesriideid.

Tüllitikkimiseks kasutatakse peamiselt mulineed, mis ei ole tiheda keermega. Tikitakse ühekuni kuuekordse mulineega. Et tüll on läbipaistev, siis mõjuvad ühe- ja mitmekordselt tikitud jooned ning täidetud pinnad erinevalt, varjundrikkalt.

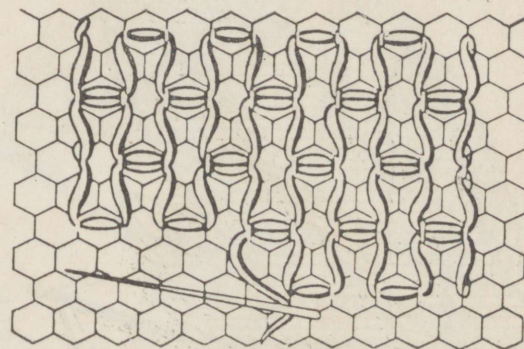
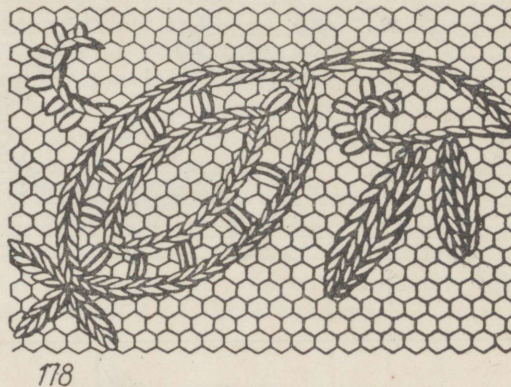
Tüllile ei ole võimalik kirja jäljendada, see tikitakse auguridu loendades või asetatakse tööle alla. Esimesena mainitud tikkimisviisi juures on tehnilised võtted väga lihtsad. Tikandi muster koosneb joontest, mis liiguvad peamiselt kolmes tülli auguridade suunas. Teisel juhul joonistatakse kiri tušiga pärgamentpaberile, mis pannakse kahekordsele riidele. Sellele alusele traageldatakse tüll kummaski suunas mitmelt realt. Tüllitikkimise tõttu on võimalik tikkida allapandud kirja järgi vabalt. Muster võib olla kas ainult jooneline, ainult pinda täitev või mõlemad koos. Jooni tikitakse eel-, vars-, sämp-, ahel- ja punuspistes. Pinnakirju moodustatakse eelpistes põimides, põlvikpistes jt. Täidetud pinnad võivad kaetud olla ühtlaselt, jooneliselt või rühmiti. Lisaks mitmekordsete niitidega varjundamisele saab pindu mitmekesistada pistete hõrendamise ja tihendamise teel.

Tülltikand lõpeb ääresämpudega, mis tehakse tavaliselt punus- või sämppistes üle alla õmmeldud sämpude piiriniidi. Kui töö on valmis, lõigatakse traagelniidid aluse kahe riide vahelt läbi, eemaldatakse joonis ja niidiotsad ning triigitakse pahemalt poolelt.

Joonis 177. Tüllitikkimise eelpistetikand, mida tikitakse auge lugedes ja ääristatakse sämppistes.

Joonis 178. Vabakontuuriline tülltikand ahel- ja punuspistes.

Joonis 179. Tüllitikkimise täitepind põlvikpistes.

IV. PILUD

Kangakudumise lõpetamisel tekkis vajadus kanga otsa kindlustada ja ilustada, milleks eemaldati riidest või grupeeriti lahtisi lõngu. Sellest said alguse pilutööd. Pilutööd arenesid nõelapitside eelkäijaks. Nõukogude Liidus esineb pilu paljude rahvaste tikandis, eriti Ukrainas ja Valgevenes. Ka eesti rahvuslik tikand on rikas piludest.

Pilutikandiga ilustatakse peamiselt laua-, voodi- ja köögipesu, kuid seda võib kasutada ka naiste- ja lastepesu, meestesärkide, samuti teiste rõivastuseemete kaunistamiseks. Pilu iseloomu arvestades on pesu ja teiste rõivaste ilustamine pilutikandiga tinglikum, sest siin tuleb eriti arvestada eseme otstarvet, lõiget ja materjali.

Linane labasekoeline riie on kõige sobivam materjal pilu tikkimiseks; koekirjalisel riidel ei pääse pilutikand küllaldaselt mõjule. Pilu võib tikkida valgele või värvilisele puuvillasele pesuriidele, eriti aga meriseriseeritud ja siidsetele riidesortidele, sest viimastest on lõngade eemaldamine koelõngade sileduse tõttu hõlpsam. Mõnel juhul on vajalik arvestada seda, et vabrikutoodete lõimelõngad on koelõngadest tugevamad. Mõnevõrra on võimalik piluga ilustada ka labasekoelisest villasest riidest esemeid, kusjuures pilu ei kujune mitte niivõrd ažuurseks ilustuseks, kui just lihtsa koekirja ilusamaks muutmiseks.

Lihtsat pilu ja pilupalistusi tikitakse peene rulliniidiga. Laiemate pilukirjade tikkimiseks võib kasutada märkniiti, mulineed, siidi, peent villast või tsellvillast lõnga. Tavaliselt tikitakse pilu alusmaterjali värvi lõngaga, mis jääb küllalt dekoratiivne. Kui pilu on eriti tihe, sobib mõnes pilutehnikas kasutada mitmevärvilist tikkimismaterjali.

Pilu iseloomustab ažuurne pind, kust osa koe- või lõimelõngu on välja tõmmatud.

Esmajoones märgitakse riidele pilu asend, s. o. pilu algus ja lõpp. Kitsa pilu puhul eemal-

datakse pilutatavast kohast mõned koelõngad, mis lõigatakse läbi pilu algusest ja lõpust. Lõike kohta tekkinud riide serv õmmeldakse üle mõne nõõpaugupistega, et kaitsta serva hargnemast. Laiematel piludel lõigatakse koelõngad 0,5—1 sm kauguselt pilu alg- ja lõppotsast läbi. Need tõmmatakse riide pahemale poolele otste jooneni. Rippuma jäänud koelõngade otsad keeratakse tekkinud serva alla ja serv ääristatakse nõõpaugupistes. Liigsed lõngaotsad lõigatakse pistest saadik ära.

Kui ühest ja samast kohast lähtub kaks erinevas suunas pilu, siis jääb riidesse ruuduline auk. Nende pilude otsad, s. o. ruudu kaks külge tulevad hargnemise eest samuti kindlustada nõõpaugupistes. Laiemate pilude puhul täidetakse selline ruut pilu tikkimisel diagonaalse ristikesega või muu kujundiga. Samasuguseid ruudukesi tekib ka mitme pilu ristumisel.

Laiemaid pilusid õmmeldakse raamil või traageldatakse pilutatav koht äärtest tihedalt kartongile, nii et lahtised lõngad on küllalt pingul. Keerukate pilude puhul on soovitatav ka pilukiri joonistada kartongist alusele.

Tikkimisniidi otsad kinnitatakse pilukirja tikkimisel riide äärtesse või lõngarühmadesse, nii et nad ei jää nähtavaks. Sama tuleb teha ka ühelt kirjaosalt teisele üle minnes.

Pilupalistus keeratakse tavaliselt töö pahemale poolele. Palistuse juurest eemaldatakse 2—3 lõnga (kitsa pilu puhul pilutatakse mõlemad ääred) ja üks lõng, kui kinnitatakse ainult palistus. Rohkem koelõngu eemaldades kujuneb pilu lõdvaks ja pole vastupidav. Palistus kinnitatakse pilupistes samalt poolelt. Suurt täpsust nõuab palistuse nurga õmblemine. Pilupalistuse juurde kuulub diagonaalne nurk.

Pilutikandi tegemisel tuleb kõigepealt märkida riidele pilu asend, s. o. pilu algus ja selle pikkus. Kui pilu on tikitud, kantakse pistekau- nistus riidele, sest siis on võimalik kirja õigesse

kohta asetada. Sirgete koelõngadega riidele võib kogu kirja üheaegselt peale joonistada alt valgustatud klaasil.

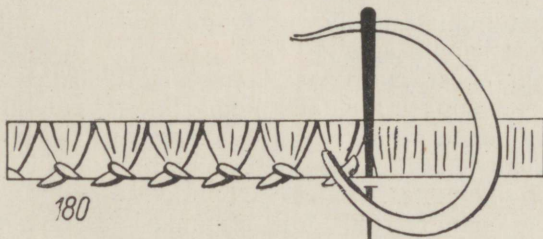
Eemaldades riidest lõngu ühtpidi, saame ühesuunalise või ühekordse pilu. Kui lõngad eemaldada koelõngade kummaski suunas, siis saadakse kahe-suunaline ehk võrguline pilu.

Pilukiri kujuneb riidesse jäetud lahtiste lõngade liitmisel mitmesuguste pilupistete abil. Selle järgi, milliste pistete või võtete abil sünnib pilukirja kujundamine, eristatakse pilu liike.

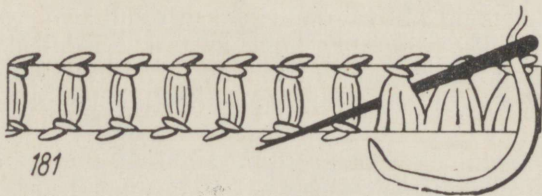
Ühesuunalised pilud

Siaa kuuluvad järgmised pilu liigid: lihtpilu, sõlmpilu, põimpilu, soome pilu, pistepilu. Enamik pilusid tikitakse paremalt poolt vasakule (peale soome pilu ja mõnede pistepilu võtete).

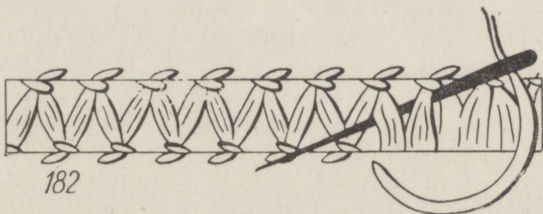
Joonis 180. Ühest servast ääristatud lihtpilu, millest on välja tõmmatud 3–4 lõnga ja kus pilupiste õmblemisel on lõngarühma võetud 4 lõnga.

180

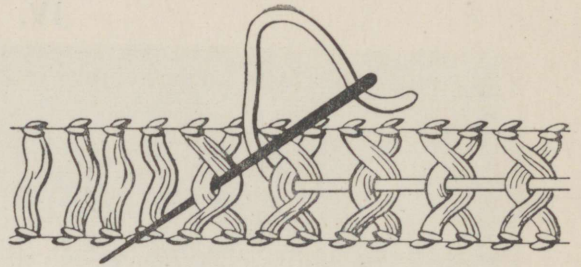

181

182

Joonis 181. Kahest servast ääristatud lihtpilu tikitakse nagu eelmist pilu. Kui pilu alumine serv on õmmeldud, tuleb keerata töö nii, et pilu ülemine äär jääb alla ja see tikitakse nagu varem.

183

184

185

Joonis 182. Kahest servast ääristatud lihtpilu, kusjuures teise serva ääristamisel moodustatakse uued lõngarühmad, võttes pooled lõngad ühest ja pooled järgmisest rühmast.

Joonis 183. Üks lihtsa pilu täiendavaid võtteid on kahe lõngarühma ristamine. Valmistatakse 1,5 sm laiune lihtpilu (vt. joon. 181). Ristakuti lõngarühmi kinnitab neid läbiv tikkimisniit. Sellises lihtpilu variandis võib lõngarühmade ristakuti ridu moodustada samas pilus ka kaks ja enam.

Joonis 184. Lihtne sõlmpilu ehk seospistepilu saadakse, kui vajalikus laiuses ettevalmistatud pilu (vt. joon. 181) kaks või kolm lõngarühma seotakse keskest ühe- või kahekordselt tikkimisniidiga, mis pidevalt jookseb ühe lõngarühma kimbukese alt järgmise alla.

Joonis 185. Lihtne sõlmpilu. Pilu servast tulev tikkimisniit keeratakse ümber lõngarühma kuni keskel asuva sidumiskohani, pärast kahe rühma sidumist viiakse niit teist rühma pidi tagasi pilu serva.

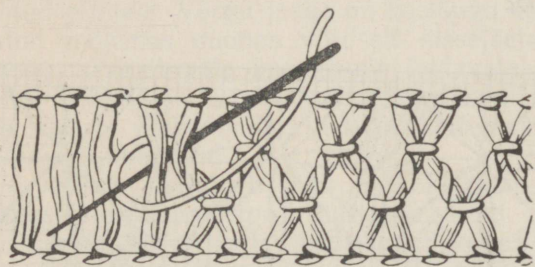
Joonis 186. Sõlmpilu. Lõngarühmad seotakse kimbukesteks üheaegselt kahes reas. Esimene

sõlm tehakse lõngarühma pikkuse esimese kolmandiku kohale ja teine järgmise kolmandiku järel. Neid võtteid korrates saadakse pilu, mis kujutab siksakjoont.

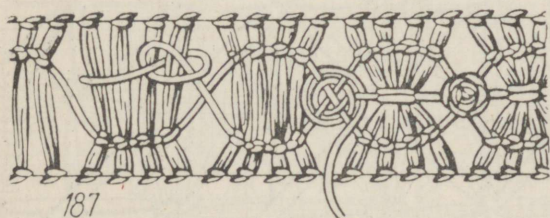
Joonis 187. Tikkimisniit, mis ühendab sõlmekesti lõngarühmadel, jookseb laineliselt piki pilu. See on võimalik seetõttu, et tugevad sõlmekestid lõngarühmadel ei nihku. Kui lõngarühmadele tikkitakse sõlmi piki pilu kahes reas nii, et need teatava arvu lõngarühmade (joonisel — nelja) järel vahetuvad, s. o. lähevad üle vastasserva poole, siis ristlevad nende tikkimisniidid iga nelja lõngarühma järel. Seejärel seotakse pilu keskelt nelja lõngarühma kaupa ühte kimpu. Tikkimisniidi korduvatel ristlemiskohtadel põimitakse viie niidiharu vahele ratas ja jätkatakse siis lõngarühmade sidumist. Kui ristleb rohkem kui üks paar tikkimisniite, siis on võimalik moodustada ka teistsuguseid kujundeid.

Joonis 188. Põimpilude tikkimise peamiseks võtteks on põimimine. Enamikul juhtudel asutakse pilu tikkimisele kohe pärast lõngade eemaldamist riidest, vahel on vajalik pilu servi enne ääristada pilupistega. Selle pilu lisavõtetena esinevad lõngarühmad, mis on tikkimisniidiga üle punutud või kimbukesteks sõlmitud (vt. joon. 184 ja 185).

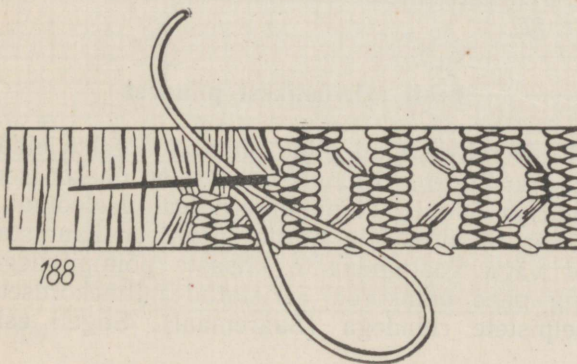
Joonis 189. Soome pilu nime all tuntakse side-punuspistepilu. Seda pilu tikkitakse edasi-tagasi lõngarühmi pidi, neid kirja järgi tikkimisniidiga ümber punudes ja sidepistetega ühendades. Kui töö kulgeb paremalt vasakule, siis õmmeldakse sidepiste paremalt poolt üle piste vasakule, kuid tagasi õmmeldes tehakse ka sidepiste side vasakult poolt paremale. Eelneva rea tiheda osa kohale tihedat kirjaosa moodustades õmmeldakse sidepistid eelmise rea sidepistete vahedesse ja punuspistid eelmise rea sidepistetega kohastikku. Eelmise rea augu

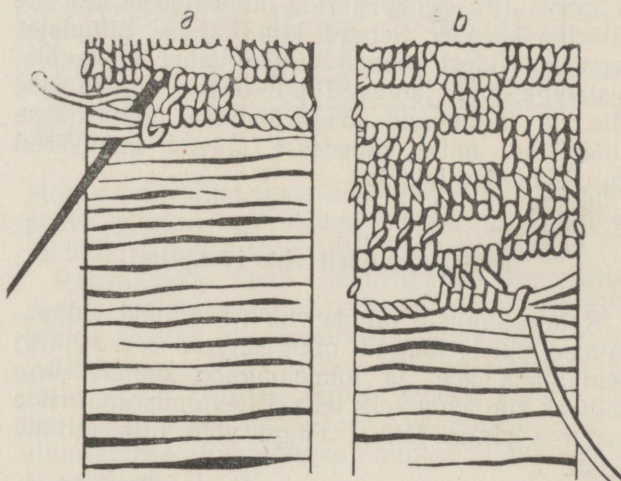
186

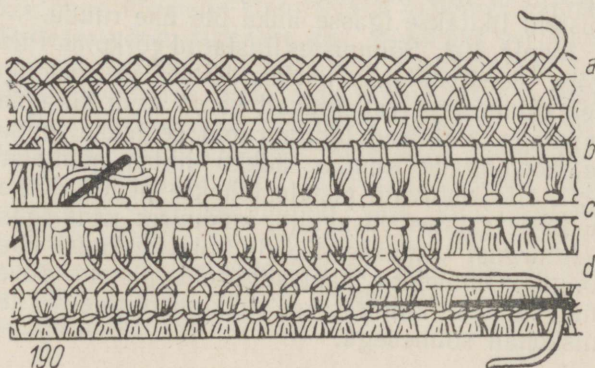
187

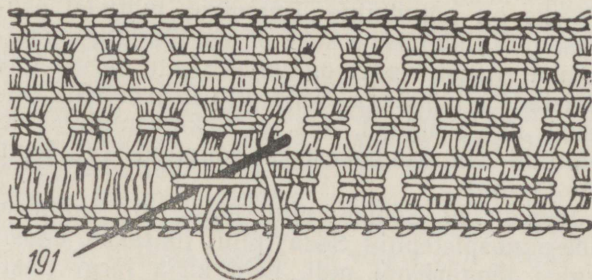
188

189

190

191

kohale õmmeldakse pisteid samuti vaheldumisi, reguleerides nende tihedust kirja järgi. Augu moodustamisel tuleb lõngarühm tikkimisniidiga üle punuda. Soome pilu tikkimine nõuab tikki-jalt täpsust, et anda pilutikandile õiget ilmet.

Joonis 190. Pistepilud moodustatakse kitsastest piluridadest, mille servad ääristatakse mitmesuguste pistetega, nagu ristpiste (a), üleloomispiste (b), seospiste (c) ja aedpiste (d). Laiematesse piluvahedesse võib tikkida ristuvaid lõngarühmi ja lihtsaid sõlmpilukirju.

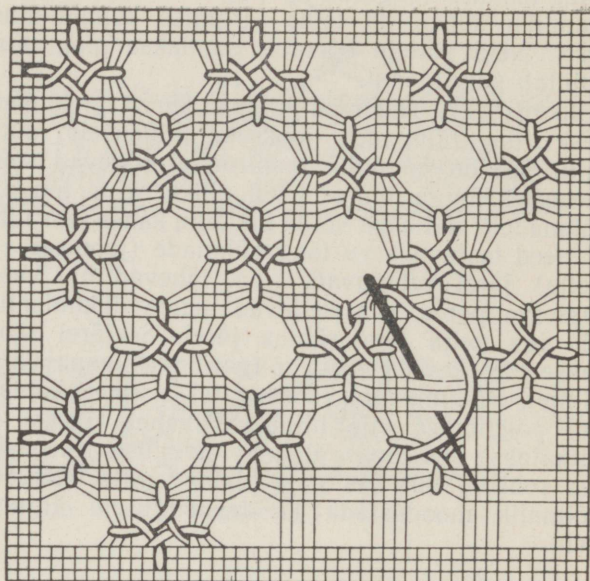
Joonis 191. Sidepisteridu õmmeldakse kitsaste piluridade viisi. Servad kinnitatakse pilupistetega ja riidest jooned pilude vahel üleloomispistetega, mis jaotavad pilulõngad rühmadeks. Üle nii kujunenud lõngarühmade õmmeldakse sidepistid, mille vahedesse jäävad augukesed kujundavad pilukirja.

Kahesuunalised ehk võrkpilud

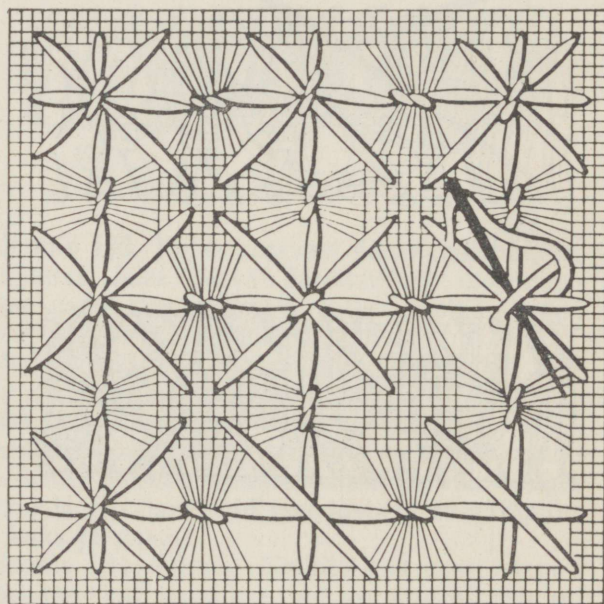
Kahesuunaliste pilude ehk võrkpilude valmistamisel tuleb lõngad mingisuguse korra järgi eemaldada koe- ja lõimelõngade suunas ning selliselt riie ažuurseks teha. Ettevalmistatud riide ažuurse pinna lahtisi lõngu võib liita mitmel viisil.

Joonis 192. Silmuspistega ilustatud võrkpilu. Vahelduvalt sissejäetavate lõngadega eemaldatakse riidest neli lõime- ja koelõnga. Tekkinud võrgu aukudesse tikitakse silmuspisteid, mis haaravad neli koelõnga neljast küljest. Silmuspisteid tikitakse igasse auku üle ühe ruudu.

Joonis 193. Sõlmpistes ilustatud võrkpilu. Pilu võrk moodustatakse üheksa lõime- ja koelõnga eemaldamisega vahelduvalt sama arvu sissejäetavatega. Lahtised lõngagrupid seotakse lõime- ja koelõngade suunas kokku lihtsa sõlmpiste abil. Üle ristuvate pistete tehakse pistid diagonaalselt (alates vasakult), kusjuures riide igast nelinurgast võetakse nōelale kolm keskmist koelõnga. Õmmeldes samasuguseid pisteid paremalt alates, kinnitatakse tikkimisniitide ristlemiskohad sõlmedega.

192

193

Eesti rahvuslikest piludest

Eesti rahvuslikud pilud on tikitud eelkirjeldatud piluvōtetega. Enamik nendest on ühekordsed pilud ja õmmeldud põimimise teel. Iseloomulik on see, et meeste ja naiste sãrgid on kaunistatud väga vastupidavate kitsaste põimpiludega ning need omakorda ääristatud mitmekordsete ahelpistete ridadega (Saaremaal). Sageli esi-

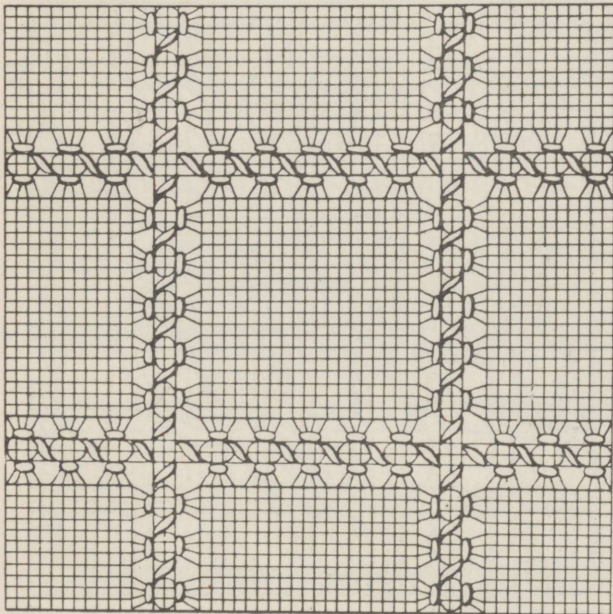
neb peenemast riidest särkidel väga peeni ja laiü põimpilusid (Lääne-Eesti alal). Laiad põimpilud on tavaliselt tikitud ridade viisi, mis vahelduvad koelõngadest jäetud vahedega. Põlled alläart on sageli ilustatud kergemate piludega (vt. joonised 183—185).

Eesti rahvuslikus tikandis esineb ka kahe-suunalisi pilusid, nimelt mõnedel põhja-eesti käistel. Kitsad pilud on tikitud piki- ja põikisuunas ning jaotavad käiste alumise osa mitmelt realt nelinurkadeks, millele on kinnitatud litrid.

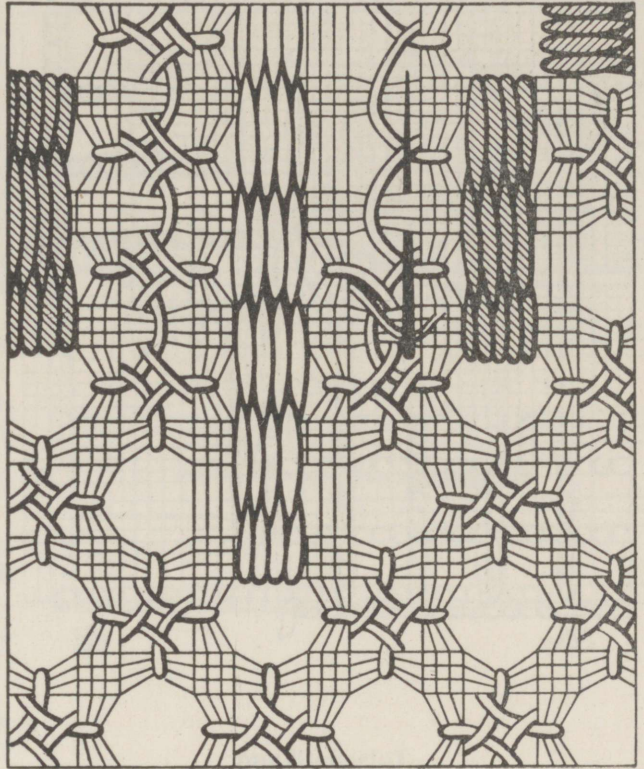
Joonis 194. Pilujooned jagavad riide ruutu-deks. Eemaldatakse kaks koelõnga, millede vahele jäetakse kolm koelõnga. Nendes pilujoontesse tikitakse pitspilu (vt. joon. 86).

Üks võrgulise pilu omapärasemaid liike ehib tarvastu põlli. Suure pitsilise pinna tõttu nimetatakse seda liiki pilutikandeid rahvuslikuks ažuuriks. Need võtavad enda alla kogu põlle alumise ääre ja kuni kolmandiku põlle pikkusest. Kiri on tikitud lihtsa võrgu sarnaselt ažuurseks tehtud pinnale. Võrgu jaoks on koelõngu eemaldatakse mõlemas suunas võrdset sissejätavate arvuga. Sageli pole muuseumis leiduvatel esemetel lõime- ja koelõngade jämedus võrdne, seetõttu on võrgu nelinurgad piklikud ning kiri veninuks muutunud.

Tavaliselt on võrgu pind jagatud põim- või silmuspistes joontega diagonaalseteks nelinurkadeks. Nelinurkades vahelduvad kaks erinevat motiivi, mis ääre kolmnurkades (poolikutes nelinurkades) esinevad poolte motiividena.

194

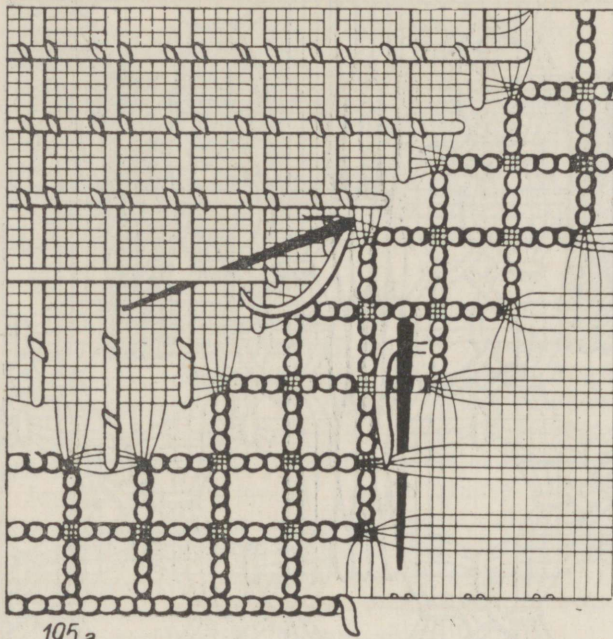
195

Motiiv on tikitud punase ja valge niidiga põimpistes pikema rea suunas. Ülejäänud pind on täidetud silmuspistega üle ühe võrguaugu.

Rahvuslikku laadi ažuurtikandi kompositsiooni koostamine on küllaltki keerukas, sest kirja pisted peavad haarama võimalikult kõiki võrgu lahtisi lõngu. Kiri tikitakse kindlustamata võrku. Rahvuslikus tikandis esineb vähesel määral lahtisi võrgutulpi. Tänapäeval välditakse neid ja kinnitatakse töö käigus lähima tikkimisniidi lisapistega.

Joonis 195. Rahvuslik ažuur. Joonisel väike detail tarvastu põlle ažuurtikandist.

Joonis 195-a. Sidepistes ruutudega motiiv piluvõrgu pinnal. Võrguks eemaldatakse kaks koelõnga üle nelja sissejätava mõlemas suunas. Sellesse võrku tikitakse kiri — esiteks vertikaalsed sidepistete read eemaldatakse koelõngade asemele, kusjuures piste side õmmeldakse koelõngadest vabanenud nelinurga kohale. Seejärel tikitakse horisontaalsed sidepistete ning piste sidemed tehakse enne ja pärast pistete ristlemiskohta. Vabaks jäänud võrk kindlustatakse punase niidiga punuspistes, mis diagonaalselt suundub kirjapindade ümber. Pilu ääristatakse ka punuspistes. Sellise võrkpiluga on ilustatud kihnu põlli.

Toleedotikand

Kahesuunalise pilu liik — toleedo — on saanud oma nimetuse maakoha järgi, kus seda viljeldi. Toleedotikandile on iseloomulik pistetega kindlustatud koelõngade võrk, millesse õmmeldakse kiri.

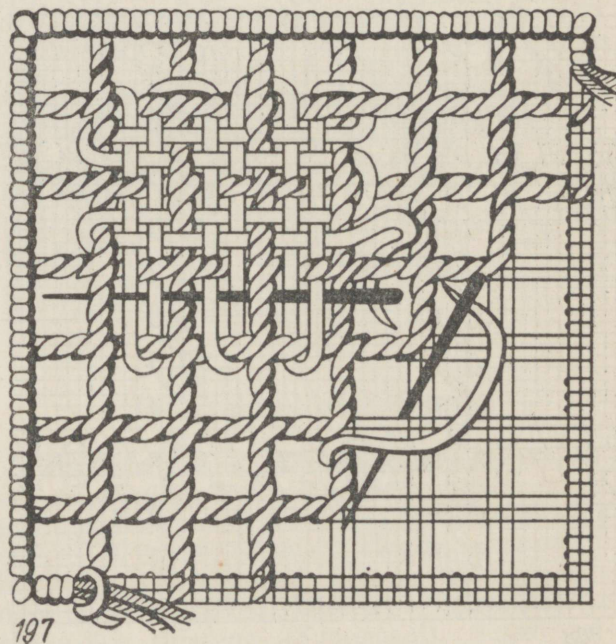
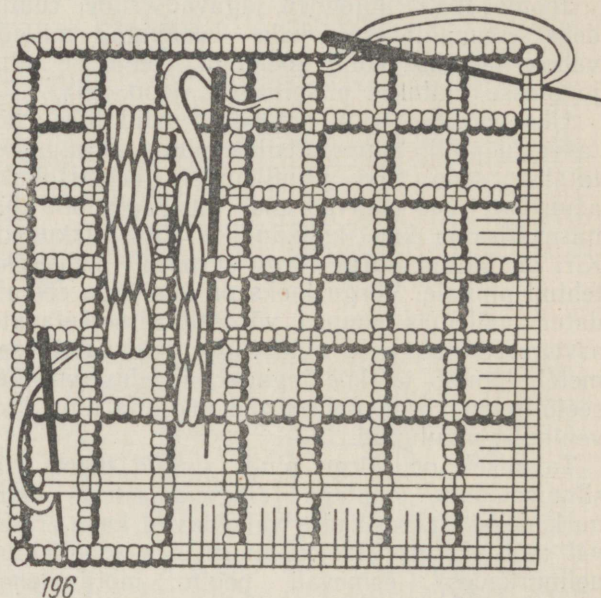
Toleedotikand tehakse riidele, mille koelõngad on loendatavad, koe- ja lõimelõngad võrdse jämedusega ning riidest kergesti eemaldatavad. Sellised on piludeks üldiselt sobivad linased, puuvillased ning siidid. Toleedotikand eraldi või koos lihtsate ühesuunaliste piludega ja lõngu loendades tikitava madalpistetikandiga on sobivaks ilustuseks voodi- ja lauapesule, ihupesule ja pluusidele.

Võrgu kujundamiseks eemaldatakse riidest sissejätavatega võrdne arv koe- ja lõimelõngu, sest nii kujunevad võrguaugud ruutudeks. Tihedama võrgu puhul peab eemaldama koelõngu sissejätavatest vähem, hõredama puhul vastupidiselt. Kui kasutatakse riidet, mille koe- ja lõimelõngad on erineva jämedusega, tuleb eemaldada erinev arv koe- ja lõimelõngu. Lõngade arvu võib välja arvestada samast riidest proovi abil, nii et võrguaugud jääksid ruutudeks.

Lihtsakujulise toleedotikandi puhul märgitakse kirja koht riidele ja alustatakse kohe lõngade eemaldamist ühest nurgast, seejärel ka tikkimist. Kui toleedotikandi kiri on keerulisem,

siis jäljendatakse see riide pahemale poolele, kusjuures tuleb jälgida piirjoonte kulgemist koelõngu pidi. Eemaldatavad lõngad lõigatakse läbi 5 mm kaugusel piirjoonest ja need jäävad rip-puma pahemale poolele. Võrgu kinnitamise ajaks asetatakse töö raamile veidi lõdvemalt, kirja tikkimisel aga hästi pingutatult.

Tavaliselt tugevdatakse võrk enne, mõnel juhul aga pärast kirja tikkimist. Riidesse jäetud koelõngad õmmeldakse ühe ruudu ulatuses üle

kas üleloomispistega või mitme punuspistega. Tihedamate ja tugevamate riie puhul on soovitatav kasutada punuspistet, õhemate riie puhul aga üht üleloomispistet ruudu igale küljele. Nii tikitakse esiteks ühes, siis eelnevale risti suunas. Võrku võib üle õmmelda ka diagonaalselt.

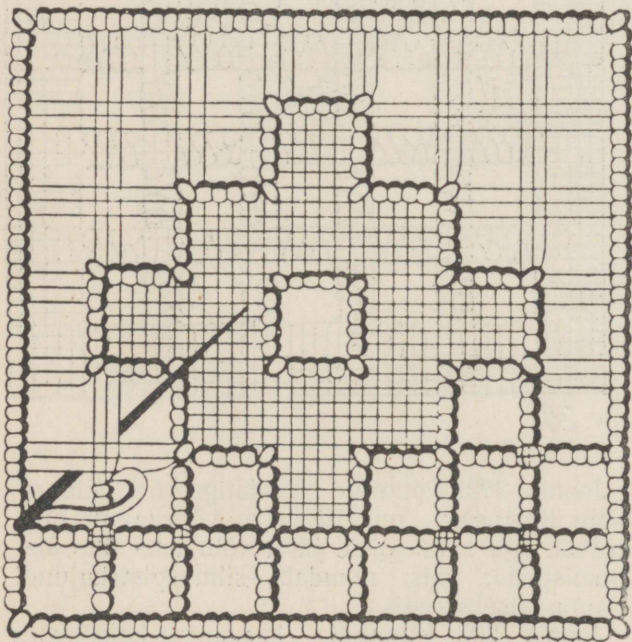
Pärast võrgupinna kindlustamist ääristatakse toleedovõrk punuspistega, kusjuures ripuvad otsad jäävad äärisse alla ja lõigatakse hiljem ära kuni ääriseni. Reljeefsema äärisse saamiseks õmmeldakse punuspisted üle kahe allhoitava lõnga.

Joonis 196. Punuspistes võrk. Punuspiste üleminekul ühest ruudust teise jääb üleminekupiste pahemal poolel diagonaalselt nelinurga alla. Punuspisteid õmmeldakse esiteks ühes suunas, siis risti. Kiri põimitakse valmis võrku.

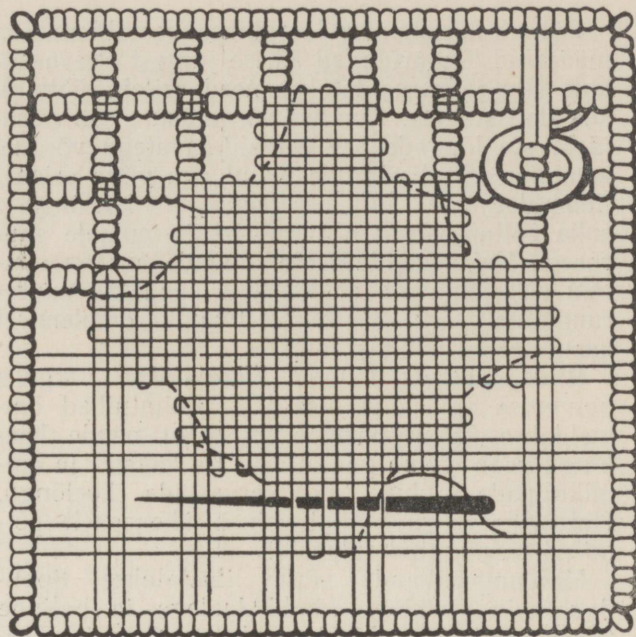
Joonis 197. Diagonaalselt tikitud võrk reljeefse äärisega ja nõelumise näidisega.

Joonis 198. Riidest jäetud motiiv toleedo pinnal. Kui toleedotikandi kirjamotiivid on suured, jäetakse need võrgu moodustamisel töö kokkuvõtte huvides riidest pinnaks. Riidest motiivid ääristatakse punuspistega ning seejärel tööeldakse võrk ja toleedopinna ääred.

Joonis 199. Motiiv toleedovõrgu pinnal õmmeldakse tugevdamata võrku koelõngade jämeduses tikkimismaterjaliga, arvestades sealjuures koelõngu üksikult. Hiljem tikitakse võrk ja kirja ääris.

198

199

Hardangertikand

Nagu toleedotikand, nii on ka hardangertikand piluline ning temalegi on iseloomulik võrguline põhi. Seejuures on ta aga rikkalikum nii võrgu kui ka tikandi poolest. Hardangertikand on tuntud norra kodukäsitööna. Sellelaadseid tikandeid esineb eriti rohkesti Ukrainas, Valgevenes ja ka Balti liiduvabariikides.

Nagu kõik pilutööd nõuab ka hardangertikand korrektseks tööks head riie. Oluline on koelõngade loendatavus ja ühtlus. Hästi sobib pleegitamata linane riie. Tikkimiseks on kohased valged linased või puuvillased niidid — võrgu töötlemiseks tihedama keermega, teisteks ilustusteks laugemad.

Hardangertikandi juurde sobivad lihtsad pilud, pitspilud, madalpistetikand. Hardangertikandit kasutatakse peamiselt lauapesu kaunistamiseks.

Kirja asend märgitakse riidele eelpistes. Seejärel ääristatakse hardangertikandi võrgupinna serv punus- või sämppestes, kuid ainult see osa kirja servast, kust hiljem eemaldatakse koelõngad. Iga koelõnga vahesse tehakse piste, näiteks eemaldatava nelja koelõnga kohale tikitakse viis pistet. Riidesse jäetud lõngarühma kohta punuspisteid ei tikita. Ääristuspistete pikkus peab olema kooskõlas võrgusammaste jämedusega.

Pärast ääristamist lõigatakse eemaldamiseks määratud lõngarühmad ääri juurest ettevaatlikult läbi ja eemaldatakse need esiteks ühtpidi, siis risti suunas. Tavalise võrgu juures on sissejätavate lõngade arv eemaldatavatega võrdne, komplitseeritud võrkude puhul aga väga erinev. Eemaldatavate ja sissejätavate koelõngade suhe sõltub võrgu struktuurist ja aukude suuruselt. Kui eemaldatavate lõngade arv on suurem sissejätavate arvust, siis saadakse suure ruuduline võrk. Hardangertikandi õmlemisel kasutatakse tikkimisraami.

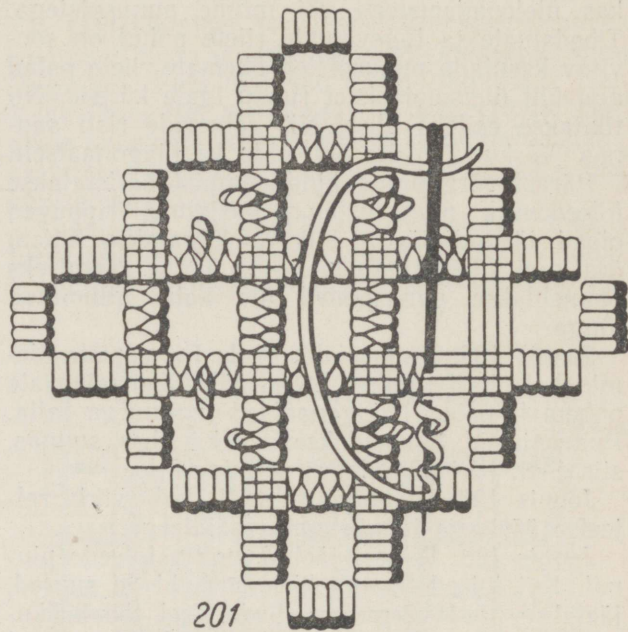
Riide lahtised lõngad kinnitatakse võrguks punumise või põimimise teel. Põimtulbad õmmeldakse kahes pasmas, mistõttu nende koelõngu peab olema paaris arv. Ka kaksik- ja kolmikulpade puhul tuleb arvestada koelõngu. Hardangervõrgu pinnal esineb üheaegselt põimitud ja punutud tulpasid.

Hardangertikandi võrke ilustatakse tippudega, silmuspistega, ämblikkudega ja paljude teiste võtetega. Lihtsat hardangertikandi põimvõrku kasutatakse edukalt pesu ilustamiseks. Kuid mõned võrgu ilustused, nagu silmuspistemotiivid, teevad võrgu veel pitsilisemaks.

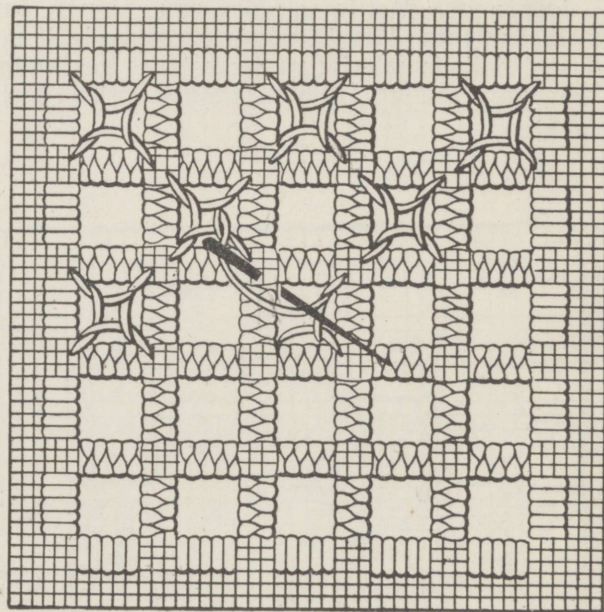
Pisteilustused tikitakse eeskätt lihtsamatesse võrkudesse. Skeemidel toodud võrgunäidistel on ka üks võrgu pisteilustus.

Joonis 200. Hardangertikandi ääristamine.

Joonis 201. Hardangertikandi tippudega põimvõrgu motiiv. Tipud õmmeldakse sõlmpiste põhimõttel.

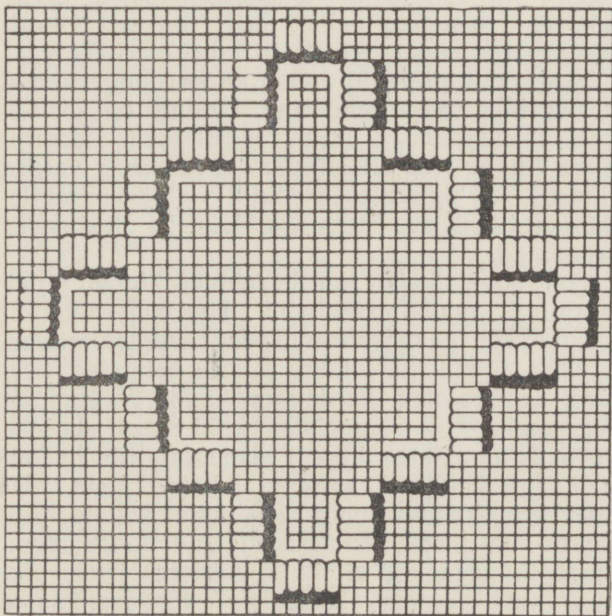
201

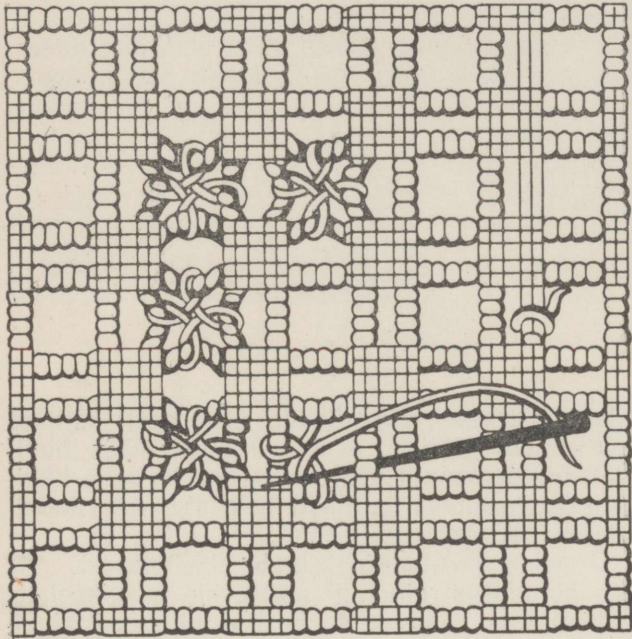
202

Joonis 202. Põimitud hardangervõrk silmuspiste ilustusega, mis tikitakse võrguauku nurkadest. Iga silmuspiste järel võib teha ühe üleloomispiste, mis muudab silmuspistekujundi diagonaalseks ristiks.

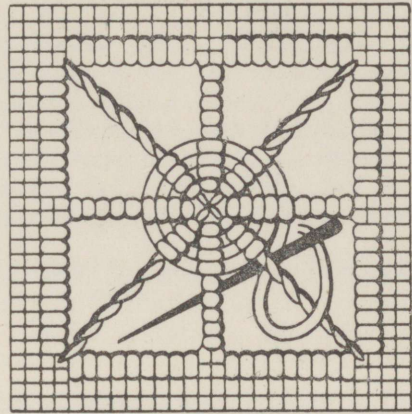
Joonis 203. Punutud hardanger-kaksikvõrk silmuspiste ilustusega.

200

203

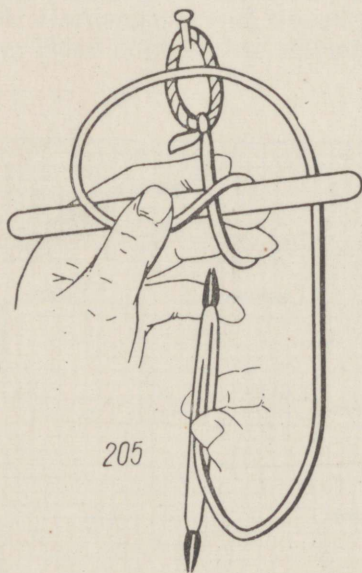
204

Joonis 204. Sooneline ämblik. Enne ämbliku õblemist tehakse põimitud risti keskkohast alates nurkadesse pisted, mis keskele tagasi suundumisel üle õmmeldakse. Ämbliku õblemist alustatakse keskelt ning tikitakse ringis igale harule järelpiste, mis annabki ämbliku soonelise pinna.

V. FILEE

Filee kohta on andmeid koptide arheoloogilistest leidudest. Vanemad fileed on värvilised, mitmesugustest materjalidest (ka siid- ja metallniidist), millest sõlmiti nii võrk kui ka nõeluti kiri (viimases kasutati ka pärle). Euroopas oli fileetööde õitseag kuni tüllimasina rakendamiseni. Filee nimetus on pärit prantsuse keelest ja tähendab võrku.

Fileetehnikas valmistatakse peamiselt aknakardinaid ja ümarfileena ka laudlinu. Fileel aknaeesriidena on see eelis, et ta on minimaalselt valgust takistav ja küllalt tugev päikese põletava toime vastu.

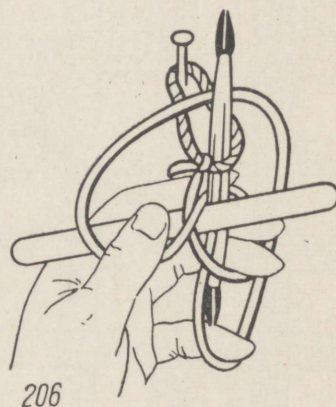

Filee sõlmimiseks sobib kõige paremini võrguniit. Selle puudumisel võib kasutada ka heegel- või rulliniiti või mõnda muud tihedama keermega niiti. Kiri tikitakse lauge niidiga. Tikkimaterjal peab olema võrguniidist veidi jäme-

dam. Fileesse võib tikkida üheaegselt mitmes jämeduses niidiga, mis teeb lihtsa kirja huvitavamaks. Samuti võib fileeks kui ka selle tikkimiseks kasutada mitmeid heledates värvitoonides materjale.

Filee valmistamine algab abisilmusest, mis on kinnitatud kindlalt asetsevale nõõpnõelale. Abisilmuse külge seotakse fileeniit, kust algab filee sõlmimine kolme võttega, mis on näidatud joonistel.

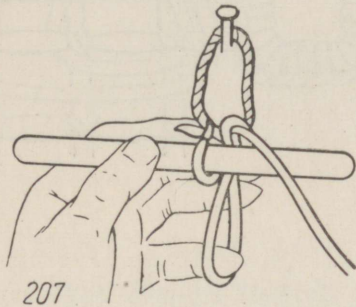
Joonis 205. Esimene võte. Laast hoitakse horisontaalselt abisilmuse juures. Fileeniit tuuakse üle laastu ja kolmanda ning neljanda

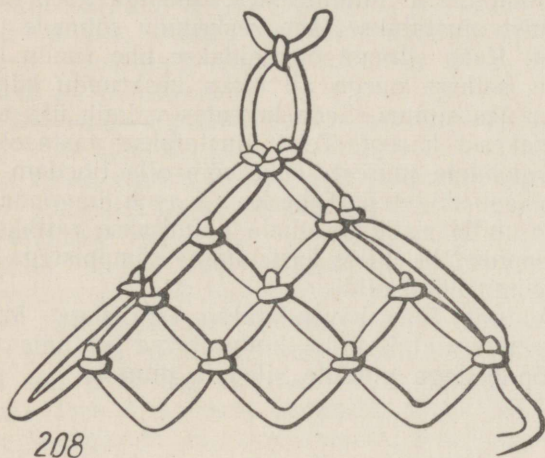
sõrme tagant ringi ettepoole tagasi. Niiti pöid- laga vastu laastu hoides viiakse niit kaares sama teed tagasi.

Joonis 206. Teine võte. Järgnevalt pistetakse fileenõel läbi sõrmede ümber keeratud silmusest, laastu alt ja abisilmusest ning niidi kaare pealt altpoolt üles, kusjuures niit jääb väikese sõrme taha aasana ning moodustab teise silmuse. Pingutades niiti sõrmedega ja vabastades pöidla alt, lastakse esimesel silmusel sõrmedelt maha libiseda.

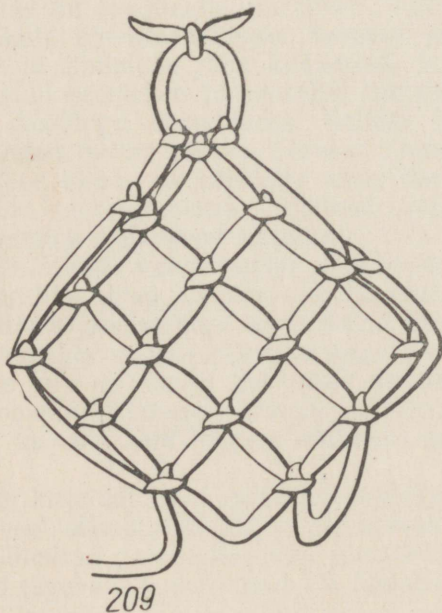
Joonis 207. Kolmas võte. Hoides kujunevat sõlme tihedalt vastu laastu ja pingutades niiti, tõmmatakse aeglaselt ka väike sõrm silmusest välja.

207

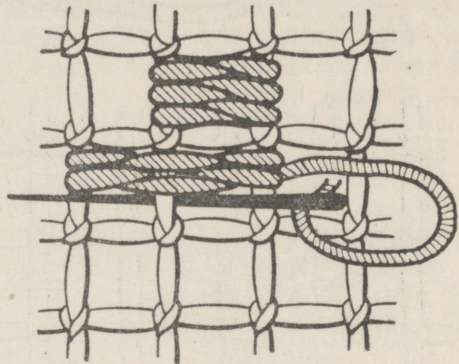
208

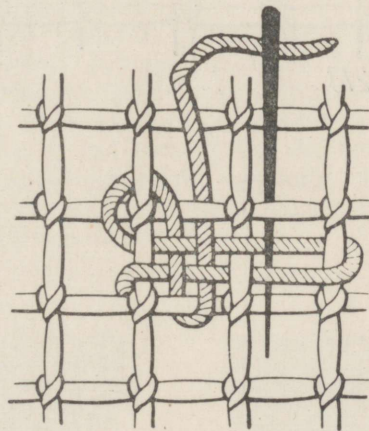
209

Joonis 208. Nelinurkse filee valmistamist alustatakse kolme sõlme sõlmimisega üle laastu abisilmusesse, kusjuures kujuneb kaks silmust. Laast eemaldatakse silmusest, keeratakse töö ümber ja sõlmitakse samuti kõik järgnevad silmuste read, pidades silmas, et igasse viimasesse silmusesse tuleks kaks sõlme. Sel teel kasvatakse ruudukujuliselt fileed kuni soovitava laiuseni.

Joonis 209. Ruudukujulise filee keskmist rida ei kasvatata. Pärast seda rida algab kahandamine, milleks sõlmitakse iga silmuserea lõpus kaks silmust ühe sõlmega kokku. Filee lõpeb ülejäänud kahe silmuse kokkusidumisega.

210

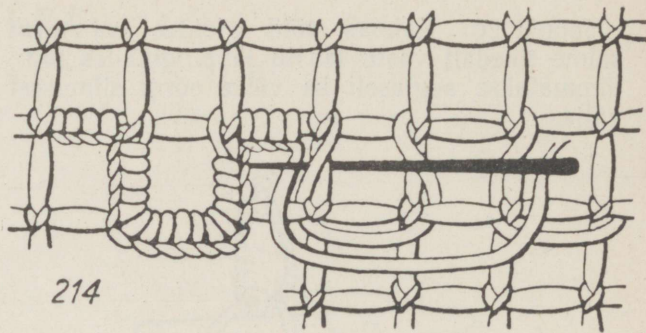
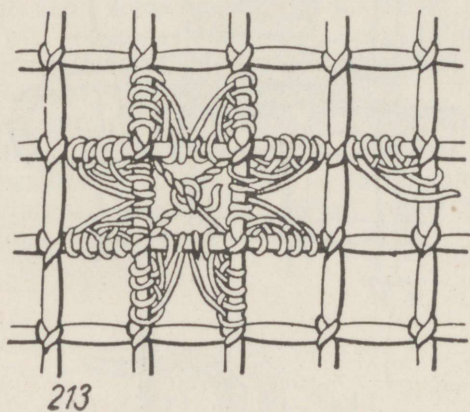
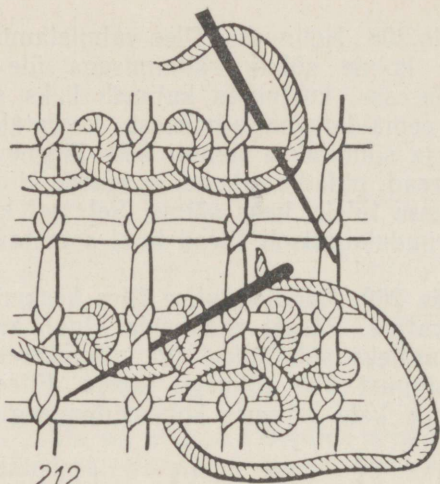
211

Juhul, kui soovitakse ristkülikukujulist fileed, kasvatatakse silmuseid iga rea lõpus kuni lühema serva pikkuseni, hiljem ainult üht serva pidi (s. o. üle rea) kuni teise serva pikkuseni, millele järgneb kahandamine.

Valmis filee kinnitatakse tikkimisraamile ja tikitakse joonistel näidatud tehnikates.

Joonis 210. Põimpiste.

Joonis 211. Nõelumispiste.

Joonis 212. Silmuspiste.

Joonis 213. Silmuspistes tähe iga haru õmblemist alustatakse tähe keskrüüdu sõlmede juurest. Kaks silmust õmmeldakse ühe ruudu küljele, sellega nurga all oleva keskrüüdu küljele aga üks silmus. Seda korrates valmib üks tähe kaheksast harust. Teist alustatakse vastasoleva võrgusõlme juurest. Täht võib olla tihedam kui joonisel näidatud. Tähe keskel asub diagonaalne rist, mille ristlemiskohale põimitakse rattake.

Joonis 214. Filee ääristamine sämppistega üle etteõmmeldud niidi.

Valmis filee kõvendatakse tärklisega. Märg ese pingutatakse ja kinnitatakse raamile või nõõpnõeltega puhtale siledale pinnale.

VI. TIKANDI LISANDID

Eesti rahvuslikus fikandis kasutati peale pis-teilustuste paljusailustusi, näit. litreid, pärleid (kudruseid), kardpitse, kardniite, paelu, nõore, narmaid jne. Mõned nendest, näiteks pärlid, nõõrid ja narmad, sobivad tikandile efekti and-miseks ka tänapäeval.

Pärlickandeid puhtal kujul kasutatakse har-vem, küll aga ilustatakse nendega koos mõnin-gate teiste kaunistusviisidega (tikand, ilukroo-ke) pidulikke kleite, lasteriideid jne. Viimastele õmmeldakse neid vähe, pannakse vaid mõned üksikud tikitud õite südamesse läike-efekti saavutamiseks või mõne teise motiivi elustami-seks. Nõörkaunistusi esineb ohtralt. Nendega võib ilustada naiste- ja lasterõivaid (ka meeste omi, kui need õmmeldakse rahvarõivaste ees-kujul). Dekoratiivsetele esemetele on nõõrid ilu-saks ja tugevaks äärikaunistuseks, nendega võib ilustada näiteks ka vaiba või padja pinda.

Narmad on laudlinade, kardinade, linikute ja käterätikute äärikaunistuseks. Narmad jäetakse linadele ja linikutele juba kudumisel. Kangast valmistatud esemetele harutatakse narmad lina servast koelõngu eemaldades. Selleks mõõde-takse esmalt narma pikkus. Servast tõmmatakse välja paar lõime- ja koelõnga ning kindlusta-takse lina serv pilupistes. Väljapoole pilu jää-nud ääreosast kujunevad narmad.

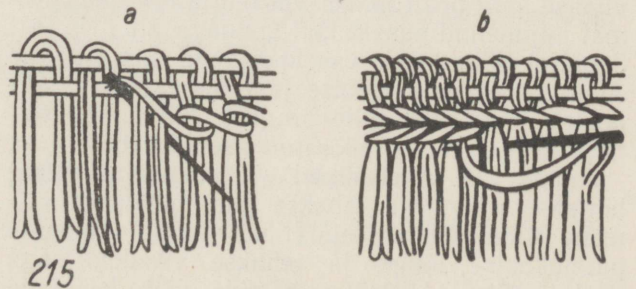
Teine narmaste valmistamise moodus on nende tikkimine lina serva. Selleks võib kasutada neid tikkimismaterjale, millega on ilustatud lina. Lina serva õmmeldakse rida sõlmnarmaspisteid (joon. 104) üle nii laia laastu, kui pikad narmad ese-mele sobivad. Viimased jäävad aasadena lina servale, ka võib neid lõigata lahtisteks narmas-teks.

Lisaks kirjeldatuile kasutatakse tikkimistöõde juures veel sõlmpistetehnikas sõlmitavaid nar-maid. Sõlmitud narmasteks võib kasutada pesu-kindlaid tugevaid puuvillaseid või linaseid niite.

Narmad sõlmitakse alusniidile, mis on mõle-mast otsast millegi külge kinnitatud. Valmis narmad kinnitatakse eseme serva külge üleloo-mispistes. Teine võimalus on sõlmida narmad otsekohe eseme serva. Selleks tuleb kinnitada lina mõne raske eseme külge, et mõlemad käed oleksid vabad. Narmaks lõigatud niidi keskoht tuuakse heegelnõelaga läbi lina serva, nii moo-dustunud aasast tõmmatakse läbi lahtised otsad. Niidi toomine läbi serva võib toimuda pistes heegelnõela kas pealt alla või alt üles. Esime-sel juhul jääb aas niitude peale, teisel juhul niitide alla (vt. joonised 218, 219).

Skeemidel esitatakse mõned võtted nõõri ja narmaste sõlmimiseks.

Joonis 215. Narmad põimitakse kahele pin-gule tõmmatud lõngale paariviisi. 5 sm pikku-sed narmalõngad jäävad valmisnarmana 2,5 sm pikkuseks. Narmalõngad surutakse hästi üks-teise kõrvale ja iga narmagrupi üle õmmeldakse varspiste, algul paremalt vasakule, siis vasa-kult paremale. Mitmevärvilisi narmaid on kasu-tatud tarvastu põlledel.

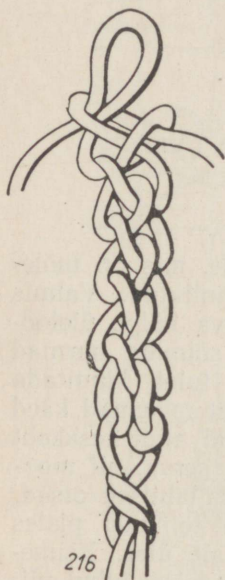

Joonis 216. Näpunõör. Sõlmimist alustatakse kahe lõngaharuga, mille algust hoitakse vasaku käe põidla ja keskmise sõrme vahel. Vasak-poolne lõngaharu viiakse risti üle parempoolse. Seejuures kujuneb aas, millest parema käe esi-

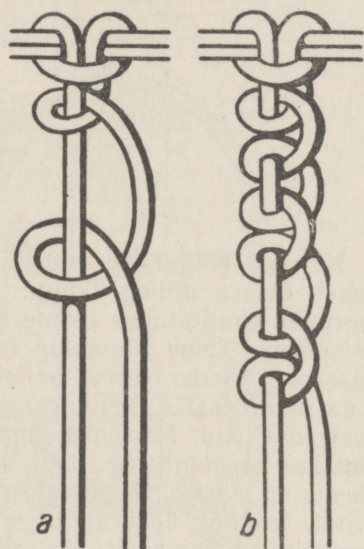
meese sõrmega tuuakse paremale poole viidud lõng läbi. Lõngaharude algus võetakse nüüd parema käe samade sõrmede vahele ja vasaku käega tõmmatakse teise lõngaharuga silmus kokku. Nüüd on parema käe esimesel sõrmel esimene silmus. Edasi pistetakse vasaku käe esi-

sõlmitakse vaheldumisi lihtsaid silmussõlmi, esiteks parempoolse lõngaga, siis vasakpoolsega. Kahepoolset silmussõlmede rida võib kasutada nõörina.

Joonis 220. Madalsõlmed sõlmitakse kahe lõngapaariga. Keskmised kaks lõnga on alus-

216

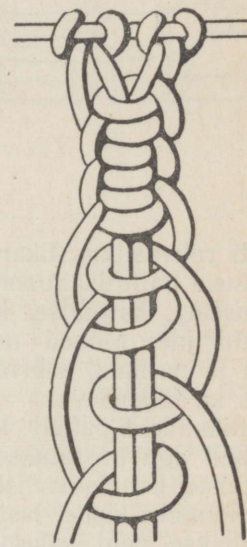
a

b

217

218

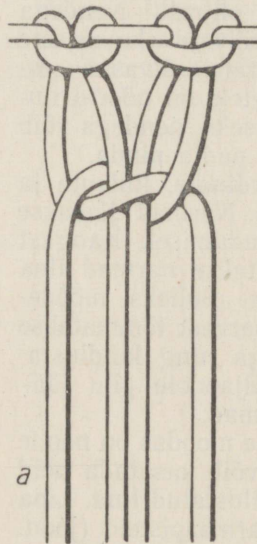
219

mine sõrm parema käe poolt suunaga vasakule silmusest läbi, võetakse vasakus käes olev lõng sõrmele ning tuuakse läbi silmuse. Kui nõöri algus on viidud jälle vasakusse kätte, tõmmatakse paremas käes oleva lõngaga silmus kokku. Nüüd on teine silmus vasaku käe esimesel sõrmel. Parema käe esimene sõrm kordab eelne-
nut jne.

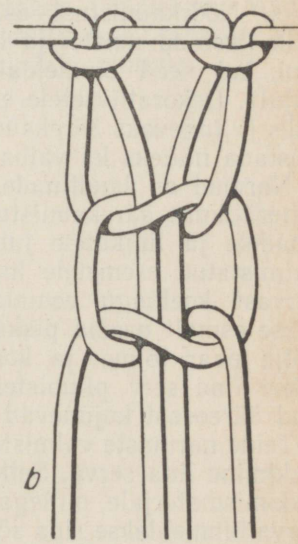
Joonis 217. Silmussõlmed. Üks lõng hoitakse vasakus käes pingul ja paremaga sõlmitakse: viiakse lõng pealt ümber vasaku ja tuuakse paremal kujunenud aasast läbi suunaga alt üles (a). Seejärel sõlmitakse vasakpoolsega samasugune sõlm ümber parempoolse ja tõmmatakse vasakpoolne lõng kohe jälle pingule. Sõlm jääb eelmise kõrvale ümberpööratud asendis (b).

Joonis 218. Ahelsõlmed. Vasakpoolne lõng hoitakse pingul ja tehakse parempoolsega esimene silmussõlm. Seejärel korratakse sama üle parempoolse lõnga ja tehakse vasakpoolsega vastav sõlm. Ahelsõlmede rida võib kasutada nõörina.

Joonis 219. Silmussõlmed kahe lõngapaariga. Keskmised kaks lõnga hoitakse pingul ja kinnitatakse millegi külge nõöpnõelaga (või lihtsalt enda küljes oleva nõöbi külge). Üle nende

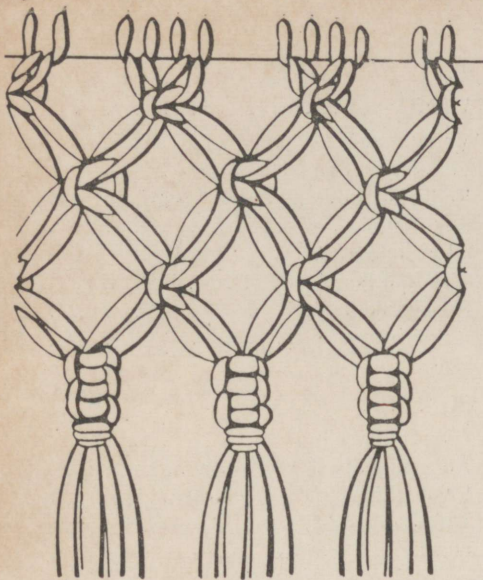
a

b

220

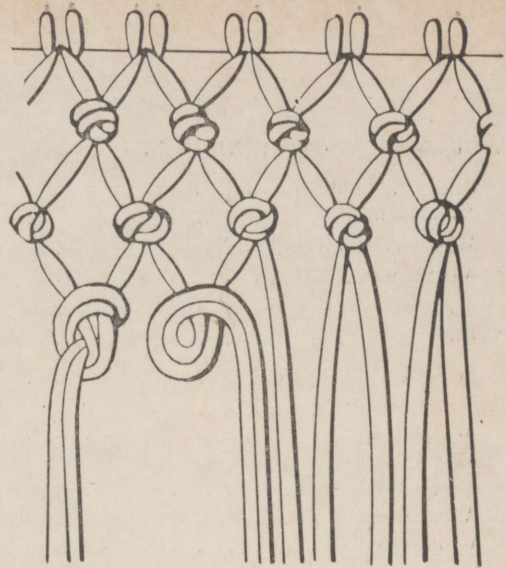
lõngadeks, mis kinnitatakse nõöbi külge. Parempoolne lõng viiakse üle keskmiste vasakule, vasakpoolne tuuakse üle paremalt poolt võetud lõnga ja ühtlasi keskmiste alt läbi ning pistetakse alt üles läbi paremal tekkinud aasa. Pin-

221

gutades mõlemaid niite tõmmatakse sõlm (a) kinni. Järgmiseks tehakse samasugune sõlm, kuid nüüd alates vasakult poolt (b). Korrates ainult esimest võtet (a) kujuneb madalsõlmede rida spiraalitaoliseks nõöriks. Mõlemad sõlmed vahelduvalt moodustavad lameda nõöri.

Joonis 221. Valmis narmaste näidis. Esmalt

222

sõlmitakse võrk madalsõlmega (vt. joon. 220), siis tehakse silmussõlmed (vt. joon. 219).

Joonis 222. Võrksõlmedega narmad. Sõlmitakse kahe lõnga või kahe lõngagrupi kaupa sõlmereaks eseme serva lähedal (nagu näha joonisel). Teise rea sõlmed tehakse vahelduvalt esimese rea sõlmedele.

RAHVUSLIKE TIKANDITE NÄIDISEID VÄRVILISTEL TAHVLITEL

Tahvel I. Ukraina tikand mitmesuguste pinnatäitepistetega (Mari Adamsoni visandite ainetel).

Tahvel II. Armeenia hääbe- ja teistes pistetes tikand, õmmeldud siidi ja kardniidiga (Mari Adamsoni visandite ainetel).

Tahvel III. Kirgiisi vaip viltaplikatsiooniga.

Tahvel IV. 1. Mordva särgi tikand koos kahekordse värvilise piluga.

2. Eesti värviline põimpilu (ENSV TA Etnograafia Muuseum. Audru särgi õlaku kiri).

3. Mordva põimpistes tikand.

Tahvel V. Eesti ristipiste (katvalt) ja ristpistetikand helmesilustustega (ENSV TA Etnograafia Muuseum. Tarvastu rättide kirjad).

Tahvel VI. Eesti madal- ja kastpistes tikand (Setu naise pealiniku kiri).

Tahvel VII. Põhja-estli lillkiri võrguliste pistetega (ENSV TA Etnograafia Muuseum).

Tahvel VIII. Poola kergetikandi liiki kuuluvate pistetega tikand.

SISUKORD

Ēessõna	3	III. TIKANDID	36
I. MATERJALID, TÖÖVAHENDID JA EELTÖÖD	5	1. Valgetikand	36
Riide- ja tikkimismaterjalid	5	Lihtsad madalpistetikandid	37
Töövahendid	5	Reljeefne madalpeste ehk kõrgtikand	37
Mustri ja materjali valimine	6	Auktikand	38
Ääristamine	7	Märkimine	39
II. PISTED	9	Rišeljöötikand	41
Eelpistest kastpisteni	9	Hedebotikand	43
Ristuvad pisted	11	2. Aplikatsioon	46
Ahelpisted	14	3. Tülltikand	48
Madalpisted	16	IV. PILUD	49
Võrgulised pisted	19	Uhesuunalised pilud	50
Ažuurpisted	24	Kahesuunalised ehk võrkpilud	52
Vaibapisted	27	Eesti rahvuslikest piludest	52
Sõlmpisted	30	Toleedotikand	54
Ääripisted, äärised ja ühenduspilud	32	Hardangertikand	55
		V. FILEE	58
		VI. TIKANDI LISANDID	61

Rahvuslike tikandite näidiseid värvilistel tahvlitel.

Линнус Хильда Хенновна

ВЫШИВАНЬЕ

На эстонском языке

Оформление обложки А. Райа

Издательство «Искусство Эстонской ССР» при Художественном Фонде ЭССР Таллин, Пикк, 6

*

Toimetaja L. Visnap. Kunstiline toimetaja A. Raja. Tehniline toimetaja K. Kuusik. Korrektor V. Ansip.
Ladumisele antud 2. XII 1959. Trükkimisele antud 26. II 1960. Paber 54×84, 1/8. Trükipoognaid 8+8 värvilist tahvlit.
Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 7,38. Arvutuspoognaid 7,25. Trükiarv 15 000. MB-01863. Tellimise
nr. 2078. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tn. 54/58.

Hind rbl. 8.65

